

Üz qabığı

AZƏRBAYCAN DİLİNİN
FRAZEOLOGİYA
LÜĞƏTİ

F

... ədəd frazeoloji ifadə

... ədəd leksik-qrammatik variantlar

... ədəd semantik nisbətdə olan parallel ifadələr

TEAS
PRESS

İLYAS HƏMİDOV   MƏMMƏD QOCAYEV
RƏNA MƏMMƏDOVA   LEYLA HƏMİDOVA

AZƏRBAYCAN DİLİNİN
FRAZELOGİYA
LÜĞƏTİ

Bakı – 2020

vokabula

leksik-qrammatik variantlar

məna izahları

illüstrativ material – klassik ədəbiyyatda işlənmə nümunələri

semantik nisbətdə olan parallel ifadələr –

antonimlər və sinonimlər

dualar və qarğışlar

rus dilinə tərcümə-ekvivalentlər

Rəyçilər:

prof. Aslan Məmmədli
prof. Məsud Mahmudov
prof. Nigar Vəliyeva
prof. İkrəm Qasimov
dos. Şəhla Əhmədova

Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti

Lüğət Azərbaycan dilinin frazeologiya (geniş mənada paremiya-frazeoloji) fondunu **transdil** nəzəriyyəsi müstəvisində əhatə edir. Lüğətdə klassik ədəbiyyatdan, elmi və siyasi ədəbiyyatdan, publisistikadan, mətbuat və digər kütləvi informasiya məxəzlərindən seçilmiş, rəsmi və gündəlik danışq dilində işlənən sabit söz komplekslərinin izahı, bu vahidlərin leksik-qrammatik variantları təqdim olunur. Lüğətdə böyük tərcüməçi kütləsinin maraqları nəzərə alınaraq lüğət məqaləsinin başlıqlarının (vokabulalarının) rus dilində tərcümə-ekvivalentləri də verilir.

Lüğətdə 15000 ədəd vokabula, 16700 ədəd vokabulaya aid leksik-qrammatik variantlar və müqayisə üçün 23500 ədəd ifadə təmsil olunmuşdur. Lüğətdə ilk dəfə olaraq lüğət məqaləsi dominant ifadələrin mənə yuvalarının təqdim olunması modeli əsasında tərtib edilmişdir.

Frazeoloji vahidlərin dilimizdə dinamik işlənmə potensialını, dilimizin bu fondunun danılmaz gözəlliyini və zənginliyini görmək istəyində olan bütün oxuculara kiçik bir töhfə kimi hazırlanmış bu Lüğət müəlliflərin 15 illik əməyinin bəhrəsidir. Lüğətdə yer tutmuş ifadələrin böyük bir qismi heç yerdə nəşr edilməmişdir.

Lüğət geniş oxucu auditoriyası üçün nəzərdə tutulmuşdur.

ÖN SÖZ

I. Leksikoqrafiya (lüğət tərtib etmə) işi filologiya elminin vacib sahələrindən biri olmaqla yanaşı, xalqın, millətin ümumi mədəni inkişafının önəmli komponentlərindən, xalqın öz ana dilinə münasibətinin ən başlıca göstəricilərindən biridir. Bu fikri Mari Antuan Volterin “Lüğət kainatın əlifba sırasında təqdimatıdır” sözlərini kifayət qədər təsdiqləyir.

Azərbaycan dilinin zəngin və qüdrətli dil olması, fikrimizcə, şərhə ehtiyacı olmayan bir faktır. Dilimizin güc və qüdrətini müəyyən edən amillərdən biri də onun zəngin paremiya-frazeologiya fondudur. Bu fondun əsasını təşkil edən rəngarəng, əksərən misilsiz mənə dərinliklərinə malik olan, xalqın dünyanı və özünü dərk etmə simvollarına çevrilmiş bu söz incilərinin kifayət qədər irihəcmli izahlı lüğətinin olmamasını heç şübhəsiz ki, filoloq-alimlərimizin aktivinə yazmaq olmaz.

Tərtib etdiyimiz lüğətin sözü gedən ümumxalq mədəni-filoloji probleminin həllində kiçik bir cəhd kimi qəbul olunması arzusundayıq.

II. Oxucuların diqqətinə təqdim olunan bu Lüğət prinsip etibarlı ilə polifunksional bir leksikoqrafik nümunədir. Polifunksionallıq özünü birinci növbədə lüğət məqalələrinin quruluşunda göstərir: lüğət məqaləsinin başlıqları (vokabulalar) əlifba sırası ilə verilir; vokabula bir neçə kəsikdə araşdırılır. Birinci mərhələdə (pozisiyada) vokabula təmsil olunur; ikinci pozisiyada vokabulanın leksik-qrammatik variantları təqdim olunur; sonrakı pozisiyalarda vokabulanın Azərbaycan dilində izahı verilir – mənası şərh olunur. Məna izahından sonra bədii ədəbiyyatdan seçilmiş illüstrativ material verilir ki, bu da semantik şərhin səlisliyinin, adekvatlığının lazımı göstəricisi kimi çıxış edir. **“Müq. et.”** işarəsi altında verilən vahidlər vokabula ilə semasioloji – polisemiya, sinonimiya, antonimiya müstəvisində əlaqədə olub, əksər hallarda həm həcminə görə (struktur baxımdan), həm də funksional-etimoloji baxımdan vokabulanın mənasının açılmasına kömək edir, onun semantik strukturunun daha dəqiq şərh olunmasına xidmət edir. Onu da qeyd etmək istərdik ki, Lüğətdə yer tapmış bütün leksik-qrammatik variantlar və **“Müq. et.”** işarəsi bölümündə təqdim olunmuş ifadələr (formalar) mövcud leksikoqrafik məxəzlərdən alınmalardır. Bu formalar sistemində müəlliflər tərəfindən “filoloji özfəaliyyətə” yol verilməmişdir. Lüğətin həcmi və məna izahlarının təkrarının lazımsız olmasını nəzərə alaraq, ayrı-ayrı lüğət məqalələrində təqdim olunan, amma mütləq sinonimlik nisbətində olan ifadələrin ancaq dominant formaları məna izahları ilə təmsil olunur. Sinonimik sıranın digər üzvləri kimi çıxış edən vahidlər **“Bax”** işarəsinin köməyi ilə dominant formanın izahına, məhz bu formanın lüğət məqaləsinə müraciət etməyə yönəldilir. Lüğətdə **“Bax”** işarəsi altında eyni zamanda, dominant ifadəyə göndəriş-istinadlar edilir; **“bax”** işarəsi altında isə çoxmənalı ifadənin bu və ya digər mənasının bu dominant ifadəyə göndərişi verilmişdir. Sonuncu mərhələdə araşdırılan vokabulanın rus dilinə tərcüməsi – ekvivalenti verilir. Lüğətdə rus dili materialları üzrə təqdim olunmuş sinonimiya bloku tərcümə prosesində üzə çıxan çətinliklərin böyük bir qisminin həlli üçün önəmli sayıla bilər. Tərcüməçi kontekstdən asılı olaraq leksik-qrammatik variantlar sırasından da, müqayisə üçün verilmiş kompleksdən də lazımı dərəcədə yararlanıla bilər.

Beləliklə, lüğət izahlı-tərcümə janrında tərtib olunmuş leksikoqrafik bir əsər kimi təqdim olunur.

Lüğət məqaləsindən nümunələr

1-ci pozisiya	Vokabula (lüğət məqaləsinin başlığı)	ADAM DİLİNDƏN İLİŞƏR
	leksik-qrammatik variantlar	Adam dilindən bəlaya düşər; Adam öz dilindən bəlaya düşər; Dilini uzun edən, başını bəlaya salar; Dilindən ilişmək; Dilindən bəlaya düşmək; Dilinin bəlasına

2-ci pozisiya		düşmək; Dilinin bəlasını çəkmək.
3-cü pozisiya	məna izahı (semantizasiya)	Söylədiyi sözün məsuliyyətini dərk etməmək səbəbindən onun əzabını, cəzasını çəkmək; öz sözlərindən zərər görmək; söylədiyi sözlərə görə pis vəziyyətə düşmək; dilindən söz qaçırmaqla öz başına iş açmaq.
4-cü pozisiya	bədii ədəbiyyatdan illüstrativ nümunələr	<i>Bu alimlər çalışırdılar öyrənsinlər ki, bizim kənddə belə-belə sözləri necə tələffüz edirlər. Atam demişdi ki, balıq dodağından, adam dilindən ilişər. Gərək elə bizdən öyrənsinlər? (Ə. Vəliyev. Ürək dostları)</i>
5-ci pozisiya	müqayisə üçün materiallar	Müq. et: Adamın başına nə gəlsə dilindəndir; Adamın başına nə gəlsə, dilindən gələr; Adamın bütün bəlaları dilindəndir; Dil başa bəladır; Dil adamın düşmənidir; Dil adamı bəyan edər (elər); Dil var bal gətirər, dil var – bəla; Adamı sözümdən tutarlar, heyvanı buynuzundan; Öküzü buynuzundan, adamı sözümdən tutarlar və s. Allah adamı dilinin bəlasından saxlasın!
6-cı pozisiya	rus dilindəki ekvivalentlər	Язык мой – враг мой; Язык мой – враг мой: прежде ума глаголет; Язык мой – враг мой: прежде ума рыщет, на голову беду ищет; Беда на голову с языка валится и т.п.
1-ci pozisiya	vokabula (lüğət məqaləsinin başlığı)	BİR DƏRİ, BİR SÜMÜK OLMAQ
2-ci pozisiya	leksik-qrammatik variantlar	Bir dəri, bir sümükdür; Bir dəridir, bir sümük; Bir dəri, bir sümük qalmaq; Bir sümükdür, bir dəri; Quru balıq kimi bir dəridir, bir sümük.
3-cü pozisiya	məna izahı (semantizasiyası)	Həddindən artıq arıq olmaq, çox zəifləmək, cılızlaşmaq; ətdən-qandan düşmək; qabırğaları sayılmaq.
4-cü pozisiya	bədii ədəbiyyatdan illüstrativ nümunələr	<i>O, istəyirdi əynindəki yamaqlı pal-paltarını çıxarıb bir dəri, bir sümük qaçqınlara versin. (S. Rəhimov. Şamo); O, Allahqulunu görcək: – Aşna, bir dəri bir sümük ol-musan ki, deməli, qır satıb, qazanc eləyəcəkdin, dağarcığı da bada verdin. (Y.V. Çəmənşəminli. İki od arasında); Əli kişi həmişəki kimi, bir dəri, bir sümük idi. Qalın yun kostyum geyməsinə baxmayaraq, çox cılız görünürdü. (Ə. Əbülhəsən. Tamaşa qarının nəvələri)</i>
5-ci pozisiya	müqayisə üçün materiallar	Müq. et: Bir tük qaldı (qalıb), bir sümük; Ayaq üstə qırxı çıxmaq (çixır); Ayaq üstə üzülmək (üzülür); Bir qucaq sür-sümük; Bir kalafa sümükdür; Burnunu sıxsan canı çıxar; Cəsədi var, canı yox; Çöpə dönmək; Çöp kimi qalmaq; Dərisi sümüyünə yapışmaq; Əti sümüyünə yapışmaq; Ətdən-qandan olmaq; Ət gedib, sümük qalıb; Ətini yeyib, sümüyünə əl qatıb; Əriyib çöpə dönmək; Ətini tökmək; Əti-əndamı tökülmək; İynə kimi incəlmək; İncəlib sapa dönmək və s.
6-cı pozisiya	rus dilindəki ekvivalentlər	Одни кости да кожа; Одни кости; Кожа да кости; Кожа да рожа; Одна кожа да кости; Костлява, как тарань; Одна тень осталась; Кости глядят, а мяса не видать (видно); Рёбра слышны; Живые мощи; Ходячий скелет и т.п.

Hər hansı bir lüğət öz dövrünün leksikoqrafik tələblərinə cavab verməklə yanaşı, nəzəri dilçiliyin də bugünkü səviyyəsini kifayət qədər əks etdirməlidir. Müasir dövrdə antroposentrik paradıqmaların və xüsusilə koqnitiv dilçiliyin aktuallaşması leksikoqrafik əsərlər qarşısında da müəyyən tələblər qoyur. Lüğətin məqalə strukturu müəyyən mənada bununla şərtlənir: təkcə məna izahı deyil, leksik-qrammatik variantlar sistemi də müəyyənləşdirilir ki, bu da xalq dilinin rəngarəngliyindən, xalqın ətraf aləmi dərk etmək qabiliyyətinin səviyyəsindən, onun obrazlı təfəkkürünün kamilliyindən xəbər verir. O ki qaldı xarici dilə tərcümə məsələsi, qeyd etməliyik ki, həm “bir dildən həmin dilə tərcümə” (semantik izah), həm də xarici dilə

tərcümə yuxarıda dediklərimizi təsdiq edir, araşdırılan dil-nitq vahidlərinin – paremiya-frazeoloji vahidlərin konseptlər sistemi müstəvisində dil universalıyaları olmasını təsbit edir.

Lüğəti tərtib edərkən biz aşağıdakı elmi-nəzəri prinsiplərdən çıxış etmişik.

I. Frazeologiya sistemi *transdil* xarakter daşıyır. (34, 149-158.) Bu mənada Azərbaycan dilinin frazeologiya sistemi də istisna deyil. Frazeologiyanın transdil səciyyəsi nə deməkdir?

Məlumdur ki, frazeologiya nəzəriyyəsində frazeologiyanın dar və geniş mənada anlaşılması müstəvisində iki konsepsiya mövcuddur. Dar mənada frazeologiya sisteminin obyektini kimi ancaq “klassik” frazeologizmlər – idiomlar, frazeoloji birləşmələr, frazeoloji birləşmələr və s. nominativ strukturlar (akad. V.V. Vinqradovun ideyaları zəminində) qəbul olunur.

Frazeologiyanın digər konsepsiyasında (geniş mənada) adı gedən obyektin sərhədləri genişləndirilərək, bura atalar sözləri, zərbi-məsəllər, qanadlı sözlər və digər sabit söz kompleksləri də daxil edilir. Amma onu da qeyd etmək vacibdir ki, hər iki nəzəri konsepsiyanın əsasında frazeologiyanın leksisentrik elm olması iddiası durur, yəni hər iki halda frazeologiya dilin leksikologiya bəhsinin bir qolu kimi başa düşülür.

Leksisentrik nəzəriyyənin kökündə frazeoloji vahidlərin söz-leksemlərlə ekvivalentliyi əsas götürülür, başqa sözlə, frazeoloji vahid hər hansı “azad, asudə” söz-leksem (leksik vahidin) üslubi sinonimi, ekvivalenti kimi qəbul olunur; misal göstərək: *Başına-dizinə döymək* = 1. heyfslənmək. 2. Əzab çəkmək; *Xoruza yük eləmək* = udmaq (qumarda); *Qara torpaq altına yollamaq* = öldürmək və s.

Dilin frazeoloji sisteminin transdil səciyyəli olması, yəni transdil mahiyyət daşması ideyasının isə əsasında iki amilin sistemli nisbəti durur. Bu amillər: a) frazeoloji vahidlərin ifadə formaları (yəni dilin hansı səviyyəsinin vahidləri ilə ifadə olunması) ilə və b) frazeoloji vahidlərin dilin hansı səviyyəsinin vahidləri ilə semantik ekvivalentlik nisbətində olması ilə müəyyən olunur.

1. Frazeoloji vahidlərin heç də həmişə söz-leksemlərlə ifadə olunmaması onun ifadə vasitələri və formalarına görə aydınlaşır. Burada söz birləşmələri, sadə cümlə modelləri, mürəkkəb cümlə quruluşlu ifadələr və hətta mikromətnlər yer ala bilər. Deməli, ifadə formaları (hansı dil vahidi modeli ilə ifadə olunması) müstəvisində artıq müəyyən olunur ki, frazeologiya həm leksikologiya, həm morfologiya, həm sintaksis səviyyələrini özündə ehtiva edir: vurulmuşlar (vurğun vurmuşlar), dolamaq (barmağına dolamaq) və s. söz-leksem forması ilə ifadə olursa belə, genetik baxımdan söz birləşməsinə təmsil edir; “*İlanı Seyid Əhməd əli ilə tutmaq*” ifadəsi – söz birləşməsi modelini əks etdirir; “*Getdi qara qızın eşqinə*” – sadə cümlə modeli ilə ifadə olunmuşdur; “*Səninki səndə, məninki məndə*” – mürəkkəb cümlə quruluşlu və s. və i.a.

2. Frazeologizmin hansı quruluşlu dil vahidi ilə semantik ekvivalentlik səpgisində də frazeologiyanın leksisentrik deyil, transdil xarakteri aşkar olunur: *Başını əkmək* – öldürmək (söz-leksemlə ekvivalentlik); *Qanını halal eləmək* – öldürmək ixtiyarını vermək (söz birləşməsi ilə ekvivalentlik); “*Yazıya pozunu yoxdur*” – alın yazısından qaçmaq olmaz (sadə cümlə ilə ekvivalentlik) və s.

Bir sözlə, həm ifadə formaları səpgisində, həm də bu və ya digər səviyyəli dil vahidləri ilə semantik ekvivalentlik səpgisində frazeoloji vahidlərin faktik olaraq dil strukturunun bütün (fonologiya istisna olmaqla) səviyyələrini təmsil etməsi göstərir ki, “geniş mənada frazeologiya” əslində transdil mahiyyətli elm sahəsidir. Ona görə də frazeologiyanın yalnız leksikologiya çərçivəsində anlaşılması, fikrimizcə, müəyyən mənada məntiqə uyğun deyil.

Qəbul edilmiş bu konsepsiyadan çıxış edərək, Lüğətdə həm söz birləşməsi quruluşlu, həm sadə cümlə quruluşlu, həm də mürəkkəb quruluşlu frazeologizmlər, daha dəqiq desək, paremiya-frazeoloji vahidlər öz əksini tapmışdır.

Beləliklə, frazeologiyanın transdil səciyyəsi ilk növbədə onun tərkib hissələri olan nominativ və predikativ konstruksiyaların dialektik vəhdəti və funksional imkanları ilə şərtlənir.

II. Frazeoloji vahidlərin dil reallığı birinci növbədə, onların leksik-qrammatik variantları sistemində əksini tapır. Bu variantlar sistemi frazeologizmin işlənmə tezliyinin səviyyəsi ilə ölçülür. Variantlar sistemi dominant və qeyri-dominant formaların məcmusu kimi çıxış edir. Dominant formanın müəyyən edilməsi də bir çox hallarda çətinliklərlə üzləşir. Lüğət məqaləsinin vokabulası (məqalənin başlığı) məhz dominant formanı təmsil etməlidir. Dominant formalar bir daha sübut edir ki, frazeologizmlərin heç də hamısı ilkin, əzəli formada nominativ vahid kimi çıxış edə bilmir. Məsələn gətirək. Bəzi leksikoqrafik mənbələrdə frazeoloji vahid süni olaraq söz birləşməsi formasında verilir, halbuki həmin frazeoloji vahid dilin normativ və üslubi-damışıq səviyyələrində nominativ vahid kimi (söz birləşməsi kimi) deyil, məhz predikativ vahid formasında işlənir: *Ətini yeyib, sümiyünü atmamaq; Gözünün üstündə qaş olmaq; Atasını yanmaq; Başına daş düşmək; Əlindən gələni iki qaba çəkmək* və s. Bu vahidlərin dominant (əzəli) forması ancaq cümlə quruluşlu formaldır: *Başına daş düşsün (düşər); Gözünün üstündə qaşın var; Atasını yandı (yanar); Ətini yeyib (yəsə də), sümiyünü atmaz; Əlindən gələni iki qaba çək!* və s. Bu qəbildən olan sabit konstruksiyaların dil-nitq mahiyyətini anlamaq üçün onların performativ (avto-referent) xarakterli vahidlər olmasını yada salmaq lazımdır.

Optimal dominant formanı məhz həmin frazeoloji vahidin “paradiqmatik” formaları sistemində müəyyən etmək mümkündür. Bu cür axtarışlar frazeologiya sistemində yarusların variantlıq/sinonimlik münasibətlərinin səviyyəsini, onların üslubi-qrammatik və leksik-semantik əlaqələrinin ifadəsini müəyyən edir.

Bu məsələ bir başqa yöndə də önəmlidir. Lüğətdən istifadə edəcək oxucuların heç də hamısının filoloji təhsili yoxdur. Bütün oxuculara (istifadəçilərə) leksikoqrafik məxəzlərdən istifadə qaydalarını kifayət dərəcədə bilmək tələbini qoymaq düzgün olmazdı: oxucu mutaliyə etdiyi hər hansı əsərdə rast gəldiyi formanı lüğətdə axtarmaq ixtiyarındadır. Odur ki, illüstrativ materiallarda diqqət çəkən bütün formalar Lüğətdə öz əksini tapır, onların məna izahları dominant formaya istinadən təmin edilir.

III. Lüğətdə istifadə olunan illüstrativ material Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələrdir. Fikrimizcə, Lüğətin ən başlıca məziyyətlərindən biri də budur. Klassik ədəbiyyat (şifahi xalq ədəbiyyatı, müəllif ədəbiyyatı) nümunələri frazeoloji vahidin hansı məna mövqeyindən çıxış etməsinin birbaşa göstəricisidir, bu vahidin kontekstdəki həyatının “izahıdır”. Bu növ “illüstrativ materialın dəstəyi olmadan tərtib olunmuş tərcümə və ya izahlı lüğətlər yarımçıq olaraq qalır” (S.İ. Ojeqov). Digər tərəfdən, illüstrativ material bu və ya digər pəremiya-frazeoloji vahidin işlək leksik-qrammatik variantları sistemini, variantların üslubi-nitq sferalarını, bu vahidlərin dildə işlənmə tezliyini əks etdirir. Sözü gedən material perspektivdə Azərbaycan dilinin pəremiya-frazeoloji minimumunun təyin olunmasında və bu janrdə lüğətin tərtib olunmasında ən önəmli rol oynaya bilər. Dilin frazeoloji minimumunun təyin olunması müxtəlif səciyyəli və səviyyəli oxucu kütləsinin ehtiyaclarını təmin edə biləcək lüğətlər (frazeoloji minimum lüğəti, linqvokulturologiya lüğəti və s.) tərtib edilməsində də böyük əhəmiyyət kəsb edə bilər. Frazeoloji vahidin dominant formasının müəyyən olunmasında ən ciddi amil kimi də həmin vahidin dildə işlənmə tezliyi əsas göstəricidir.

Lüğət məqaləsinin quruluşunda əsaslı yer tutan məqamlardan biri də çoxmənalı ifadələrin məna izahlarıdır. Mənalardan hər biri 1, 2, 3 və s. rəqəmlərlə işarələnir, hər mənaya münasib (hər mənəni açan) ədəbi illüstrasiya materialı verilir və hər mənənin rus dilində ayrıca ekvivalentləri müəyyənləşdirilir. Məsələn göstərək:

AĞZINDA DİLİ QURUMAQ

●Dili-ağzı qurmaq; Dili qurmaq; Dili-dodağı qurmaq.

1. Həddindən artıq susamaq; susuzluqdan yanmaq, yanğı keçirmək; susuzluqdan ciyəri yanmaq; su içmək istəmək.

Bu səhralıği başdan vurub ayağından keçən geoloqların hamısının susuzluqdan az qala ağızında dili qurumuşdu. Yeganə ümidləri bir azdan Atbulaq deyilən yerdə özlərini çoban alaçıqlarına çatdırmaq idi. (S. Səxavət. Sanatoriya)

Müq. et: Ağızında dili yanmaq; Ağızında dili qora kimi bişmək; Dil-dodağı qurumaq; Susuzluqdan dili-dodağı cadar olmaq; Cıbrıx çıxmaq; Cıbrıxdan çıxmaq.

2. Dərin təəccüb, heyrət, qorxu içində qalib danışa bilməmək; danışıq qabiliyyətini itirmək; söz tapmamaq; nitqi tutulmaq.

Əliqulu kənardə durub maddım-maddım baxırdı, ağızında dili qurumuşdu. – Dilin niyə qurudu, Əliş? – Qorxdun?! (M. Süleymanov. Fırtına)

3. Qarğış, bəddua mənasında işlənir.

– Noldu, saat neçə idi, dünən mən yadına düşəndə? – Ağızında dili qurumuş Mübariz salamsız-kalamsız (nə mənə, nə sənə) ürəyi atlana-atlana soruşdu. (K. Abdulla. Unutmağa kimsə yox)

Müq. et: Dili bağlanmaq; Dili tutulmaq; Dili-ağızı tutulmaq; Dili ağızında keyimək; Dili keyimək; Dili damağına yapışmaq; Dili hulqumuna yapışmaq; Dili-ağızı bağlı olmaq; Dili qıfillanmaq; Dili-dodağı kilidlənmək; Dili ağızında dönməmək (çönməmək) Dili daşa dönmək; Dili söz tutmamaq; Hülqumu qurumaq; Qutu qurumaq; Matı-qutu qurumaq; Nitqi tutulmaq; Nitqi qurumaq; Nitqi batmaq; Nitqi kəsilmək; Nitqi lal olmaq.

(Səni görüm) Ağızında dilin qurusun!; Dilin qurusun!; Dilin (diliniz) ağızınızda qurusun!; Dilin-ağızın qurusun!; Ağızın (ağızım) qurusun!; Dili qurumuş!

▲ 1. Пересохло в горле (от жажды); Язык к нёбу прилипает (от жажды). 2. Потерять дар речи (растеряться от испугу или иных сильных потрясений); Потерять дар слова; Утратить дар речи; Закусить язык; Язык отнялся; Язык отсох; Язык прилип к горлу; Язык к гортани прилип; Проглотить язык. 3. Чтоб у тебя язык отсох.

IV. Frazeoloji vahidlərin bir dildən başqa dilə tərcüməsi məsələləri hələ də aktual nəzəri və praktik problem olaraq qalır. Bu bərdə həm Azərbaycan türkologiyasında, həm də rusistikada olduqca mühüm işlər görülməsinə baxmayaraq, məsələnin bir çox cəhətləri hələ də mübahisə obyektinə olaraq qalır.

Lügətdə qəbul olunmuş tərcümə prinsipi, bizim nəzərimizcə, ən optimal prinsipdir: paremiya-frazeoloji vahidlərin leksik-grammatik əlamətlərini, onların formalarının dildə sabitlik dərəcəsini və obrazlı-metforik mahiyyətini nəzərə alaraq, biz ekvivalentlik prinsipini əsas götürürük. Bu prinsipi şərh etməyə, fikrimizcə, ehtiyac yoxdur. Azərbaycan dilindən rus dilinə tərcümə Azərbaycan dilinə məxsus olan frazeoloji vahidin məna ekvivalentini rus dilində tapmaq, ona adekvat olan vahidi müəyyən etmək deməkdir. Belə bir linqvometodoloji prinsip bir neçə mövqedən optimal və məqsədə uyğundur:

a) frazeoloji vahidin bu və ya digər dilə dominant mənada (yəni dominant formanın mənasında) tərcümə prosedurunu qəbul etməsi qanunauyğunluq kimi təsdiq olunur;

b) hər iki dilin paremiya-frazeoloji vahidləri özlərinin leksik-grammatik orijinallığını qoruyub saxlaya bilər, tərcüməçi təhrifinə məruz qalmır;

c) frazeoloji vahid etnolinqvistik, etnokulturoloji konsept kimi özünüməxsusluğunu saxlayır;

e) hər hansı frazeoloji vahidin digər dildə ekvivalentlər sahəsi ola bilər, yəni bir frazeoloji vahidin sinonimlər sırası olur ki, tərcümə prosesində kontekstdən asılı olaraq bu və ya digər formanı seçə bilmək imkanı yaranır. Məs.: “*Bacarana can qurban*” frazeologizmi – “*Кто смел, тот и съел*”, “*Кто смел, два съел*”, “*Кто смел, тот наперед пошел*”, “*Кто смел, тот и на коня сел*” və s. formalarla adekvat semantik sahəni təmsil edir və adekvat vahidlər sırası yadadır. Adı,

ənənəvi tərcümə məqamında frazeoloji vahidin belə bir “paradiqmatik” sahəsi çox vaxt nəzərdən qaçır, sinonimlər sırası faktorunu nəzərə alınmır.

Lüğətdə rus dili materialları üzrə təqdim olunmuş sinonimiya bloku tərcümə prosesində üzə çıxan çətinliklərin böyük bir qisminin həlli üçün önəmli sayıla bilər. Tərcüməçi kontekstdən asılı olaraq leksik-qrammatik variantlar sırasından da, müqayisə üçün verilmiş kompleksdən də lazımi dərəcədə istifadə edə bilər.

Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti ali məktəblərdə tədris olunan xüsusi seminar və kurslarda, tərcümə nəzəriyyəsində, jurnalistikada, filoloji və leksiqoqrafik tədqiqətlərdə gərəkli və dəyərli material kimi istifadə oluna bilər. Lüğət eyni zamanda geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulur.

Lüğətin ərəşəyə gəlməsində bu və ya digər dərəcədə əməyi olan, lüğət materiallarının toplanmasında iştirak etmiş Bakı Slavyan Universitetinin ümumi dilçilik kafedrasının əməkdaşlarına – b.m. Aynaxanım Qəbiləyevaya, dos. Səbinə Süleymanovaya, dos. Güney Məhərrəmovaya, dos. Zahir Əsədova, dos. Mehriban Abdullayevaya, lab. Şəfəq Mirzəyevaya, Hədiyyə Musayevaya və lüğətin ilkin müzakirəsini təşkil edən Bakı Slavyan Universitetinin Müasir Azərbaycan dili kafedrasının əməkdaşlarına (kafedra müdiri professor İ. Z. Qasımov) dərin minnətdarlığımızı bildiririk.

İ.İ. Həmidov

LÜĞƏTDƏ İSTİFADƏ EDİLMİŞ ŞƏRTİ İŞARƏLƏR

● Vokabulanın leksik-qrammatik variantları

▲ Vokabulanın rus dilində ekvivalenti

// Məna çalarlarını ayıran işarə

* Vokabulaya nisbətə antonim ifadələr

AZƏRBAYCAN ƏLİFBASI

Aa (a)	Bb (be)	Cc (ce)	Çç (çe)	Dd (de)	Ee (e)	Əə (ə)	Ff (fe)
Gg (ge)	Ğğ (ğe)	Hh (he)	Xx (xe)	Iı (ı)	İi (i)	Jj (je)	Kk (ke)
Qq (qe)	Ll (el)	Mm (em)	Nn (en)	Oo (o)	Öö (ö)	Pp (pe)	Rr (er)
Ss (se)	Şş (şe)	Tt (te)	Uu (u)	Üü (ü)	Vv (ve)	Yy (y)	Zz (ze)

A

A ATAM-ANAM!

● Atam-anam!

A dədəm-anam!

Dədəm-anam!

Övlada, sevimli və əziz olan ən yaxın adama nəvazişlə deyilən müraciət ifadəsi.

Sona uzaqdan gedənin dalınca çağırır: a atam-anam, bir bəri dön, – dedi və heç kimi gözləmədən özü də həmin cavan oğlana tərəf tez-tez addımlamağa başladı. (M. Cəlal. Bir gəncin manifesti); Xalamın yay vaxtı əsas qayğısı qışa taxıl tədarük etmək, azuqə toplamaqdı. Ona görə də bu vaxtlar müdam od-alov içində yanan xalam əlacsız qalmış kimi yalvarardı: – A atam-anam, tələsin, durmayın. Sünbüllü oxalayın gətirin, taxılı şıldırlayın gətirin. (T. Bünyadov. Göz yaşları)

Müq. et: Ay atam balası!

Ay dədəm oğlu!

(A) Anam-sonam!

A xalam-mamam!

A cijim (ciyim)-mamam!

Ömrüm-günüm!

Ay ömrüm-günüm!

Ay mənim ömrüm-günüm!

Ay elim-günüm!

Ay elim-obam!

▲ Душа моя!; Милый мой (моя)!; Родимый мой (моя)!

A SƏNİ ATLAR TƏRKİNDƏ GEDƏSƏN!

● Atlar (atların) tərkində gedəsən!

Səni at tərkində gedəsən!

Səni görüm atlar (at) tərkində gedəsən!

Görüm səni atların tərkində (gəlin, ər evinə) gedəsən!

“Toy-düyünlə (toy-büsatla), ya da qaçırılaraq gəlin gedəsən”, ərə gedəsən mənasında işlədilən ifadə.

Qarı qızını çağırırdı. – Ay bala, ay bala, bir bura gəlginən. Qız öz hayında idi. Pəri nənənin səsini eşitmirdi. Qarı onu bir də çağırırdı. – A səni atlar tərkində gedəsən, bura gəlsənə! Qız çevrilib ona tərəf yüyürdü. (M. Hüseyin. Səhər)

Müq. et: A (ay) səni gəlin köçəsən!

Səni görüm gəlin köçəsən (gedəsən)!

Səni görüm telli-duvaqlı gəlin köçəsən!

Qız, səni gəlin köçəsən!

Səni alan (adaxlın, nişanlı) aparsın!

Ay sənın xalanın (xalayın) toyu olsun!

▲ Чтоб тебя под чужой потолок подвели и другое имя дали!; Чтоб тебя под чужую кровью (крышу) подвели!

ABAD OBA TÜSTÜSÜNDƏN BƏLLİDİR

● Abad (abadan) kənd tüstüsündən bəlli olar

Abad kənd tüstüsündən məlum olar

Abad kənd yolundan bəlli olar

Hansısa məkanın, kəndin abadlığı və maddi rifahı onun bu və ya digər bir zahiri əlamətində özünü göstərir.

[Atlas]: – Yox, mən elə də fikir eləmirəm, amma bu çay, bu bulaq, bu arxlar, bu elektrik stansiyası, bu qayalar –

bunlar hamısı bir şey deyir, deyir ki, **abad oba tüstüsündən bəlli olar**, necə ki, bəllidir. (M. İbrahimov. Həyat)

Müq. et: Abadan dam kalafasından məlum olar

Abad yer bülbülündən məlum olar

Abad yerin bülbülü, xarabanın bayquşu

Abad olar – bülbüliyəm, xaraba olar – bayquşu

//Barlı bağ bağbanından bəllidir (məlumdur)

Evdar qadının səliqəsi astanadan bəlli olar

*Xarabadan tüstü çıxmaz

Uçuq ev xarabasından məlum olar

Uçuq ev xarabasından bilinər

Ocaq yeri külündən məlum olar

Dərin dərya məlum olar adadan

Abad edilmək

Abad olmaq

▲ Видно деревню по лаю собак; По дыму видать, с достатком ли дом; По дыму знать, зажиточно ль селенье
С.м. также: Bayquş xarabalığı sevər

ABBASI-ABBASI YIĞMAQ

*Bu o zamanlar idi ki, Məsməxanım onuncu sinfə təzəcə keçmişdi və **abbası-abbası yığdığı** pulları fotoqrafın satdığı “otkritkalara” verirdi. Bu “otkritkalar”ın hamısı da hind və ərəb filmlərindən maraqlı kadrlar idi. (Elçin. Bir görüşün tarixəsi)*

Bax: Qəpik-qəpik yığmaq

ABDƏST ALMAQ

Namaz qılmazdan əvvəl yuyunmaq, qüsullanmaq.

*İlkinci namazında fasilə verib namazımızı qıldıq, axşam namazının azanını Şamaxının küçələrində dinlədik. Atlarımızı Cümə məscidinə sürdük, **abdəst alıb** namaz qıldıq, sonra aşxanaya getdik. (Q. Turalı. Fələk qırmancı)*

Müq. et: Dəstəmaz almaq

//IV Murad kimi biz doğulandan (doğuşdan) abdəstliyik

▲ Совершить омовение

ABIR-HƏYA ETMƏK

● Abır-həya eləmək

Abır etmək (eləmək)

Həya etmək

Abır-həya gözləmək

Abır gözləmək

Abrına qısılmaq (sığınmaq)

Ədəb qaydalarını gözləmək; ədəb-ərkanlı olmaq; hörmət saxlamaq; nəzakət qaydalarına riayət etmək; səviyyəsiz davranışa yol verməmək; abırlanmaq

*Məmməd Hüseyin siğəsindən savay dörd arvad yola salmışdı. Heç birindən belə cavab görməmişdi. Bayaqdan güman edirdi ki, Sara **abır-həya edib** dinməyəcək, təpiklər və yumruqlar altında “qələt eləmişəm” deyəcək və yalvaracaqdır. (M. Cəlal. Sara); – Mənə bax, giclik eləmə, ay qız, ağlama! Pis iş tutmuşuq, özümüzün işimizdir, utanıb **abır-həya edib** qışqırmamışıq, deyirsən qələt eləmişik. (Ə. Əbülhəsən. Utancaq)*

Müq. et: Abrına kor olmaq

Abıra (abrına) qısılmaq

Abrına-həyasına qısılmaq
 Abırlı olmaq
 Abrına qısılmaq
 Abrına sığınmaq
 Abrına qısılib susmaq
 Üzündə pərdeyi-ismət var (olmaq)
 //Abır-həya analar (qadınlar) üçün birinci cehizdir
 Abır-həya olan yerdə bərəkət də olar
 Abır harda, bərəkət (çörək) orda
 Abırlı abırından qorxar
 Abırlı abırından qorxar, abırsız nədən qorxar?
 Adamda abır-həya (da) yaxşı şeydir
 Adamın üzündə həya gərəkdir
 Abır istəyən çox demə, sağlıq istəyən çox yemə!
 Abır qorumaq gövhər qazanmaqdan yaxşıdır
 *Abır-həya etməmək
 Abır-həya (abır-həyanı) gözləməmək
 Abır-həya saxlamamaq
 Abır-həyanı tapdalamaq
 Abır-həyası qalمامaq
 Üzündə abır-həya (həyası) olmamaq
 Abır-həya yoxdur (olمامaq)
 Abrını atmaq
 Abrını çölə atmaq
 Abrını itə atmaq
 Abırsızlar meydan sulayır
 Abrın-həyan atan evində qalsın!

▲Оберегать честь; Не запятнать честь; Не обижать чести своей; Не ронять своё достоинство; Честный боится честь потерять, а бесчестному чего терять?; Коль не хочешь бесчестия, от бесчестных ноги уноси; Где честь, там и правда; Где честь, там и разум

ABIR-HƏYA GÖZLƏMƏK

[Mürsəl Rəsulov]: – *Yəqin qonaq çağırır. Ananla mən də onlara gedəcəyəm. Bir xahişim var. Qaynatanla qaynananın yanında abır-həya gözlə. Zəhra ilə danışma. (Ə. Vəliyev. Ötən günlər)*

Bax: Abır-həya etmək

ABIR-HƏYADAN DÜŞMƏK

Sürü endi qayadan, /Yükün tutdu tayadan. /Yar dalınca dolaşdım, /Düşdüm abır-həyadan. (Bayatı)

Bax: Abır tökülmək

ABIR-HƏYADAN SALMAQ

●Abırdan salmaq

Abır qoymamaq

1. Hörmətsiz etmək; biabır etmək, rüsvay etmək; rəzil etmək, təhqir etmək; heysiyyətinə toxunmaq; əskiltmək.

– *Həyasız qadın yazıq kişini abır-həyadan salıb. (Ə. Vəliyev. Samovar tüstülənir.); – Əslinə baxsan, elə bu təqsirin bir qismi də məndə olub. Sizinlə qonşu olmaq daha məni abır-həyadan salıb. (S. Qədirdadə. Qış gecəsi)*

2. Bərk danlamaq, üzünə qarşı ağır sözlər demək, söymək.

Dünən, bazarın düz ortasında o əclafi abır-həyadan saldım, olmazın sözlər dedim. Ürəyim bir az toxdadı. (M. Süleymanlı. Fırtına)

Müq. et: Abır-ismətdən çıxarmaq

▲Унижать чье-либо достоинство; Лишить достоинства (чести); Доставать кого-либо; Смешать с грязью; Уронить в глазах честного мира; Опорочить добрую честь (доброе имя); Дать жизни

ABIR-İSMƏT GÖSTƏRMƏK

●Abır-ismət gözləmək

Abırlı, həyalı, ismətli, izzətli, şərəfli, ədəbli davranmaq; özünü ədəbli aparmaq; pərdə saxlamaq.

Utanmazlıq da eləyirəm, – deyə Göyərçin, guya arada kənar söhbət olmayıbmiş kimi abır-ismət göstərməyə başladı, – hə, əgərləri Gülsənəm başıbatmışın yerinə mən bu evdə gəlin olsaydım. (S. Rəhimov. Şamo)

▲Соблюдать, выказывать нормы приличия; Соблюдать приличие; Оберегать своё достоинство; Проявлять предупредительность

ABIR-İSMƏT GÖZLƏMƏK

Qaçaq Nəbi və onun Həcəri hər məkanın özünə görə pərdəsini bilir, bacardıqca göz qabağında o pərdəni yırtmır, el-gün içində şitliyə, artıq hərəkətə yol vermir, abır-ismət gözləyirdilər. (S. Rəhimov. Qafqaz qartalı)

Bax: Abır-ismət göstərmək

ABIR-İSMƏTDƏN ÇIXARMAQ

Demək, sən Göyərçin Çalbayır camaatının gözündə mömin evini biryolluq öz abır-ismətindən çıxarıb, barmaqla göstəriləsi namənsiz, naməhrəm lotuxanaya döndərmək istəyirsən? (S. Rəhimov. Şamo)

Bax: Abır-həyadan salmaq

ABIRDAN SALMAQ

Gülbəniz dərindən nəfəs alıb başını buladı. – Gör bir na-haqdanca məni necə abırdan saldı! – İncimə. – Səməd fikirli-qayğılı dilləndi. – Yusif təmiz oğlandır. – Axmaqdır. – Yaxşı, yaxşı, qan olmadı. Sözüünü de, Gülbəniz. (İ. Muğanna. Yanar ürək)

Bax: Abır-həyadan salmaq

ABIRI YEYİB, İSMƏTİ DALINA ATMAQ

Sən, deyəsən bu evə qan salmaq istəyirsən, qan, qan! Vəssalam! Abırını yeyib, isməti atmisan dalına! Saçının-saq-qalının bu vaxtında utanmadan növrəstə qız almaq iddiasına düşmüşsən. (N.B. Vəzirov. Hacı Qəmbər)

Bax: Arı yeyib, namusu da belinə bağlamaq

ABIRINI ALMAQ

●Abrını almaq

Abrını-həyasını almaq

Abırdan salmaq

Abırını tökmək

Ab(ı)rını vermək

Bərk danlamaq, biabır etmək; töhmətləmək, ağır sözlər demək, dişinin dibindən çıxanı demək; insanlar arasında utandırmaq.

Qarabirçəyə bayaqdan elə gəlirdi ki, burda olan hər bir kəs kişinin etdiyi cinayətə qarşı hiddətlənib onu yaxalayacaq, onun abırını alacaq. (S. Rəhimov. *Qafqaz qartalı*)

Müq. et: Abırını aparmaq

Abırını-həyasını aparmaq

Abırını götürmək

Abır-islam (abır) qoymamaq

▲ Дать нагоняй; Дать прикурить; Дать взбучку; Вправлять мозги; Прочистить мозги; Задавать (задать) таску; Задавать (задать) трéпку; Распускать глотку

См. также: Dişinin dibindən çıxanı demək

ABIRINI APARMAQ

Cahan xanım acığından belə bir qərara gəlmişdi ki, nə gədəyə, nə də Afəridəyə heç bir söz deməyib, qaravaşlardan birini üstlərində güdükcü qoyacaq, tutuşduqları yerdə hay qaldırıb arvadın abırını aparacaq! (M. İbrahimov. *Pərvanə*)

Bax: Abırını almaq

ABIRINI ƏTƏYİNƏ BÜKMƏK

● Abırını ətəyinə tökmək

Abır-ismətini ətəyinə bükmək

Abırını (abırını) ətəyinə bükmək

Abırını göy əskiyə bükmək

1. Kiməsə həddini bildirmək, mənliyinə, şəxsiyyətinə toxunan sözlər demək; sərt tənqid etmək.

Gəncə general-qubernatorunu birbaşa öz yanlarına, Tiflisə çağırırlar. Çağırırlar ki, özləri gərəyincə onun alımını versinlər, abırını ətəyinə büksünlər. (S. Rəhimov. *Qafqaz qartalı*); *Əhmədə görə onu sancıb acılamıram, yoxsa abırını çoxdan ətəyinə bükərdi. Əhməd bilsə, inciyər ki, niyə ona pis cavab vermişən.* (M. Süleymanov. *Fırtına*); *Kolxoz sədri muzdurun abırını ətəyinə bükmək üçün kəndə tələsdi.* (M. İbrahimov. *Böyük dayaq*); *Gəldiyev ürəyində təəssüf elədi, özünü əməllicə söydü. "A zalım oğlu, niyə stenoqrafistdən, katibdən saxlamırsan", kişinin ağzından qızıl kimi söz düşdü. Nəzir-niyaz! Bax elə bu sözə də şahidim olsa Səttar zadənin abırını ətəyinə bükərəm.* (M. Cəlal. *Açıq kitab*)

2. Danlamaq; məzəmmət etmək; töhmətləmək; utandırmaq.

*Ötən gün sizinlə görüşümü danışanda evdəkilər mənim abırını ətəyimə bükdülər ki, niyə mən filankəsi götürüb nahara gətirməmişəm? (M. Cəlal. *Hesab dostları*); Gəldiyev dedi: – Başqa çarə tapın. Elə də qoymaq olmaz. Sabah adamın abırını ətəyinə bükərlər. Sizin zəiflər ucundan bütün institut qara das-qaya düşər.* (M. Cəlal. *Açıq kitab*); *Sən Siyavuş müəllimlə yaxınsan, deyinən ona adam içində mənimlə bir az daha yaxşı rəftar eləsin. Abırını bükkür ətəyimə. Axı mən də malçışka deyiləm. Bu səhnədə saç ağartmışam.* (Anar. *Dantenin yubileyi*)

Müq. et: Abırını (abırını) vermək

Abırını bükküb ətəyinə vermək

Abırını əlinə vermək

Abırını alıb əlinə vermək

Abırını ələyib əlinə vermək

Alımını vermək

İtdən alıb, itə vermək

Üzünün suyunu tökmək

Söyüb abırdan salmaq

Söyüb-sulamaq

Söyüb-biabır etmək

▲ 1. Задать копоты (Копоты задать); Задавать гонку; Заставлять краснеть; Вгонять в краску; Дать прикурить; Бранить (ругать, разносить) на все корки; Разделатъ под орех. 2. Намылить голову; Ругать на (во) все корки; Ругать на чём белый свет стоит; Накрутить хвост

ABIRINI TÖKMƏK

● Abırını tökmək

Abırını-həyasını tökmək

Abırını ətəyinə tökmək

Danlamaq, biabır etmək, rəzil-rüsvay etmək; utandırmaq; heysiyyətini ayaqlar altına atmaq; cəzalandırmaq; kobud şəkildə töhmətləndirmək (töhmətləmək).

*Raykomun katibi Səlimov onu çağıraraq kabinetində tək-cə qəbul etmiş, demək olar ki, onun abırını tökmüşdü. Ona qəti demişdi ki, sənənlə bizimki tutmayacaqdır. (Ə. Əbülhəsən. *Tamaşa qarının nəvələri*); Bəzi vaxtlar dalandardan xəlvəti artırma lampası alır, mənzilinə gətirirdi. Bir neçə dəfə belə elədikdən sonra bir gün dalandar duyuc düşdü, gəldi, Səlmanın abırını tökdü.* (Y.V. *Çəmənəmli. Studentlər*)

Müq. et: Abırını (abırını) tökmə!

▲ Задавать перцу; Задать перцу с гвоздичкой; Задавать гонку; Вгонять в краску; Дать нагоняй; Намылить голову; Пристыдить кого-либо; Распекать мордой об стол

ABIRSIZDAN ABIRINI GÖZLƏ

● Abırsızdan abırını saxla

Abırını gözlə abırsızdan

"Mərifətsiz adama qoşulma; mərifətsiz adamla ağız-ağıza vermə; ədəbsiz, əxlaqsız, tərbiyəsiz, sırtıq, utanmaz, həyasız kəslərdən uzaq gəz" mənasında işlədilən ifadə.

Əşitməmişəm, ay arvad, deyiblər, abırını gözlə abırsızdan? – Göyərçin gələcək qaynanasını sürüyə-sürüyə ardınca çəkirdi. Bax, ondan ehtiyatlı olun. (S. Rəhimov. *Şamo*)

Müq. et: Abırsız adam

Abırlı abırsızdan qorxar

// Abırsızdan həyalan, çörəyini ver daldalan (aralan)!

Əşşək sənə üstünə anqırsa, sən eşşəyin üstünə anqırma!

▲ Не связывайся с дураком, с хамом; На дурака (хама) чести не напасешься; От дурака хоть полу отрежь, да уйди

ABRA SALMAQ

● Abra salmaq

Abıra mindirmək

Abırlatmaq

Abırlı etmək

Səliqə-səhmana salmaq; səliqə-səhman yaratmaq; qayda-ya salmaq, nizamlamaq.

[Ağbirçək]: – *Heç olmasa biz gərək bəzi küçələri layiqincə bəzəyib abra salmaq.* (M. Hüseyin. Səhər)

Müq. et: Abır vermək

▲ Придавать пристойный вид; Приводить в божеский вид; Приводить в порядок; Придать приличный вид

ABRI TÖKÜLMƏK

● Abır getmək

Abırı getmək

Abrısı getmək

Abirdan düşmək

Abır-həyadan düşmək

Biabır olmaq; qədir-qiymətini itirmək; ləyaqətini itirmək; rəzil-rüsvay olmaq, hörmətdən düşmək; urvatsız olmaq.

[Yetər]: – *Ağa belə söhbətdən daha mənim abırım töküldü.* (N.B. Vəzirov. Hacı Qəmbər)

Müq. et: Abır-ismətini itirmək

Abrın tökülsün!

Abrın-həyan tökülsün!

Abrın bükülsün!

Abrın getsin!

Abır tökülmüş!

Allah abırını töksün!

▲ Ронять своё достоинство; Стать посмешищем; Потерять лицо; Сгорать со стыда; Стыдом покрыться; Прямо стыдоба какая-то

AC BƏYDƏN TOX İT YAXŞIDIR

● Tox it ac bəydən yaxşıdır.

Müflisləşmiş varlıqların acgözlüyünə işarədir.

– *A gədə, mən bəyəm, sən rəiyyət. Allahına şükür elə ki, bəyəm ov yoldaşı olursan. – Yox, şükür eləmirəm, ac bəydən tox it yaxşıdır.* (Mahmud, bəyin ovun dördü üçün ona çatacağı ədalətsiz fikrinə kinayə edirdi) (M. Hüseyin. Səhər)

Müq. et: Ac aslandan tox donuz yaxşıdır

▲ Волчья пасть, да помещичьи глаза – ненасытная яма; Лучше сытый пёс, чем голодный барин; Лучше псу поверить, чем боярину; Сытая собака лучше голодного владыки

AC XORUZ NOXUD DƏNLƏYƏN KİMİ

● Ac toyuq darı dənləyən kimi

Hansısa işi tez-tez hərisliklə, nəfəs dərmədən görmək.

Müqim bəy izinə düşdüyü cinayəti açmaq, yəqinlik hasil etmək üçün göyərən əski-üskünü bir daha qoxulayıb, nəzərdən keçirməyə başladı. Sənəsi qabaran, acığa düşüb qətiləşən Leylak ac xoruz noxud dənləyən kimi əski-üskünü bir an içində dənləyib götürdü, ağasının tutduqlarını da ələ keçirdi, aparıb zibil yeşiyinə atmaq fikrindən vaz keçdi. (S. Rəhimov. Şamo)

▲ Наваливается как бык на барду; Есть, не глядя, как голодный волк; Как неугомонная курица в просе

AC KÖPƏK SÜMÜK ÜZƏRİNDƏ ÇALIŞAN KİMİ

● Ac it sümüklə əlləşən kimi

Ac it sümük gəmirən kimi

1. Alt-üst etmək; qarışdırmaq; bərbad hala salmaq.

Jandarmalar, ac köpək sümük üzərində çalışsan kimi, Simonun otağını alt-üst etməyə başladılar. (M.S. Ordubadi. Gizli Bakı)

2. Acgözlüklə, hərisliklə, tamahkarlıqla yemək.

Şaşa Əlləzoğlunun əlli ildən qalmış arxalığı çiyində bir an görünüb, əlindəki uzun kabab şişini ac köpər sümük üzərində çalışsan kimi dişinə çəkə-çəkə geri qanrılıb yox olan o oğlanı həyətdə, nə də Səmədi görmədi. (İ. Muğanna. İdeal)

Müq. et: Çoban köpəyi kimi yemək (gəmirmək)

▲ Как голодная собака с мосолом носится; Как собака – любимый (жирный) мосол поваля грызёт

AC QARIN QILINCA GƏLƏR

[Babakışı]: – *Adamların ucu-bucağı yox idi, izdiham sel kimi axırdı. Mən birini yanladım ki, hara? Fabrikə, dedi, çörək və yaşamaq dalınca. Ac qarın qılınca gələr.* (C. Cabbarlı. Sevil)

Bax: Ac qılınca çapar

AC QARINA

Ac-acına; yemək yemədən; heç bir şey yemədən; yeməmiş.

[Xosməmməd]: – *Təzə rejissor sizin dostunuzdur, bilirik. İyirmi ildir ki, mən səhnədə ya həqq deyirəm və sizin hamınıza ac qarına iyirmi il dərs verərəm. Artistliyim artistlik, şairliyim də üstəlik.* (C. Cabbarlı. Dönüş)

Müq. et: Ac qarına nəğmə oxunmaz

Ac qarına söhbət tutmaz

Ac qarına yatmaq it əzabıdır

Ac qarına yeyən iştahla yeyər

Acın zəhləsi sudan gedər

Ac qarına soyuq su

//Alaca tuman, ac qarın

Alaca tuman, ac qarın, çalın, gözəlim, çalın!

Ac qarına soyuq su?!

Ac qarına acı saqqız çeynəyirsən?

Ac qarına nəğmə oxunarmı?!

Ac qarına heç nəğmə (də) oxunarmı?!

Ac qarına bir nəfər nəğmə oxurmu məgər?

Ac qalmaq

Anbardakı siçan ac qalmaz

Anbar siçanı ac olmaz

▲ На голодный желудок; Натощак (неспоро и Богу молиться); У голодного брюха нет уха; Соловья баснями не кормят

Cr.: На пустой желудок пьют только соловьи

AC QARNI HEÇ BİR OCAQ QIZDIRMAZ

Acın çarəsi yeməkdir; ac adamın canını yalnız yemək işidə bilər mənasında işlədilən ifadə.

– *Əh, quru qızınmaqdan nə çıxar?* – *deyib Vəli dilləndi:* –

Ac qarnı heç bir ocaq qızdırmaz. Hə, baxın, görün qonaqlara nə hazırlayırsınız. (M. İbrahimov. Pərvanə)

Müq. et: Aca doqquz yorğan bürüyüblər yenə yuxulaya bilməyib

Aca doqquz yorğan örtmüşlər, yenə gözünə yuxu getməyib
Aca (acın üstünə) doqquz yorğan ördülər, yenə (də) yata bilmədi

//Acın (ac adamın) yuxusu gəlməz

Aclıqdan qaçmaq olmaz

Dərdli (acıyan) yatmış (yatar), ac yatmamış (yatmaz)

*Ac yatmış, acıqlı yatmamış

▲Холод не терпит голод; Голодное брюхо не имеет уха;

Голодное око не заснёт глубоко

Ср.: Голод не сосед – от него не уйдёшь

AC QARNIN ALLAHİ OLMAZ

●Ac qarının Qibləsi olmaz

Ac qarın aman bilməz

Aclıq insanı hər cinayətə sövq edər; ac adam Allahı-Tanrını tanımaz; bir parça çörəyə möhtac olan adamı quru sözlərlə yola gətirmək çətindir.

– Bəy, bizim avansımızı qaytarsan yaxşıdır. Bəlkə bu tətillə heç qurtarmayacaq. Rəhimbəy əvvəlcə özünü təmkinli göstərdi, sonra arxayınlıqla dedi: – Qurtarar, qurtarar. Aclıq zor gələndə özləri yalvaracaq. Bu qarda-boranda **ac qarının Allahı olmaz.** (M. Hüseyin. Səhər)

Müq. et: Ac aman bilməz

Ac aman bilməz, körpə (uşaq) zaman bilməz

Ac aman, uşaq zaman bilməz

Acın imanı olmaz

Acda aman olmaz, toxda iman

Acın imanı olmaz, toxun – amanı

Acdan iman, toxdan aman gözləmə!

Ac qarın qulaqsız (kar) olar

▲Брюхо глухо: словом, не уймёшь; Голодное брюхо без уха; Голодный пощады не знает; Голодный пощады, дитя часа не знает; Голод не тётка, душа не сосед; У голодного веры нет; Голодный неверен, сытый беспощаден; Не до шуток, когда пусто в желудке

AC QILINCA ÇAPAR

●Acan qılınca çapar

Aclıq, ehtiyac qorxu bilməz; ehtiyac adamı hər cür qorxulu işə təhrik edir; ac ölümündən də qorxmaz.

“**Ac qılınca çapar!**” – atalar doğru deyiblər. Aclıq çəkən, insani hüquqlardan məhrum olub, məşəqqətli güzəran keçirən bu saysız-hesabsız adamlar, görünür, indi daha tərəpməyə, azadlıq yolunda ölümə getməyə hazırdılar! (S. Rəhimov. Şamo); Bunu mən uydurmuram, hamı bilir ki, bu belədi. **Ac qılınca çapar.** Qoyun-quzu tutanı, yekəxana bəyin, varlığın qoyun sürüsünə, naxırına, ilxısına basqın eləyəni də az olmayıb. (M. Hüseyin. Səhər); Qaçaqçılıq təkcə bayırda, səhralarda, dağlarda deyildi. Səndən-məndən yaxşı geyinən tüfeyli banditlər, cibgirdlər az qorxulu sayılmırdı. “**Ac qılınca çapar**” söhbəti əfsanə deyil. Əlbəttə, xaricdə və daxilə xəlvətə çəkilmiş düşmən də hər vasitə ilə bu vəziyyətdən istifadə edirdi. (M. Hüseyin. Səhər); Bax bu ötlərdə Keçəl dostumuzu kolxozun anbarına, xırmanlarına qaravulçu qoymuşduq. **Ac qılınca çapar.** Dava vaxtı ətraf kənd-

lərdə çörək sarıdan möhkəmcə korluq çəkirdilər. El-obamız bilir ki, bizim xırmanlara, anbara quş da gəlib, bircə dən apara bilmədi. (M. Süleymanlı. Köç); Bəy, **ac qılınca çapar!** Min illərdən bəri həsrətində olduğu torpağı kəndliyə boyun olandan sonra onun qabağında da durmaq olmaz! Mən gedirəm, bəy, qoy Allah özü sizə kömək olsun! (Elçin. Aman ovçu, vurma məni)

Müq. et: Ac qılınca çapar – qorxusu olmaz

Ac özünü oda vurur

Ac adam özünü oda vurur

Ac əlini qora (közə) soxar

Ac aman bilməz, uşaq zaman

Ac hövsələsiz (kəmhövsələ) olar

Ac adam acıqlı olar

Ac kiminlə desən (olsa) savaşar

Ac qarın qatıq istəməz

Ac aslan tutar, güc siçan tutmaz

Ac qudurğan olar, yalavac – oynağan

Ac qudurmuşdan betərdi

Acla əcəli yetən birdir

Ac köpək kəpək də yeyər

Ac daşdan yumşaq nə olsa yeyər

Ac nə olsa yeyər, dərdli nə olsa söylər

Ac olan çox, çörək yeyən yox

Ac dünyada çörəyi yox sanar

Ac yanında xəmir (xamır) yoğrulmaz

Ac qalmaqdana, darı çörəyi yemək yaxşıdır

Aca quru çörək yağlı xörəkdən yaxşıdır

Ac baş, gün də vurub, olub gic baş

İt acından oğurluq edər

İt acından oğurluğa gedər

//Aca meyit (ölü) də halaldı

Ac ola, sac ola

Ac hara, paxaç hara?

Ac anadan (anansa, atadan, atansa) da qaç!

Ac – yanından qaç!

Ac əsnər, tox gərnəşər

Ac gəzər, tox sallanar

Ac yeyər, tox içər

Ac yeyər, tox söylər

Ac nə yeməz, tox nə deməz?!

Ac nə yeməz, dərdli nə söyləməz (ki)?!

Ac qurd (öz) balasını da yeyər

Ac qurd sürünün ortasına girər

Ac qurd aslana hücum edər

Ac qurd aslan basar

Ac it özünü qurda vurur

Ac it aslana sarışar

Ac köpək fırın (təndir, divar, dam) dələr

Ac donuz darıdan çıxmaz

Ac at yol almaz, ac it ov almaz

Ac adama nə yuxu?

Ac hara, sac hara?

Aca saqqız, lütə sürmə neylər?

Az qalır(dı) adam adam əti yesin

*Acından kimsə ölməmiş (ölməz)

Acından ölən yox

Acından ölən çox

Ac qarnı doyurmaq (doyuzdurmaq) savaba bərabər işdi

Allah heç kimi (kimsəni) acılıqla imtahana çəkməsin!

Allah heç kimi (kimsəni) acılıqla sınaşın!

Allah heç kimi (kimsəni) çörəklə sınaşın!

Aslan da ac olanda ot yeməz(miş)

▲ Голодный прёт и на рожон; Голодный и архимандрит украдет; Голод не имеет стыда; Голод не тётка, пирожка не подсунет; Голод и медведя плясать научит; Голод гонит на холод; Голодный что бешеный – всё одно; Пройдет голод, появится и голос; Пригонит нужда (голод) к поганой луже; Нужда и голод выгонят в холод; Станешь лапти плести как нечего есть

AC QURD KİMİ GƏMİRMƏK

● Ac qurd kimi gözünə təpmək

Ac qurd kimi gödən yırtmaq

Ac qurd kimi yemək

Ac canavar kimi gəmirmək.

1. Acgözlüklə yemək; gözünə təpmək.

baş: Canavar kimi yemək

2. Dözülməz əzablara düçar etmək.

– *Və o gecə mən təkə əllərimin göynərtisindən səhərə-cən yata bilməmişdimsə, indi ac bir qurd kimi bütün vücudunu gəmirən o dözülməz ağırlara zərif bir varlıq davam gətirə biləcəkdimi? (Ə. Məmmədşanlı. Bakı gecələri)*

Müq. et: Çaqqal kimi gödən yırtmaq

// O əm(i)r, bu dəmir, gəmir ki, gəmirəsən!

▲ Голодный откусил бы и от камня; Голодный волк да зубами шелк; Рвать как голодный волк; Есть, грызть, как голодный волк; Волком грызть

AC TOYUQ YUXUSUNDA DARİ GÖRƏR

● Ac toyuq yuxuda darı görər

Ac toyuq yatar, yuxusunda darı görər

Həsərətində olduğu, lakin əlçatmaz olan bir şeyi arzulamaq, boş (xam) xəyallarla yaşamaq.

Çığırtma, yat, ay ac toyuq, yuxunda çoxca darı gör, /Sus, ay yazıq, fəzadəki uqabi-canişkarı gör! (M.Ə. Sabir. Töməti-nahar); [Süleyman] (kənara): – Ac toyuq yuxusunda darı görər. – Tamamilə doğrudur, yoldaş Həyat, lakin indi bizim kəndlərdə min adamın içində beş orta təhsili olan yoxdur. (M. İbrahimov. Həyat); Burda inşallah bir məktəb bina eləyəcəyəm ki, inşallah yetim uşaqlar gəlib burada dərslər oxusunlar və ac toyuq yuxusunda inşallah darı görəcəkdir və yenə inşallah Bakıdan müsəlman camaatı aclara buğda göndərəcəkdir ki, yesinlər. (C. Məmmədquluzadə. İnşallah); – Ac toyuq yuxusunda darı görər məsələni atalarımız elə boşuna belə deməyiblər ki, ay kişi! Elə sən kimi yanı üstə yatanlar üçün deyiblər də. (N. Nəcəfoğlu. Qoytuləli körpüsü)

Müq. et: Yatıb yuxuda darı (halva) görmək

Ac yuxusunda ərzaq bazarını görər

Ac toyuq özünü buğda (arpa, darı) anbarında sanar

Acından yuxuda un süfrəsi görür (görmək)

Yatıb yuxuda halva görür(b)

Axurda yatıb Sultan Məcid yuxusu görmək

Evində yatıb(r), yuxuda Həzrət Süleymanı (taxtda) görür

Quyuda yatar, özünü minarədə görər

Zirzəmidə oturub, balaxana(ı) yuxusu görür (görmək)

Tülkü yuxusunda toyuq sanıyır (sayır)

Çaqqalın yuxusuna toyuq gələ

İşdəsiz (dərzinin) yuxusuna beş arşın bez girər

Tumançağın yuxusuna beş arşın bez girər

Donsuzun (çılpağın) könlündən doqquz top bez keçər

// Acdan soruşdular: – Bir üstə gəl bir neçə edər? – dedi: –

Bir çörək

Pişiyin bütün yuxuları siçan haqqındadır

▲ Голодная курица во сне просо видит; Голодной курице просо снится; Голодной куме хлеб на уме; Голодному не спится, а хлеб снится; Голодный во сне хлеб увидит, а жаждущий – воду; На рогоже сидит, о соболях рассуждает; Лежит на соломе, а говорит о ковре; Спит лиса, а все во сне кур считает

AC YADINA DÜŞMƏZ HƏR KİM TOX OLA

Ac yadına düşməz hər kim tox olur, /Yoldaşını yox istəyən yox olur; /Vilayətin yarısından çox olur, /Biiymani edən olursa podrat. (Q.B. Zakir. Nəzminin cavabı)

Baş: Toxun acdan xəbəri olmaz

ACDA NƏ VAR Kİ, YALAVACA NƏ VERSİN?

● Acın nəyi var ki, yalavaca nə versin?

Acda nə var, gicə nə versin?

Acda nə var, yoluğa nə versin?

Başqasına maddi cəhəddən kömək etmək imkanı olmayan adam haqqında deyilən ifadə; imkansızların bir-birinə əlac edə bilməyəcəyinə işarə.

A başına dönüm, o əfəndini başa sal ki, acda nə var ki, yalavaca nə versin. Biz dedik, Nikolay getdi, yerinə yaxşı gələr. Gözlədik-gözlədik bir həpəndi gəldi. Bu da indidən çomağın tərs başından yapışıb. (Ə. Abasov. Zəngəzur); Bu laq başında pıçılıyla müxtəlif danışmalar gedirdi – Yasəmənlə Mahmudun sevimləsindən danışdılar. Kimisi elə bəbdirlər, kimisi acda nə var ki, yalavaca da versin, deyirdi. (M. Əliyev. Dağlar oğlu)

Müq. et: Acdan ummaq olmaz

Arığın nəyi var ki, yoluğa nə versin?

Lütün nəyi var ki, (ondan) pay da versin?

Yanığın nəyi var yoluğa versin?

Yanığın nəyi var ki, yoluğa nə versin?

Yoluqda (yoluxda) nə var, qırığa nə versin?

Yoluğun nəyi var ki, qırığa nə versin?

Yoluxda nə var, qırığa versin?

Yoluğun nəyi var ki, soluğa da verə?!

Acın evində nə od olar, nə ocaq

// Nə istərsən bacından, bacın (ki) ölür acından

Nə umursan bacından, bacın ölür (solur) acından

Bac istərəm bacımdan, bacım ölür acından

Keçəldən bir tük borc istəyir

Acdan ummaq olmaz

Ölümdən can istəyir

Ölüdən (dilənçidən) pay ummazlar

Ölülərdən dirilərə pay düşməz

Xəstə həkimdən dərman istəməzlər

Yox yerdən istəməzlər (ummazlar)

▲ Дал бы дружку пирожка, да и у самого ни куска; С нищего (нагого) снять, да кому отдать?; У нищего воровать – только время терять; Нищий на нищем ничего не взыщет; Слепой слепому не поводырь
Ср.: К босому за сапогами пошёл

ACI-ACI GÜLMƏK

● Аci-acı gülümsəmək

İstehza ilə gülmək; qüsurları tənqid etməklə gülmək.

Bəsirə onun saçlarını sığalladı. – Dünyaya niyə nifrət eləyirsən? – Çanko acı-acı güldü, çox şeylərə görə, xırda-lamaq istəmirəm, lazım deyil. (S. Səxavət. Daş evlər)

▲ Закатиться сардоническим смехом; Разразиться саркастическим смехом (усмехнуться усмешкой)

ACI-ACI GÜLÜMSƏMƏK

Zəfıranın sözləri düşdü yadıma. Acı-acı gülümsədim. Onu xəyal etdim. O, gecə o qədər gözəl yuxuya getmişdi ki, uzundəki rahatlıq, həlimlik sanki günlər sonra geri qayıtmışdı. (Q. Turalı. Fələk qırmançı)

Bax: Аci-acı gülmək

ACI AĞRISI ÜRƏYƏ SANCILMAQ

● Аci-ağrısı (kimin isə, nəyin isə) ürəyinə düşmək

Şiddətli, güclü, yandırıcı-yaxan ağrı.

Bu vaxt mən fürsəti əldən verməyərk, cilovun uclarını qulaqlayıb var gücümlə atın çağrısına acı ağrısı ürəyə sancılan bir ağır qırmançı zərbəsi çəkdim. (Ə. Məmmədşanlı. Ayrıldılar)

▲ Горечью пронзить сердце; Оставаться с щемящей душой болью

ACI BAĞIRSAQ KİMİ UZANMAQ

● Аci bağırsağı kimi

Аci bağırsağı kimi hey uzatmaq

1. Hansisa məsələnin həllinin çox uzanması, sona çatmaması, çək-çevirə düşməsi.

...Qohumluq yerinə qənnılıq düşər, təzə-təzə qəbirlər qabarar, istintaq acı bağırsağı kimi uzanardı. (S. Rəhimov. Ana abidəsi)

2. Uzanıb getmək, sonu görünməmək; bitmək, tükənmək bilməmək.

Yol acı bağırsağı kimi uzanırdı. Mən hey gedir, heç bir şey haqqında da fikirləşməirdim. (İ. Əfəndiyev. Sarıköynəklə Valehin nağılı); Ağaclıq yaxın görünmə də getdikcə elə bil geriyyə çəkilir, Həmidə də arxasınca çağırırdı. Bu yol acı bağırsağı kimi nə yatan uzandı. (H. Abbaszadə. Burulğanlar)

Müq. et: İşi uzun-uzadı çəkmək (uzatmaq)

Adamın ürəyini çəkir (üzür)

(Gecə (də) Orucluq ayı kimi uzanırdı)

Аci qələmə kimi (qələmə olub) göyü çəkmək

İşi uzun uzadı çəkmək

▲ Пошла кишка по урядью (затянулось дело по степням); Тянуть канитель; Тянуться кишкой; Тянутся –

потянутся, как тонкие кишки; Канители конца нет; Как горькая кишка тянется; Протянулось как голодное лето

ACI ÇƏKMƏK

Ailə üzvləri qulaq asır, Mürşüd kişi danışdı. O, nə qədər acı çəkdiyini daha aydın, daha mənalı danışdı. İstəyirdi ki, onun dediklərini kimsə qələmə alsın. (Ə. Vəliyev. Ürək dostları)

Bax: Dərd çəkmək

ACI DİL

● Аci dillər

Daim zəhərli, tikanlı, kinayəli adam haqqında.

Bir fətəsi vardır bezdən, /Durub gəlir səhər tezdən, /Yarı haqqın alıb bizdən, /Yenə acı dil çıxarır. (Xəstə Qasım. Çıxarır); Sən illər boyu mühitimizi boğub üzən çürük fikirlərdən, acı dillərdən qorxursan. (C. Cabbarlı. 1905-ci ildə); Hələ o zamanlar canı sulu, dingildəyə-dingildəyə gəzən Tükəz qarı barədə də acı dillər bəzi xoşagəlməz şeylər danışdı. (K. Abdulla. Unutmağa kimsə yox)

Müq. et: Аci dil çıxarmaq

Dili acı olmaq

Duliacılıq etmək (eləmək)

Dili bibər kimi acı olmaq

Əti acı, dili acı adam (olmaq)

Аci dil aləmi xaraba qoyar

Ağzı acı olana bal da zəhər dadır

Ağzı qara, dili pis

Аci danışan şirin söz eşitməz

Аci dil bir evi yeməz, şirin dil yüz evi yeyər

Аci dilin yarası qılınc yarasından pis olar

Аci dillə bal satandan, şirindilli bibər satan yaxşıdır

Dilində öd olanın hər şeyi acı olar

Dili ilan zəhəri

//Dildən acı, dildən də şirin şey yoxdur

▲ Язвительный язык; Язык змеинный (злбный); Злой язык; Злой на язык; Злые языки страшнее пистолета; Острый язычок (язык); Остер на язык

ACI DİLDƏN ZİYAN GƏLƏR

● Аci dildən zərər gələr (toxunar)

Adama acı dildən zərər (ziyan) gələr

Аci dil acılıq gətirər

Kinayəli, tənəli danışmağın xeyirli olmamasını bildiren ifadə.

[Şərəfnisə]: – Güləndam bacı sizinlə danışmaq istəyir. İnşallah əsəbiləşməyəcəksiniz. Atalar deyir ki, acı dildən ziyan gəlir. Siz də yəqin ki, danışanda diqqətli olacaqsınız. (H. Soytürk. Ağa Həşim Xəlinin sərgüzəştləri)

Müq. et: Dilinin altına şəkər qoy!

▲ Злой язык весь мир в руины обратит; Злой язык до добра не доведёт; За правдивую погудку смычком по рылу бьют; Язык голову до побоев доводит; Язык наперед ума рыщет, на голову беду ищет

Ср.: От добрых слов язык не отсохнет

ACI GÖZ YAŞLARI TÖKMƏK

Kədərli halda ağlamaq; acı-acı ağlamaq; yanıqlı-yanıqlı ağlamaq; dərdli-dərdli ağlamaq.

Musya hiddətindən yanındakı lampanı söndürüb, otaqda acı göz yaşları tökməyə davam etdi. (Y.V. Çəmənli. Studentlər)

▲Пролить горькие слёзы; Горючие слёзы; Заливаться слезами обиды; Восплакаться кровавыми слезами; Все глаза вылезла плачущи

См. также: Gözünün yaşını sel kimi tökmək

ACI GÜLÜŞ

●Ağrılı-acılı gülüş

Kədərli gülüş; ağlayaraq gülmək.

Kefti İskəndər otağa daxil oldu. Üzündə hiss olunan acı gülüş uzaqdan da görünürdü. O, gülmürdü: ətrafındakı insanlara, avam camaata, müsləman olan hər kəsə. Bütün insanlığa gülmürdü. (C. Məmmədquluzadə. Ölülər)

Müq. et: Göz yaşları içində gülüş

▲Смех сквозь слёзы; Сардонический смех; Язвительный смех

ACI HƏQİQƏT

●Acı həqiqətlər

Qüsurları açır tökən həqiqət; qəbul edilməsi ağır olan həqiqət.

Gün vurduqca Əbil daha da qızışır, kəhərin yerindən yırğalana-yırğalana ətrafda o yan-bu yan var-gəl edə-edə, hər bir kolun kölgəsində, hər bir quşun nəğməsində, hər bir ot və çiçəyin ətrində, hər bir insanın səsində bu acı həqiqəti duyur, eşidir və ondan qaça bilmirdi. (Ə. Vəliyev. Ürək dostları); Acı həqiqətlər bal dadır indi, /Arısı olmayan bal satır indi, /Keçəli saçlılar aldadır indi, /Daha nağıllara inanmıram mən. (N. Kəsəmənli. Daha nağıllara inanmıram mən); Niyə demədiniz, gizlin ha deyil, /Həmişə günəşli açılır səhər. /Şirin nəğmələri oxuyan bir dil, /acı həqiqətlər söyləyə bilər. (N. Həsənzadə. Niyə demədiniz)

Müq. et: Ürək üşüdən acı həqiqət (həqiqətlər)

Ürək dağılayan (yandıran, sızıldadan) acı həqiqət

▲Горькая правда; Горькая пилюля; Горький мёд; Нагельная правда

ACI OLAR HAQQ SÖZ

Hacı Veysəl qızı zəhmli ana səsini qaldırır, öz qanını da qaraltmağa məcbur oldu. – Siz əsla uyuşan qatığı tezcənə çötməlməyin! – Əlbəttə, – deyər Tünzalə də dilinə gətirdiyi sözündə kimsəyə bir yer qoymadı. Acı olar haqq söz! (S. Rəhimov. Ana abidəsi)

Bax: Haqq söz acı olar

ACI SÖZ

●Acı sözlər

Kəskin söz; qürura toxunan, qəlbi sındıran, könül incidən söz.

Müşğünazın dediyi acı sözlər Ənvərin dilini qurutdu, qəlbindəki sevgi dastanını birdəfəlik bağladı. O, dastanı bir də vərəqləməyəcəyinə, onu qəlbinin odunda yandıracağına özünü inandırdı. (Ə. Vəliyev. Ötən günlər)

Müq. et: Oxdan iti, zəhərdən acı sözlər

Acılamaq

Acı söz demək (söyləmək, işlətmək)

Acı söz yiyəsinə tez çatar

Acı söz yaman olar

Acı söz ürək sındırar

Acı söz ürək bulandırar

Acı söz yamandır oddan

Acı söz oddan (da) yaman olur

Acı sözü bir batman bal ilə də yemək olmaz

Acı sözü üç pud balla udmaq olmaz

Acı söz acıqlandırar

Acı söz igidin belin bükər

Acı söz insanı dinindən çıxardar, şirin söz ilanı yuvasından

Acı söz insanı (adamı) dinindən çıxardar, şirin söz ilanı hindən (yuvasından, dəliyindən)

Sözün acısı zəhərdən də betərdir

Acı suala şirin cavab gözləmə!

Acı sözlərini udmaq

Acı sözünü yumşaltmaq

▲Горькое слово; Горькая пилюля; Гневные слова; Говорить колкости; Бездушное слово; Злого слова и бархатным мёдом не запьёшь; Резкие слова; Колочие слова

Ср.: Проглотить горькую пилюлю

Подсластить (позолотить) пилюлю

См. также: Acı dil

ACI ZƏHƏR QATMAQ

Bu, heç də adi adamın dincəlməyi deyildi, el başçısının əlahəzrət qüvvələrinə qarşı döyüşə hazırlaşdığı, imperatorun xoş, şən həyatına, nəşəli çağlarına acı zəhər qatmağı idi! (S. Rəhimov. Qafqaz qartalı)

Bax: Zəhər qatmaq

ACIDIR, UCUDUR, DƏRDİMİ ÇƏKƏN BACIDIR

Baba əli ilə Səfərin çiyinə vurdu. – Qızlara gözəl ad qoymaq lazımdır. Eh, mənim bacım olsaydı, gündə beş kərə qulluğunda hazır dayanardım. Bilirsiniz bacı nə deməkdir? Acidir, ucudur, dərdimi çəkən bacıdır. (C. Əlibəyov. Dəniz bir nağıl dedi)

Bax: Bacı – başımın tacı

ACIĞA DÜŞƏNDƏ XƏŞİL DƏ DİŞ SINDIRIR

Pis niyyət olan halda həlim adam da xəta törədə bilər.

Məgər o bu gün doğmalı deyil? – Yox, bu gün deyil, qadının doğmasına hələ yarım ay var, – Liza sərt hərəkətlə onun yönünü geriye çevirdi. Acığa düşəndə xəşil də diş sındırır, gəl yatıb ayılırsan, sonra nə istəsən elə. (E. Başkeçid. Min yol mənə söylər)

▲Ослеп разумом – легко злодействовать (злотворить); Разозлился – никого не спросился и натворил бед

См. также: Adamın basarətı bağlananda quymaq da diş sındırır

ACIĞI GƏLMƏK

●Acıq gəlmək

Acığına gəlmək

1. Kiməsə hirsələnmək; kimdənsə incimək; kimisə sevmək; hansısa sözdən, hərəkətdən narazı qalmaq.

Qoca təmkinini heç də pozmadan, Vasya, acığın gəlməsin, – dedi, – doğrusu sən şübhəli adama bənzəyirsən! (M.S. Ordubadi. Gizli Bakı); [Aynur]: – O...Yenə dolayırsan bizə? Bayandur: – Dayıqızı, bu gün bir yağlı “iki” aldım. Lalə: – Yəqin ki, bayaqkı sözlərimə görə sizin məndən acığınız gəldi. (İ. Əfəndiyev. Büllür sarayda)

Müq. et: Acığı gələn su içər

Acığın gəlir, su iç!

Acığın gəlir (tutur), get su iç!

Acığın gəlir, get soyuq su iç!

Acığın gəlir (tutur), divarını gen qoy!

Acığın gəlir, divarını yan qoy!

Acığın gəlir, çəpər çək, xoşun gəlir qəlyan çək!

Qaşların qara, gözlərin göy, acığın gəlir, dur məni döy!

Hirs gələndə acığını ud!

Adamın acığı gəlir

Şeytanın acığı yaxşı adamdan gələr

2. Kimdənsə, nədənsə xoşu gəlməmək, zəhləsi getmək; kimisə, nəyisə xoşlamamaq, bəyənməmək.

– Yox, yox, lazım deyil. – Nə üçün? Sən ki, xoşlayırsan. – Daha istəmirəm. Şirin şeydən acığım gəlir. Bura bax Gəncədən qayıdanda dörd-beş cür konfet və Səriyyə üçün yaxşı bir paltarlıq alıb gətirərsən. (İ. Əfəndiyev. Körpüsəlanlar)

Müq. et: Acıq çəkmək

//Keçəlin tükəndən acığı gələr

▲1. Испытывать отвращение; Невозлюбить (что-то); Не во гнев (будь сказано). 2. Не переваривать; Органически не выносить; Не выносить и духу

ACIĞI SOYUMAQ

●Acığı yatmaq

Hirsi soyumaq

Sakitləşmək; hirsə soyumaq; qəzəbi sakitləşmək; hirsini, əsəbini cilovlamaq; özünü ələ almaq.

– Nə edərdilər? – deyər maraqla soruşdum, lakin o, qaşlarını çatıb, cavab vermədi. Birdən-birə bütün acığım soyudu. Meh əsib onun yumşaq, sarı saçlarını hərdən tərpedir və bu zaman o mənə hardansa, uzaq, çox uzaq yerdən gəlmiş naməlum bir adam kimi görünürdü. (İ. Əfəndiyev. Söyüdlü arx)

Müq. et: Acığını soyutmaq

▲Менять (сменить, переложить) гнев на милость; Перестать сердиться

Ср.: Остудить гнев (пыл)

ACIĞI SOYUMAMAQ

Hirsini cilovlaya bilməmək; sakitləşə bilməmək.

Əhməd güllümsünərək, hələ də acığı soyumayan Əşrəfi başdan-ayağa süzdü. Uşağın ağ sifəti alışıb yanırdı. (İ. Şıxli. Dəli Küür)

▲Не остудить пылкость; Сердце не остудится; Не угомониться; Брюзжать как осенняя муха

ACIĞI TUTMAQ

●Ürəyində acığı tutmaq

Hirsələnmək; əsəbiləşmək; hiddətlənmək; qəzəblənmək; kiməsə qarşı kin-küdurət bəsləmək.

Yazdığını oxudu. Düşündü. Bir də oxudu. Fikirləşdi, həli dəyişdi, özüinə acığı tutdu. Birdən-birə durdu və yenə oxumağa başladı. (Y.V. Çəmənəzəminli. Studentlər); [Tarverdi]: – Vallah, acığım elə tutur ki, istəyirəm bu saatda yola düşəm, gedəm, adam soyam. Belə iş tutmaq bacararam, bacarmaram, onu da bilmirəm. (M.F. Axundzadə. Hekayəti-xirs-quldurbasan); Yarım aylıq maaş cədvəlinə qol çəkəndən sonra pulumun iki dəfə artıq olduğunu görüb, pul pulayana acığım tutdu: “Ay kişi, camaatın pulunu yaxşı say. (C. Məmmədquluzadə. Oxucularımıza); Şəriyyətin o gün mənim çıxışına bərk acığı tutdu. (Ə. Məmmədaxanlı. Bakı gecələri)

Müq. et: Adamın acığı tutur

Acığım elə tutur ki...

Elə acığı(m) tutur ki...

Acığını tutdurmaq

Acığından boğulmaq

Acığından (acıqdan) yanmaq

Acığından (acıqdan) partlamaq

Acığından (acıqdan) gözü heç nə görməmək

Acığından diş-dişini kəsmək

*Acığını basmaq (boğmaq)

Acığını yemək

▲Держать зло на сердце; Быть на взводе; Прийти в ярость; Зло берёт; Зла не хватает (на кого-то)

ACIĞINDAN ZƏNCİR ÇEYNƏMƏK

Zeynalbəy acığından zəncir çeynəyir, əllərini soxmağa yer tapmayıb xırıldaırdı, səsi də tamam batmışdı. (M. Hüseyin. Səhər)

Bax: Zəncir çeynəmək

ACIĞINI ÇIXMAQ

●Acığını (kimdən, nədən) çıxarmaq

Acığını (acıq) almaq

Acıq çıxmaq

Kimdənsə heyfini, qisasını almaq, əvəzini çıxmaq; intiqam almaq.

– Çox qudurma, arvad, atamın ərvahına and olsun. Zəhranın da acığını səndən çıxaram, ha. (N.B. Vəzirov. Təzə əsrin ibtidası); Şoferdən rayon mərkəzində Qalakəndə məni də apararsanmı? – deyər soruşanda, o, kinayə ilə cavab vermişdi. Görünür, kim isə qanını qaraldıb, acığını məndən çıxır. İndi adamlar elə əsəbi olublar ki... (C. Əlibəyov. Qayaların göz yaş); Bəlkə mən axır vaxtlar canım nasazladığından ona diqqət yetirə bilməmişəm, bəlkə cavanlıq səhlərimdi, indi acığını çıxır. Eh, bu bəlkələr məni öldürəcək. Yaman insafsız imişsən, Minə. (Ə. Seyidov. Tale yolları)

Müq. et: Acığını almaq

Acığına eləmək

Acıq almaq

Xıncını çıxmaq (almaq)

▲Сорвать злость; Сорвать сердце (на ком-то); Срывать злобу на ком-то; Отвести душу

Mən şəhərdə dörd dolandım, işçi tələb edən hər elan verilən yerə mürciət etdim, yağlı yer tapmadım ki, qalım işləyim. Sonra da şəhərli olum, sənin kimi. Nəhayət, mən qayıdıb elə öz kəndimdə işləməyi qərara aldım. (S. Səxavət. Daş evlər)

Müq. et: //Yağlı yerdən yapışmaq

Yağlı yerə ərə getmək

Yağlı yerə düşmək

Yeri yaxşı olmaq

▲ Доходное место; Лобное место; Жирное место

YAĞMADI YAĞIŞ, BİTMƏDİ QAMIŞ

●İşdi, yağmadı yağış, bitmədi qamış

Yağmasa yağış – bitməz qamış

Olmadı elə, oldu belə; məsələ sən istədiyini kimi olmaya da bilər mənasında işlədilən ifadə.

Yağışa, sel suyuna bel bağlamaq olmaz. Nə təhər deyərlər, yağmadı yağış, bitmədi qamış. (Ə. Vəliyev. Yeni həyat)

Müq. et: //Tutmadı bostan, olmadı qarpız

▲Где черт не пахал, там сеять не станет; По службе нет отговорок; Не по ветру мельница мелет, а против; Бог не выдаст, свинья не съест

YAĞMASAN DA, GURULDA!

●Yağmasan da, bir gurulda!

Yağmasan da, gurulda barı!

Yağmasan da, heç olmasa, gurulda!

Yağmasa da, guruldar (gurulayır)

Bir iş etməyəcəyini bilirsən, heç olmasa sözlə də olsa edəcəyini söylə; əməldə bacarmırsansa da, söz də bacar, vəd ver; heç bir iş görməsən də, heç olmasa vəd ver.

Qadın əlini uzadıb kağızı rəisə uzatdı: – Rəis: – Nə istəyirsən, maslinka bizdə yoxdur, get anbardara mürciət elə! Xadimə qadın anbardarın yanına gəldi: – Heç olmasa sən kömək elə, bir qutu maslinka ver, heç olmasa sən yağmasan da gurulda! (“Mozalan” satirik kinojurnalı)

Müq. et: Axmasan da damla!

*Axmasa da damlar

Yağaram deyər, (amma, ancaq) yağmaz

Vuraram deyər, amma vurmaz

Guruldar, amma yağmaz

Gurultu, hay-küy var, un isə yoxdur

▲Люблю Серка за обычай: хоть не везёт, да ржёт; Было бы горячо подано!; За вкус не ручаюсь, а горячо подано будет

YAXA ÇƏKMƏK

Rüstəmbəy sükuta getdi. Münaqişədən yaxa çəkməyə yol axtarırdı. Birdən: – Paytaxt qəzetləri hardadır? Oxumaq istəyirəm, – dedi. (Y.V. Çəmənçəminli. Studentlər)

Bax: Yaxasını qırağa çəkmək

YAXA QURTARA BİLMƏMƏK

●Yaxasını qurtarmamaq

Yaxasını qurtara bilməmək

Yaxasını əlindən qurtara bilməmək

Yaxasını əlindən çıxara bilməmək

Hansısa əngəlli işdən, çətinlikdən qurtara bilməmək; kiminsə əlindən qurtara bilməmək.

Göyərçinin axtarıcı gözləri Sultan bəy, Yusif Cəlal paşa kimi zabitəli, görkəmli kişilərə sataşdıqca o, qadınlığından da yaxa qurtara bilmir, bəzən də şövqə gəlirdi. (S. Rəhimov. Şamo)

▲ Не мочь отвязаться; От самого себя не убежать; Быть во власти чувств

YAXASI ƏLƏ KEÇMƏK

Tutulmaq, yaxalanmaq; qüsurlarının, cinayətlərinin üstü açılmaq; qanun qarşısında cavab verməli olmaq.

Bakının küçələrində casusların əlindən tərpənmək olmur. Az qalmışdı yaxam ələ keçsin. Sən demə casus hardasa, lap yaxınımda gizlənib mənə göz qoyurmuş. (M. Hüseyin. Səhər)

▲ Попасть в руки (в ловушку); Попасться на крючок (на удочку)

См. также: Ələ keçmək

YAXASINDAN ƏL ÇƏKMƏK

●Yaxasından əl götürmək

Kimdənsə aralanmaq; kiminləsə daha işi olmamaq; dəyib-dolaşmamaq (toxunmamaq); kiməsə bir daha iddiası olmamaq; rahat buraxmaq.

[Toğrul]: – Mən o Yaqutu tovlamaq istərdim, mən onları – ata-balanı şefliyə götürmüşdüm. Mən istəyirdim ki, qızın da, atasının da ürəyini alım, Yaşarın yaxasından əl çək-sinlər. (C. Cabbarlı. Yaşar)

Müq. et: Yaxasını buraxmaq

Yaxasını əldən qoymaq

Yaxası qurtarmaq

▲ Оставить в покое; Отстать от кого-либо

YAXASINDAN ƏL ÇƏKMƏMƏK

●Yaxasından yarışib əl çəkməmək

Yaxasından əl götürməmək

Yaxasını buraxmamaq

Rahat buraxmamaq; vaz keçməmək; daim narahat etmək; inad və israrla nəyəsə iddialı olmaq; tələb etmək; davam etmək.

Söz vermişəm, müəllim gətirdəcəyəm! Bu cavabdan heç də razı qalmayan kolxozçular onun yaxasından əl çəkmə-dilər. Bir neçə yerdən qarışıq səslər eşidildi. (M. İbrahimov. Böyük dayaq); Sən atını min, düz bu yolla get, yolun qurtaracağında yellənçəyin evidi. Bilənin adı Həmzədi, çağır eşiyə, denən məni filankəs göndərdi, denən toya gəlmişdim. Belə getsən əl çəkməz yaxamnan ki, kim idi o. (M. Süleymanlı. Ceviz qurdu)

▲ Не давать покоя; Не отвязываться; Взять за горло; Вцепиться (в кого-либо) мёртвой хваткой

См. также: Yaxasından yarışmaq

YAXASINDAN ƏL GÖTÜRMƏK

Dadaş canı, daha yaxandan əl götürdüm, get nə istəyirsən elə! Özün üçün quyu qazmağından da əl çək! (M.S. Ordubadi. Gizli Bakı)

Bax: Yaxasından əl çəkmək

YAXASINDAN ƏL GÖTÜRMƏMƏK

Divanə etməyincə götürməz yaxandan əl, /Çox çəkdim imtahana bu zülfü qaraları. (Ə. Vahid. Ey dil, unutma...)

Bax: Yaxasından əl çəkmək

YAXASINDAN YAPIŞMAQ

● Yaxasına yapışmaq

1. İsrarla tələb etmək; nəyisə istəyərək əl çəkmək.

[Gülsabah]: – *Qorxma, yoldaş Əmrulla, bütün rollar möhkəm əllərdədir. – Daha mən bilmirəm, Gülsabah xanım, bu gün oyunda hər nə varsa, mən sənə yaxandan yapışacağam. Belə olmasın ki, desinlər gənclər korladı. (C. Cabbarlı. Dönüş); – Atndan deyirəm. – O bu sözləri söyləməklə canını qurtradiğini zənn etdi. Mən bir əlimlə onun yaxasından yapışdım ki, dediyin sözləri təsdiqləyə bilərsənmi? O dartınıb əlimdən çıxmağa çalışdı. (C. Əlibəyov. Qış macərəsi)*

2. Kimisə günahkar bilmək; nədəsə təqsirləndirmək.

*Cütcü Haley başıaçıq özünü yetirib Qarakəlləoğlunun qollarından tutdu: – Kiri, bədbəxt oğlu, özünə iş açma! Səbah yaxannan yapışacaqlar ki, nə qanıdı tökdüyün?! (M. Süleymanlı. Ceviz qurdu); Xudaqulu yolun ortasında qaldı. Xeyli fikirləşdi. Mən indi neyləyim? Gedim, ya geyməyim? Getsəm – aşağıdakılar gələndə yaxamdan yapışacaqlar. Aşiq xeyli sonra geri dönmək istədi, bacarmadı. (F. Kərimzadə. Oğuz qəbri); [Gülzar arvad]: – **Yapışajam yaxasından, deyajəm, yaxşı, biz bilmədik Şuşanın qədrin, bə, sən niyə bilmədin Şuşanın qədrin, a köpəy oğlu?! Niyə?! (Elçin. Bayraqdar)***

3. Tutub buraxmamaq; əldən qoymamaq.

– *Bu Gəncəli Məhəmmədovlar qır kimi yapışblar biçərə iranlıların yaxasından və bilmirəm ki, nə istəyirlər. (C. Məmmədquluzadə. İran işləri); Bəylər səntirlədi, ancaq İman onu saxladı. Fikirləşdi ki, əgər itələmək istəsə, onun yaxasından yapışsın, özü ilə çəkib aparsın. (F. Kərimzadə. Oğuz qəbri)*

Müq. et: Yaxasından tutmaq

Yaxasından asılıb qalmaq

Yaxasını əlinə (ələ) keçirmək

Qırsaqqız olub yapışmaq

Qırsaqqız olub yaxasından (boğazından, sinəsindən) yapışmaq

Qırsaqqız olub (qırsaqqız kimi) yaxasından yapışmaq

Qırtlağına çökmək

İynə olub sancılmısan etəyimə

İynə olub yaxama sancılma!

▲ 1. Предъявлять претензии; Обвинять в чём-то. 2. Не оставлять в покое; Назойливо приставать. 3. Схватить за шкирку; Схватить за шиворот; Пристать с ножом к горлу

YAXASINI BURAXMAQ

Əmir həzrətləri qoca vəzirin məsləhətlərini eşitməli və Səba xanımın yaxasını buraxmalıdır. (M.S. Ordubadi. Qılinc və qələm)

Bax: Yaxasından əl çəkmək

YAXASINI ƏLƏ VERMƏMƏK

● Öz yaxasını ələ verməmək

Yaxa ələ verməmək

Yaxasını girə verməmək

1. Kiminləsə görüşdən qaçmaq; yayınmaq; özünü ələ verməmək; hiylə ilə hansısa işdən yaxasını qurtarmaq.

Zərhanım bunca uzun illər ərzində dost bürüncəyində gizlənə-gizlənə qalır, Fərhad ailəsinin üzünə çıxmır, aləm-aşkara nə öz yaxasını, nə də əri İnsaf Müriüvvətəzadənin yaxasını ələ vermirdi. (S. Rəhimov. Ana abidəsi)

2. Yaxalanmamaq; tutulmamaq; ehtiyatlı olmaq; ehtiyatlı tərپənmək.

3. İşə can yandırmmamaq; işdən, qulluqdan yayınmaq.

O kimdir bir çörək ağacı etmiş, /Hərdən bir “Əmməni”, bir də “Yasini”, /Alan da, yeyən də özüdür, ancaq /Heç ələ verməyir öz yaxasını. (O. Sarıvəlli. Yalançı etiqadlar)

Müq. et: Ətəyini (ətəyi) ələ verməmək

Ətəyi (ətəyini) ələ verməmək

Quyruq (quyruğunu) ələ verməmək

Özünü girə vermə!

▲ 1. Ускользнуть-увилить (от чего-то). 2. Не даваться в руки; Голыми руками не взять (кого-то). 3. Носа не казать

YAXASINI ƏLİNDƏN ÇIXARA BİLMƏMƏK

Maro nə qədər dodaq salalıb o yan-bu yana qaçsa da, öz yaxasını bu amansızın əlindən çıxara bilmir, onun süzülən gözlərinin müqabilində mum kimi yumşalıb acizlik çəkirdi. (S. Rəhimov. Şamo)

Bax: Yaxa qurtara bilməmək

YAXASINI ƏLİNƏ KEÇİRMƏK

Bizi işə saldın ki, qardaş. Mən deyirdim ki, daha otaq tərəfdən qulağım dincdir, bundan sonra Qızıyətər təzədən yaxamı keçirəcək əlinə. De görək, daha nə kəsir tapmısan, de, danışan dilin var olsun. (M. İbrahimov. Böyük dayaq); İman özünə təsəlli verirdi. Qınamasaydılar o tərəfdən gələn adama güllə atmazdı, onu özünə yaxına buraxıb yaxasını əlinə keçirər, ondan Növrəstəni soruşardı. (F. Kərimzadə. Qırmızı zirvə)

Bax: Yaxasından yapışmaq

YAXASINI GERİ ÇƏKMƏK

Nəjdanın ədasından hiss edilirdi ki, atası nə deyirsə, qızı yaxasını geri çəkib, onunla razılaşmır və arada onun üstünə səsini də qaldırırdı. (Ə. İldırımoglu. Əmrəhsiz qalan dağlar)

Bax: Yaxasını qırağa çəkmək

YAXASINI GİRƏ VERMƏMƏK

Bunların hamısı Əzrayılın əməlidir ki, yaxasını girə vermir. (S. Rəhimov. Şamo)

Bax: Yaxasını ələ verməmək

YAXASINI KƏNARA ÇƏKMƏK

Dünyada Təbrizdə olan Qafqazlı müsəlmanlardan xoşbəxt adam yoxdur. Kişilər yaxalarını kənara çəkib oturublar evlərində və hərçənd ki, "qarın"dan bir az kasıbdırlar, amma bununla belə, nə Zəngəzur və Qarabağ acaqları ilə işləri var, nə də Təbriz acaqları ilə. (C. Məmmədquluzadə. Xoşbəxtlər); Bu saat bir nəfər də onlar üçün böyük qiüvvə idi. Beş-altı kəndin hərəsində əlli-altmış kişi vardı. Onların da yarısı yaxasını kənara çəksə, o, düşmən qabağına kimi göndərəcək. (F. Kərimzadə. Qarlı aşırım)

Bax: Yaxasını qırağa çəkmək

YAXASINI QIRAĞA ÇƏKMƏK

●Yaxa qırağa çəkmək

Yaxasını kənara çəkmək

Yaxasını yana çəkmək

Heç bir işə qarışmamaq; qoşulmamaq; məsuliyyətdən qaçmaq; özünü kənara çəkmək; iştirak etməkdən imtina etmək.

Bax, bax, necə and içir! Necə şirin dil ilə yaxasını qırağa çəkir! (M.F. Axundzadə. Hekayəti Müsyö Jordan...); Nə çay içməyə, nə də arxayın danışmağa vaxt var. Zəhmət çəkin, ya fəhlələrin nümayəndəsi kimi qabağa çıxın, ya da birdəfəlik yaxanızı qırağa çəkin. Fəhlə öz işini yaxşı bilir. (M. Cəlal. Bir gəncin manifesti); Yəni könlün vardısı, indi niyə yaxanı qırağa çəkirsən? Yoxsa sən onu yiyəsiz-zad hesab eləyirsən onu?! (İ. Muğanna. Dan ulduzu)

Müq. et: Yaxasını geri çəkmək

Yaxa (yaxasını) çəkmək

Yaxasını qaçıрмаq

//Əlini yuyub aradan çıxmaq

Əlini yuyub kənara çəkilmək

▲Умыивать (умыть) руки; Моя хата с краю; Отдуться чужими боками

YAXASINI QURTARMAQ

●Yaxalarını qurtarmaq

Yaxasını əlindən qurtarmaq

1. Kimdənsə və ya nədənsə canını qurtarmaq, xilas olmaq; hansısa məsuliyyətdən qurtarmaq.

Dağılmışın yarısı molla, yarısı da seyiddir. Bir nəfər ağzıgöyçək gedib onlara xəbər aparsa ki, Məmməd meyxanada idi, onda mən yaxamı onların əlindən qurtara bilərəm. (M.S. Ordubadi. Gizli Bakı); Nizami məktubu cibinə qoyub: – Heç bilmirəm bu macəraçı qızın əlindən yaxamı nə cür qurtarım, – dedi. (M.S. Ordubadi. Qılinc və qələm); Həmin bu səbəblərə görə Nizami Qızıl Arslana göndərdiyi məktubunda "çox xəstəyəm, xəlifənin məclisində iştirak edə bilməyəcəyəm" deyərək yaxasını qurtardı. (M.S. Ordubadi. Qılinc və qələm); Qaradağlıların sağ qalanı özlərini çaya atıb, yaxalarını qurtarmağa can atırdılar. (Y.V. Çəmən-zəminli. İki od arasında); Yəqin elə buna görə də Səməd bu göz yaş zəifliyindən yaxasını qurtarmaq, lap uşaq kimi, bir oyun açmaq istəyib fikirləşdi ki, səsini çıxarıb, özünü göstərməsin. (İ. Muğanna. İdeal)

2. Cəzadan qaçmaq; qurtulmaq.

Cəzalanmaq üçün qovsan, daha da sevindirərsən, çünki yaxalarını bizdən çoxdan qurtarmaq istəyirlər, bunları qor-

xudan başqa bir cəzan varmı? (Y.V. Çəmən-zəminli. Studentlər)

▲1. Сбывать (сбыть, сбавить) с рук; Скинуть с себя ярмо. 2. Сходить с рук (кому-то); Уйти от наказания

YAXIN DURMAMAQ

1. Razi olmamaq; razılıq verməmək; qəbul etməmək; əl vurmamaq.

Nəm-nüm elədiklərini başa düşüb, onların paylarını bir qədər də artırdım, heç nəyə yaxın durmadılar. (B. Bayramov. Əzrail)

2. Kiməsə heç bir qayğı, hümmət göstərməmək; heç maraqlanmamaq; yaxınına belə gəlməmək.

▲1. Не откликнуться; Не давать согласия. 2. Держаться на расстоянии; Держаться на почтительном (известном) расстоянии; Держаться на почтительной дистанции

YAXIN DÜŞƏ BİLMƏMƏK

●Yaxın düşməmək

Kiməsə yol tapa bilməmək; sözüni deyə bilməmək; əlaqə, ünsiyyət qura bilməmək.

Ağzal qızıl medal almalı idi, çünki qızıl medal almasa, Ağzal ali məktəbə yaxın düşə bilməyəcəkdi. (Ə. Əbülhəsən. Tamaşa qarının nəvələri)

Müq. et: Yaxın düşməyə qoymamaq

Yaxın düşmək (durmaq) mümkün deyil

Heç yaxın da düşə bilməzsən!

Yaxınıma da gələ bilməzsən!

*Yaxın düşmək

Yaxınlıq vermək

Yaxınlıq özü də bir məsafədir

▲Не подпускать ближе (на расстояние пушечного выстрела); На порог не пустят; Не видать как собственных ушей

См. также: Qulağının ardını görər

YAXIN DÜŞMƏMƏK

Toxunmamaq; dəyməmək; əl vurmamaq; ətrafında dolanmamaq; ürək qızdırmamaq; eşqini elan edə bilməmək.

Olmasaydı əgər ol şəmi-cəmalın şövqü, /Biri düşməzdi yaxın ataşə pərvanələrin. (Ə. Vahid. Ləbinə bənzəməsəydi)

▲Отказаться от признания в любви (в дружбе); Не ласкаться

См. также: Yaxın düşə bilməmək

YAXIN QOHUMU OLMAMAQ

[Ağahüseyn]: – Bilmirəm fikrin nədir? Nəyi, kimi gözləyirsən? Sənin yazıq ananın kasıb atasından savayı başqa bir qohumu yox idi. Mənim də yaxın qohumum yoxdur. (İ. Əfəndiyev. Büllür sarayda)

Bax: Doğma adamı qalmamaq

YAXIN QONŞU QOHUMDAN ƏZİZ OLUR

...Xalamın sənə heç bir işi-zadı düşməyib, qəsdən elə deyib ki, ömründə bir dəfə ayaq basasan qonşu evinə. Boşboşuna demirlər ki, yaxın qonşu qohumdan əziz olur. Hə, nə isə... (İ. Muğanna. Doğma və yad adamlar)

Bax: Yaxın qonşu uzaq qohumdan irəlidir

YAXIN QONŞU UZAQ QOHUMDAN İRƏLİDİ

● Yaxın qonşu uzaq qohumdan yaxşıdır

Yaxın qonşu uzaq qardaşdan yaxşıdır (irəlidir)

Əl çatmayan qohumdan köməyə tez gələn qonşu daha vacibdir.

O Qarabəyi xəbərdar etmək istədi ki, bizdən aralı gəzmə, görürsənmi, kişilərimiz bir yana dursun, hətta arvadlarımız da hünərlidir. Yeri gəlsə səni xilas edərlər, ancaq demədi. – Eyb etməz, mənim balam, işdi, olanda olur, bəs niyə deyiblər: yaxın qonşu uzaq qohumdan irəlidir. (Ş. Əsgərov. Üç düşmən)

Müq. et: Yaxşı qonşu uzaq qohumdan yaxındır

Yaxın qonşu qohumdan əzizi olur

Yaxşı qonşu yüz qohuma dəyər

Yaxşı qonşu qardaşdan da irəlidir

Evin ev olmasın, qonşun qonşu olsun!

Qonşuluqda var olasan!

Qonşuluqdan əskik olmayasan!

Heç qonşuluqdan əskik olmayın!

Allah (sizi) qonşuluqdan əskik eləməsin!

Allah əskik gününüzü verməsin (göstərməsin)!

▲ Близкий сосед лучше дальней родни; Близкий сосед лучше дальнего родственника; Лучше добрые соседи, чем далёкая родня

YAXIN VAXTDA

● Yaxın günlərdə

Yaxın zamanda

Yaxın gələcəkdə

Bu yaxında (yaxınlarda)

Bu günlərdə

Bu gün-sabah; lap az vaxtdan sonra; yaxınlarda; çox keçməmiş.

Tələt kişi söyləyirdi ki, indi zamana yaman dəyişib. Belə görürəm ki, yaxın vaxtda yaxşı heç nə qalmayacaq, bütün yaxşı adətləri, milli xüsusiyyətləri, mentalitetimizi – hər şeyi yıxmışıq, qalan bir mənim, mən də ki... (B. Vüsal. Mərac-görükli üz)

▲ В ближайшее время; В обозримом будущем; (Через) Год со днём; На днях; Не за горами

YAXINA QOYMAMAQ

● Yaxın qoymamaq

Kimisə xoşlamamaq; qəbul etməmək; istəməmək; kim-dənsə ehtiyatlanmaq; ünsiyyət qurmamaq; aralarında məsafə saxlamaq.

Afəridə xanım cazibədar, qıyqacı baxışlarını Səlim ağadan əsirgəmir, tənəli, nazlı atmacalardan çəkinmirdi, lakin onu yaxına da qoymurdu. Arada göstərmiş olduğu dönlük və satqınlıq üçün onu kifayət qədər incitmək, əziyyət vermək, cəzalandırmaq, qisas almaq fikrində idi. (M. İbrahimov. Pərvanə)

Müq. et: Yaxına buraxmamaq

Yaxınlıq verməmək

Yaxın gəlməyə qoymamaq

▲ Не подпускать к себе; Не проявлять интереса; Держать на длинной верёвке; Держать на почтительном расстоянии

YAXINDAN BƏLƏD OLMAQ

O, bu xanəndə ilə görüşmək, oturub əməlli-başlı söhbət eləmək arzusunda idi. Həm də bu səsin sahibinə lap yaxından baxmaq, ona yaxından bələd olmaq, onun haqqında başqa xanəndələrlə söhbət etmək fikrində idi. (S. Səxavət. Daş evlər)

Bax: Cikini-bikini bilmək

YAXŞI AD QOYUB GETMƏK

Yaxşı ad çıxarmaq; özündən sonra yaxşı adı qalmaq; haqqında xoş xatirələr qalmaq.

İndi ki, zəhmət çəkib Azərbaycandan Bağdada gəlmisiniz, burada bir yaxşı ad qoyub getməyiniz məsləhətdir, məncə. (M.S. Ordubadi. Qılınc və qələm)

Müq. et: Yaxşı ad çıxarmaq

Yaxşı ad dövlətdir

//Yaxşı saxla adını: bədnamçılıq (bədnamçılıqdan) el gəzər

*Adı qalmamaq

Adı-sanı qalmamaq

Namı-nişanı qalmamaq (qalmayıb)

▲ Заслужить добрую славу; Нажить славу; Оставить доброе имя; Сделать (составить) себе имя

См. также: Ad çıxartmaq, 1

YAXŞI ADAM BİR CÜRDÜR, PİS ADAM İSƏ YÜZ CİLDƏ GİRİR

Xeyirxahlığın bir üzü var, pisliliyin min üzü mənasında deyilən ifadə; yaxşı adam əməlinə sabitdir, pis adam cild-dən-cildə girir.

[Vəfadar]: – Neyləyirsən elə, pis adam pisdir, nanəcib nanəcibdir. Bir gün quzu kimi olur, o biri gün canavara dönürsünüz. Yaxşı adam həmişə bir cürdür, pis adam isə yüz cildə girir. (M. İbrahimov. Pərvanə)

Müq. et: Yaxşı adamın yaxşılığı dəyər dar gündə, yaman adamın yamanlığı dəyər hər gündə!

▲ Добрый человек не переменчив, а злой всегда изменчив; Торопись на доброе дело, а худое само приспееет; Добра как клада ищут, а зло всегда под рукой; На злое дело всякого станет

См. также: Üzdə bir, dalda ayrı cür olmaq

YAXŞI ADINI YAMAN ETMƏK

Adına, şəninə xələl gətirmək; adını yerə vurmaq; ad-sanını batırmaq.

Bir şəxsə səni qoşmaz idim, lap dədəm olsun, /Yaxşı adını sən nə yaman eylədin, ay qız. (Ə. Vahid. Atanın etirazı)

▲ Навести (наводить) пятно, позор на доброе имя; Запятнать честное имя; Бросить тень на весь род

YALAN DANIŞMAQ **читать еще раз!**

● Yalan yalan üstündən (üstünə) danışmaq (söyləmək)

Yalan yalaq danışmaq

Yalan demək
Yalan söyləmək
Yalan satmaq
Yalan-palan danışmaq (demək, söyləmək)
Yalan-yanlıq danışmaq
Nəyisə doğru söyləməmək; danışarkən həqiqəti gizlətmək; yalan fikir söyləmək.

[Vəliəhd]: – Səbrlə sən məni dinlə. /Gəldim ki, dərdimi bölüm sənənlə. /**Yalan danışmışam**, sizə ağ yalan! /İndi asılmışam günahlarımdan. /Dünya sirrə dönüb indi mənim-çün. /Yazıq Dəyanəti itirdiyim gün /Elə özümü də itirmişəm mən, /Didərgin düşmüşəm özüm-özümdən. (B. Vahabzadə. Fəryad); Yalan eşitmədik böcəkdən, quşdan, /İnsandı insana **yalan danışan**. (B. Vahabzadə. Yalan); **Sevən yalan danışsa** /Ləkələner məhəbbət. /Dönüklük at səyridər, /Ölər vəfa, sədaqət. /Dodaqda nəğmə donar, /Susar kaman, telli saz. (Ə. Kürçaylı. Yalan); Bəs, sən niyə deyirdin ki, tək oğlanam, heç kəsə yoxdur? Hə? Sonra məlum oldu ki, atalarımız neçə il çiyin-çiyinə işləyib. Bəs, sən niyə **yalan danışdın?** (S. Səxavət. Daş evlər)

Müq. et: Yalanla beynini doldurmaq

Yalan atmaq
Yalan qusmaq
Yalan quraşdırmaq
Yalançılıq etmək
Yalançı olmaq
Yalançı çıxmaq
Yalançı çıxartmaq
Yalana (yalanını) çıxartmaq
Yalanı çıxmaq
Yalanı bir-birinin ucuna düzmək
Yalanını tutmaq
Yalana öyrətmək
Yalan məşını işləyir
Basbayağı yalan deyir
Ağ yalan danışmaq (danışır)an
Ağ yalan demək (söyləmək)
Ağ yalan yox, müqəddəs yalan danışmaq (yalandır)
Qızıl yalan satmaq
Qırmızı yalan danışmaq (demək, söyləmək)
Qıpqırmızı yalanı bülübül kimi ötmək (ötürsən)
Quyruqlu (bir) yalan demək (danışmaq)
Gözünün içinə baxa-baxa yalan demək (danışmaq)
Gözünü (gözlərini) qırpmadan yalan demək
Tək ayağı üstündə qırx dənə yalan danışmaq (danışdı)
Bir ayağı (ayaq) üstə qırx yalan söyləmək (söylədi)
Bir dəqiqənin içində qırx (yüz, min) dənə yalan danışmaq
Bir nəfəsə qırx (yüz, min) yalan danışmaq
İt kimi yalan danışmaq
Həqiqət naminə yalan demək
Yalanı elə deyirsən ki, heç gözlərini də qırpmırsan
Elə yalan danışırın ki, adam az qalır inansın
Yalançı olmasaydı, doğru danışan bilinməzdi
Yalan olmasa, doğru olmaz
Yalan ki var, doğrunun şatırır
Yalan ki var, doğrunun quludur (gülüdür)
Yalanın xoruzu yoxdur ki, banlasın

Yalanın sümüyü yoxdur ki, boğazına bata
Yalanla plov bişsə, bir pud yağ məndən
Yalan danışırın? – Sənə yalan borcum var?!
Yalan, yalan, mənə də yalan?!
Hamıya (camaata) yalan, mənə də yalan?!
Yalanı (yalan olduğunu) necə bildin? – Yekəliyindən!
Başdan-ayağa yalandır (uydurmadır)!
Yalana baxırsınızmı?
Bu boyda (da) yalan olar?
Yalanın başı dağ boyda olsa da, dibi qıl boydadır
Yalanın böyüyü-küçüyü olmaz: yalan elə yalandır
Yalan elə yalandır
Yalançı adamın dostluğuna dözən özü də yalançıdır
Yalançı kimdir? – Hər eşitdiyini (i) danışan
Yalançının ipi qısa olar
Yalançının ipiylə (ipiynən) quyuya düşən quyuda qalar
Yalançının mənzili olmaz
Yalançı adamın çırağı yarıya qədər yanar
Yalançının işığı yarıyacan yanar
Yalançının mumu yatana qədər yanar
Yalançının hafizəsi gərək
Yalançıda (yalançıya) etibar olmaz
Yalançılıq murdarçılıqdır
Yaxşı yalan pis doğrudan yaxşıdır
Fəlakət doğuran düz danışığıdan, sədət gətirən yalan gözəldir (yaxşıdır)
Bir doğru söz min yalandan yaxşıdır
Min yalan bir doğruya dəyməz
Arı yalançıyı sancar
(İnanma) Nəfəsi də yalandır
Nəfəsi yalanla gedib-gəlir
Nəfəsləri yalandan gedir-gəlir
Onun nəfəsi də yalandır!
Yalançı kimdir? – Eşitdiyini danışan (söyləyən)!
Yalan ki doğruya oxşamadı, onu demə!
Bir doğru ki, yalana oxşadı onu söyləmə!
Sizin yalanlarımıza (yalanlarınıza) qarnım toxdur
Bir dəfə yalan danışdın, yüz il yalançı olarsan
Bir dəfə yalan danışan həmişəlik etibardan düşər
O (bir) adam (hər kəs) ki, səhər yalan danışdı, axşamacan yalan danışar
Uzun yolun bu başında yalan danışan, o başında özü də inanan
Uşaqılıqda (uşaqılıqdan) yalan danışana böyüyəndə heç kəs inanmaz
Uşaqılıqda (uşaqılıqdan) yalan deyənə, böyüyəndə inanmazlar
Ramazanda yalan deyən bayramda üzü qara çıxar
(Aman Allah) Yalan bizi dirigözlü yeyir(b)
Bir yalan dörd doğrunu birdən udu(a)r (yeyi(ə)r): ədalət, etibar, sədaqət, hüsr (sakitlik, mehribançılıq)
Bu yalan ölü gözündən yaş axıtmağa bənzəyir
Bu ağ yalandır!
Bu (bir) quyruqlu yalandır!
Hər yalandan yeni bir yalan doğur
Gözünün içinə kimi (qədər) yalan deyirsən!
Yalan deyirəmsə, gözüm kor olsun!

Bu günə kor baxım ki, yalan demirəm!
 İmanım olmasın, yalan deyirəmsə!
 Yalan deyirəmsə, dilim qurusun!
 Yalan deyirəmsə, sabaha sağ çıxmayım!
 Yalan deyənün dili qurusun!
 Yalansa, doğru (süz) olsun!
 Yalansa, qılçın sınısın!
 Yalansa, səni ilan vursun!
 Yalansa, dilindən ilan çalsın!
 Yalansa, (onun) saqqalı ağarsın!
 Yalansa, onu yazıq kəssin!
 Görüm tutsun yalan səni!
 Dağlar yalan götürməz
 Doğru yalanı qovar
 Elə bir yalan yox ki, insan qədər yaşasın
 “Atım təpik atmaz, itim qapmaz” deyən yalançıdır
 Hər yalanda (hər yalanın içində) bir həqiqət var
 Hər kiçik yalanın içində bir kiçik həqiqət olur
 İki yalan (yanlış) bir düz (doğru) etməz
 Dünya tükənər (qurtarar) yalan tükənməz (qurtarmaz)
 Dünya bitər yalan bitməz
 Dünya tükənər, yalan tükənməz
 Bu dünyanın binası yalanla qoyulub
 Cəza düşmür yalana
 *Yalan danışmayan insan yoxdur
 Yalan danışmamaq
 Yalan danışmağı bacarmamaq
 Yalan bilməmək
 Kişi də yalan danışar?

▲Кривые моты мотать; Без лжи и правды нет; Бабушкины сказки; Лить пули; Врёт, что под ним ни одна ложь (лавка) не устоит; Врёт, что блины печёт; Врёт как сивый мерин; Врёт как собака
 Cp.: Соврать можно, а перевернуть нельзя

YALAN DESƏM TANRIDAN, DOĞRU DESƏM BƏNDƏDƏN QORXURAM

Bu həyat yalan qüsur, vicdanımsa həqiqət. /Amma mən neyləyim ki, /Danışmağım, susmağım da qəbahət! /İndi düzü budur ki, qorxuram, qorxuram mən /Yalan desəm Tanrıdan, doğru desəm bəndədən. (B. Vahabzadə. İki qəbahət)
 Bax: Yuxarı tüpürürəm bığdır, aşağı tüpürürəm saqqal

YALAN HƏQİQƏT CİLDİNƏ GİRƏNDƏ

Bilirəm, qanana dərd verir yaman, /Həqiqət cildinə girəndə yalan. /Gözü ola-ola özü kor qalan, /Dili ola-ola özü lal qalan, /Ayağı sağ ikən gedə bilməyən /Zavallı kimsələr hələ bir yana /Dərdsizlər özü də dərd olub sənə. (X. Rza. Anlamaq səadəti)
 Bax: Üzdə bir, dalda ayrı cür olmaq

YALAN QURAŞDIRMAQ

Yadımdadı. O vaxt mən sənə hər şeyin düzünü demək istəmirdim. İnanırdım ki, məni başa düşərsən, anlayarsan. Ona görə də gündə gözəl bir yalan quraşdırırdım. (S. Səxavət. Daş evlər)
 Bax: Yalan danışmaq

YALAN OLMASIN

Təxmini sayı, həcmi təyin edərkən işlədilən ifadə.

[*Mələhət*] (bir bakal şərbət içərək): – *Əcəb ləzzətlidir. Bəs neyləyəydin, əşi, cavan qız idim, ağlamayacaqdım ki. Bəzilərinə də dolayırdım. Bir dəfə küçədə qabağıma bir kişi çıxdı, yalan olmasın, yüz əlli kilo. (İ. Əfəndiyev. Qəribə oğlan); Bu hadisədən, yalan olmasın, altı ya yeddi ay keçmişdi, bəlkə də çox. Müəllimlər qurultayına gəlmişdim, tramvayla maarif evinə gedirdim, duracaqda bir qadının mənə tərəf gəldiyini gördüm. Bu Leyla idi. (M. Cəlal. Bacı-qardaş); Səfər müəllim bütün müəllimlərin kitabını alır, yalan olmasın, müəllim indiyə qədər aldığı kitablara bir maşının pulunu xərcləyib. (A. Mirseyid. At əhvalatı); Şofer kabinetdə əyləşdi, o biri qapını açdı, mən də keçib oturdum. – Uşaqdan-zaddan nəyin var? – deyər soruşdum. O güldü. – O da maşın şini deyil ha, tapılmaya. Hərdən sayını unuduram, yalan olmasın bir sinif. Çöldə-bayırda böyüyürlər. (C. Əlibəyov. Qayaların göz yaşu)*

Müq. et: Yalan deyərəm...

Vallah, yalan deyərəm..

Səhv etmərsə...

Yalan olar

(Filankəs, kimsə) yalan olar

▲Чтоб не соврать...; Если не соврать ...; Если быть (до конца) верным

Cp.: (Такой-то) во гробе содрогнется

YALIN QALMAQ

●Yaryalın qalmaq

Yalın olmaq

Mənəviyyat sarıdan çırağ, ayaqyalın qalmaq; qiymətsiz bir nəsnə olmaq mənasında işlədilən ifadə.

Getdi səmimiyyət... biz yalın qaldıq, /Apardı üzündən təbəssümləri. /Hicran doğru oldu, biz yalan olduq, /Saxtalıq araya girəndən bəri. (N. Kəsəmənli. Getdi səmimiyyət)

▲Потерять лицо; Стать (нравственной) калеккой; Жить в мире ложных ценностей; Остаться на бобах (без ничего)

YALQIZ DAŞDAN DİVAR OLMAZ

Ay ağalar, gəlin sizə söyləyim, /Yalqız daşdan olmaz divar deyərlər. /Bəzircansan, aç mətəhün, xırd eylə, /Ararlar yükündə nə var? – deyərlər. (Xəstə Qasım. Deyərlər)

Bax: Tək əldən səs çıxmaz

YALQIZ QALMAQ

Yarın könlini alaydım, /Dərdim yada salaydım. /Qismətim belə imiş, /Gərək yalqız qalaydım. (Bayatı)

Bax: Allah heç kimi tək qoymasın!

YALLI GETMƏK

●Yallı tutmaq

Yallı oynamaq

1. Halay çəkmək; əl-ələ verib dövrə vuraraq musiqi sədaları altında oynamaq, rəqs etmək.

Nökərlər əl-ələ tutuşub yallı getdilər. Yallının başçısı bizim Baba lələ idi. Get-gedə zurnanın səsinə kənardan da

adamlar toplanmağa başladılar. (Y.V. Çəmən-zəminli. İki od arasında)

2. Arzusu ilə yaşamaq; ürəkdən istəmək; diləmək.

– *Qızım, sənün hünərindən danışırıq. Səni Allah saxlasın. Sən burda olmayanda, vallah, səndən ötrü yallı gedir camaatımız, səni çox istəyirlər.* (AzNV, 10.02. 2015)

▲1. Танцевать-гарцевать под «Яллы». 2. Души не чаять (в ком-то); Жить мечтою (о чём-то)

YALTAQLIQ ETMƏK

Kimisə riyakarcasına, təmännalı şəkildə tərifləmək; kiməsə yaltaqlanmaq; yarımaq.

Ağsaqqal kişi vəziyyəti görüb, hirsindən cavan oğlana qışqıraraq, niyə hər qabağına çıxana yaltaqlıq edirsən, niyə özünü belə alçaldlrsan, ay bala, dedi. Sənin hələ nə yaşındı, belə sifətlərə düşürsən? (S. Rəhimov. Şamo)

Müq. et: Yaltaq olmaq

Yaltaq-yaltaq danışmaq

Yalmanıb-yaltaqlanmaq

Beş qat bükülmək

Üzünə yalmanıb-yaltaqlanmaq

Üzünə yalmanmaq

Yala hüzmək

Yuxa qırağı yağlamaq (yağlayırsan)

//Yaltağın Allahı çox olar: birinə yalvarar, birinə də and içər

Çörəyinə yağ çəkmək (çəkir, sürtür)

▲На задних лапах ходить (стоять); **БЫТЬ ЛЬСТИТЬ;** На полусогнутых (ходить); Стелиться (стлаться) под ноги; Пользаться на брюхе

См. также: Aftafa daşımaq

YAMAQ OLMAQ

Uyuşmamaq, yaraşmamaq, ümumi ahəngi pozmaq yer-siz, lüzumsuz olmaq mənasında işlədilən ifadə.

Düzdü, dayısının ölümünə göz yaşı axıdır, amma öz işini, öz gücünü fikirləşir. Mən əvvəldən elə bunlara yamaq olmuşam. Özümü yamaq kimi nə qədər tikib bərkidirəmsə yenə də yamaqlığımda qalırım. Mən durum gedim yatım. (F. Kərimzadə. Çaldıran döyüşü)

Müq. et: Yamaq kimi görünmək

//Sarsaq yaşamaq ömrə yamaqdır

Yamaq vurmaq (salmaq)

▲Выглядеть белой вороной; Синий чулок; Сбоку припёка; Гадкий утёнок; Быть заплаткой на чьём-то рубище

См. также: Əldə altıncı barmaq kimi

YAMAQ YAPIŞDIRMAQ

Səndən dördəlli tutan, sənənlə dağa-daşa düşən Xanəli qızına qışqanclıq zəminində necə başqa bir söz deyib, necə yamaq yapışdırmaq olar, hə?! Bir deyin görüm. Kişinin qızı Xanım Həcər, Dişi aslan, Qafqaz qartalıdır! (S. Rəhimov. Qafqaz qartalı)

Бах: Ləkə yaxmaq

YAMAN BORCLU KİMİ

Tutduğundan əl çəkməyən, zəhlə tökən adam haqqında işlədilən ifadə.

Tez sözümdən çəkindi, çünki o, rayondan qayıdan kimi Tapdıq yaman borclu kimi qarını kəsər və qarpızı istədi. (Ə. Vəliyev. Ərköyün)

▲Как дурень с писаной торбой; Неотвязчив как старый должник (как осенняя муха)

YAMAN GÜN

Pis gün; çətin gün; acınacaqlı vəziyyət; ağır gün.

Deyirəm, ana, bəs mən sənün bircə oğlunam, yaman gündə böyütmüsən məni. Bəs gözünün ağı-qarası təkəcə oğluna nə təhər qıyırsan?! (B. Bayramov. Əzrail)

▲Чёрный день; Чёрная полоса (нашла); Лихие времена; Лихая година; Кручинные дни; Тяжёлые времена; Неудачные дни

YAMAN GÜN ÜÇÜN SAXLAMAQ

Mən illərlə, çox böyük zəhmətlə, əllərimin qabarı, alnımın təri ilə yığdığım bu var-dövləti müsəlman millətinin yaman gününü üçün saxlamışam. (M.S. Ordubadi. Gizli Bakı)

Бах: Yaxşı şeyi yaman gün üçün saxlarlar

YAMAN GÜNDƏ DOST YAXIN GƏLMƏZ, DÜŞMƏN TƏNƏ VURAR

Pis günün mənəvi ağırlığını bildiren ifadə; pis günə düşəni dost anmır, düşmən ələ salır mənasında deyilən ifadə.

O, dinməz-söyləmz başısaşağı fikirləşirdi: – gedim, necə gedim, özümə gözdağı verməyəmi gedim? Yaman gündə dost yaxın gəlməz, düşmən tənə vurar. Rəncbərlər, nöqərlər hamısı məni görüb barmaqla göstərəcəklər. Görünməmək yaxşıdır. (M. Cəlal. Bir gəncin manifesti)

▲Верный друг отвернулся – враг дюже злорадствует

YAMAN GÜNƏ QALMAQ

Məryəm xanım ibtidada xəlvətə salıb, çəngəl-bıçağı tutmağı mənə öyrətmək istəyəndə, mən ona anlatdım ki, lap elə yaman günə qalmışlardan deyiləm. (B. Bayramov. Yazılmamış kitab)

Бах: Pis günə qalmaq

YAMAN GÜNÜ YADDAN ÇIXARAN, YAXŞI GÜNÜN QƏDRİN BİLMƏZ

Hər yaxşı amil, həyat tərzini çətin, ağırlı-acılı günlərin fonunda özünün əsil qiymətini tapır mənasında işlədilən ifadə.

Dizi, dabanı yamaqlı şəyird idin. – Onlar mənim yadımdan çoxdan çıxıblar. – Yox, Durna! Çıxmayıblar, çıxmasınlar yadımdan elə günlər. Sən məni də, özünün də bir dəstə yetim-yesirini də dişlə-dırnaqla böyütdün. Yaman gününü yaddan çıxaran, yaxşı günün qədrini bilməz. (Y.V. Çəmən-zəminli. İki od arasında)

Müq. et: Yaman günü görməyən yaxşı günün qədrini bilməz

Pisi görməyən, yaxşının qədrini bilməz

Pis günü görməyən yaxşı günün qədrini bilməz

Yamanı yada salma!

▲ Не видав нужды, добра не узнаешь; Не отведав горького, не узнаешь и сладкого; Кто нужды не видал, и счастья не знает

YAMAN GÜNÜN DOSTU ƏLƏ DÜŞMƏZ

Sən xoşbəxt adamsan ki, özün kimi cəsur, igid və sadıq dostun var, səni ələ verməyib. Yadında saxla, **yaman günün dostu ələ düşməz.** (M. Hüseyin. Səhər)

Bax: Dost dar gündə tanınar

YAŞMAQ TUTMAQ

● Yaşmaq vurmaq

Yaşmaq bağlamaq (örtmək, çəkmək)

Üzünün aşağı hissəsini yaylıqla örtmək; gəlinlər və qadınların naməhrəm kişilərin yanında ismət əlaməti olaraq ağızlarını örtüb danışmaması; yaşmanmaq; yaşınmaq.

Neynək, məni deyirsənsə, mən heç adam üzünə də çıxmaram, istəsən, səhərdən yaşmaq da tutaram. (M. İbrahimov. Böyük dayaq); *Araz Nəzəmiyyənin yad adam olduğunu, arvadın ondan yaşmaq tutmasında bildi. O, yerini dəyişib bir az da yaxına gələrək evin içini görməyə çalışdı.* (M. Əliyev. Dağlar oğlu); *Rübabə ilə Nurlu həyatə çıxdı. Qız Həmidə görünə yaşmaq tutdu. Rübabə ilə sağollaşdı, oğlanların yanından ötəndə astaca dedi: həmişə evinizdə-əşiyinizdə olasınız.* (H. Abbaszadə. Burulğanlar); *Püstəxanım, müsəlman adətində müğayir olaraq başqa bir kişinin yanında – hətta Rəşidin yanında da yaşınırdı, amma bu xüsusda ərinə töhmətli bir söz demirdi və demək fikrində də deyildi.* (M. Hüseyin. Səhər); *Sən məndən yaşınma, mənim əzizim, /eşidən qınayar, görən nə deyər?! /Milli adətimiz deyil o bizim, /tüfəng asmadımı çiyinə Həcər?! (N. Həsənzadə. Çadra);* *Ölən günədək eyləməzəm səndən usanmaq, /Dəxi nə yaşınmaq, nə bürünmək, nə utanmaq.* (M.P. Vaqif. Sən qönçə kimi...); *Məni görcək bilməm nöşün yaşınur, /Salır camalını canan dağlara.* (M.P. Vaqif. Səhər-səhər əsən...)

Müq. et: Dəli qız dayısından yaşını(a)r

Erkək balıqdan da yaşınır

▲ Прикрывать нижнюю часть лица кончиком платка (прикрывать нос и рот) в знак пристойности

YATAĞA DÜŞMƏK

Igidi özünə düşür yatağa, /Nə düşür yatağa, ürəkdən düşür. /Hayanda, kim qoydu vaxta qadağa, /Onsuz da dağa çən, saça dən düşür, /Sakitə işini görür bu dünya. (M. İsmayıl. Bu dünya); *Kərim dayı yatağa düşmüşdü. İsmət xalının gözləri dörd olmuşdu. Sarının təkidlərinin, qəti etiraz və danlaqlarının nəticəsində yenidən oraya ayaq açmışdı.* (İ. Muğanna. Dan ulduzu); *İkinci il dərslər başlandı az sonra əvvəlcə anam, bir həftə sonra isə mən yatağa düşdük. Anam xəstələnməyimin təqsirini də öz boynuna çəkdi: beş ərşin cunaya qiymədim.* (C. Əlibəyov. Özümü axtarıram); *Bir zamanlar amansız bir hökmün acısından yatağa düşən gənc indi özünə talelər həll edirdi. Hər dəfə bir insanın taleyi haqqında qərar çıxaranda, o ağır günlər gözlərinin qarşısında canlanır, məlahətli, şirin və şirin olduğu qədər də qüssə dolu bir səs qulaqlarında səslənirdi.* (Ə. Seyidov. Ünvensiz eşq)

Bax: Yorğan-döşəyə düşmək

YATAĞINA QOR DOLMAQ

Atan heç bilmir, mən dünyada varam, yoxsa yox. Bir müddət Hacı Kərimin qızına uydu, indi də Gəncədən gətirdiyi bacıma uyub. Eh, gecələr yatağıma qor dolur, səhərə kimi yanırım. (Y.V. Çəmənəmli. İki od arasında); *Yorğanımın sırtığı /elə bil sərhədlərin /məftilindən çəkilmişdi, /Yatağıma qor dolub, /gözümə qara qılçıq; /hələ neçə millətin /Sədəti yarımçıq.* (X. Rza. Mən bu gecə oyağam); *Minə nənin yatağına qor dolmuşdu, gözlərini bərk-bərk yumub yenə ürəyində saymağa başladı ki, bəlkə yuxu apara, yox, bu özü-özünü aldatmaq idi.* (Ə. Seyidov. Tale yolları)

Bax: Yerinə qor dolmaq

YATAN ÖKÜZÜ MİNƏRLƏR

Avam, tənbel, əfəl adamı hamı alçaldır mənasında işlədilən ifadə.

Usta, mən özüm tariximizin içində itib-batmışam. Gec də olsa, mən kimliyimi bilmək istəyirəm. Məsələn, həm də bilmək istəyirəm niyə ingilistan minib Şərqi belinə. – Yatan öküzü minərlər. – Niyə yatıb Şərqi? – Din yatızdırıb onu. (A. Məmmədov. Əlvəda, gözəl dünya)

Müq. et: Yatan öküzə yem yoxdur (verməzlər)

▲ Как пареная репа всем поддается слепо; Его только ленивый не бьёт; Плохого бога телята лижут

YATAN ÖKÜZÜN BAŞINA DURAN ÖKÜZ OTURAR

● Yatan öküzün başına duran öküz batırar

Tənbel adam başqalarının yanında üzükara olar.

O, bu gün-sabahlıqdır. Qardaşın oğlu İkrəm da onnan bərk xosunlaşır. Hə, bilirsən, nə deyirəm də! Məsəl var, deyərlər ki, yatan öküzün başına duran öküz oturur. Sən tərpinə İkrəm onu bişirər. (Ə. Əbülfəz. Tamaşa qarının nəvələri)

Müq. et: Tənbel yatan öküzün quşlar qonar üstünə

Tez duran öküz gec duran öküzün başına batırar

//Sakit atın quyuğunu didərlər

▲ Стоячий вол на голову сидячему и нагадит; Пешего сокола и ворона бьёт; Ленивый и в своей хате намокнет Ср.: Смирную собаку и кочет бьёт

YATAN ÖLMƏZ, YETƏN ÖLƏR

● Xəstə yatan ölməz, əcəli yetən ölər

Xəstə yatanın (hətta ağır xəstə olanın), əcəli gəlməyincə ölməz; sağlam (sapsağlam) birinin əcəli gəlibsə (çatıbsa) ayaqüstə gəzərkən ölər mənasında.

Çox zəif olduğu üçün gündə bir saat gəzib, evə dönürdü. Xəstəliyi getdikcə yaxşılaşırdı, kəfəni cırmışdı. Atalar məsəlidir, deyərlər, yatan ölməz, yetən ölər. Bala, hər xəstələnib yatan, yorğan-döşəyə düşən ölməz ki. (Y.V. Çəmənəmli. Həyatımın 20 ili); *Yatan ölməz, yetən ölər, misaldı, /O alçaq nadanın əqli azaldı. /Cahan mülkü axır gör kimə qaldı, /Xainə nə şirin dad olub indi.* (Aşıq Şəmşir. İndi)

Müq. et: //Kimin yaşayacağına, kimin öləcəyinə Allah qərar verir

Hər azarlayan ölməz
Hər inləyən ölməz
Hər yatan (yorğan-döşəyə düşən) ölməz ki!
Ölməyən kimsəyə öl desən ölməz
Xəstələndim ölmədim, üzöldüm öldüm
Xəstələndim ölmədim, pozuldum öldüm
Azarlandım ölmədim, üzöldüm öldüm
İllər xəstəsi olmaq (xəstəsidir)

▲ Умирает не старьй, а поспелый; Не всякий умирает, кто хворает; Он уж под святыми лежал, а всё жив; Не всякая болезнь к смерти; Не годы мрут, а люди

YATANIN YUXUSUNA DA GİRMƏZ Kİ...

İmişlidə doğulmuşam, Siyəzəndə yaşayıram, Şirvan distansiyasında işləyirəm. Yatanın yuxusuna da girməz ki, Nəcməddin Nəzərli Sumqayıt haqqında belə yazı yazar. (Ə. İldırımoglu. Qara çanta)

Bax: Yatsam, yuxuma da girməzdi

YATIB ÇIXMAQ

Həbsxana cəzasını çəkib azadlığa buraxılmaq; qazamatdan çıxmaq; cəzasını çəkib həbsxanadan qurtarmaq.

Bufetçik beş barmaqla Ağagülü vurubmuş. Baləmi cəmi-si iki-üç dəfə kəllə atıb. Hər nəysə beş il verdilər, dörd il yatdı, çıxdı. O vaxt bütün kənd danışırdı bu əhvalatı. (Anar. Vahimə)

▲ Закончить академию; Отсидеть срок; Отлежать нары

YATIB YUXUYA QALMAQ

● Yuxuya qalmaq

Yatıb qalmaq

Gec oyanmaq; lazımı vaxtda oyanmamaq; vaxtında oyanmamaq.

Xanımın Güləbətənlə yumşaq rəftarı, Güləbətənin yatıb yuxuya qalanda acıqlanmaması, əksinə xoş rəftarı Hacının nəzərində əxlaq qaydalarının pozulmasına bərabər idi. (M. İbrahimov. Güləbətənin); Hiss olunurdu ki, İsmət arvad yuxudan yenicə oyanmışdır. Əlbəttə, bu ondan görünməyən bir işdi. Yəqin ki, yenə gecə yarından keçəndək ərini nə barədə-sə sorğu-suala tutmuş, sonra da yatıb yuxuya qalmışdı. (İ. Muğanna. Dan ulduzu); ... Xalis duruxdu. Yatıb yuxuya qaldığını demək istəmədi. – Lazım olan çiçəkləri hələ tapmamışam. (V. Babanlı. Müqəddəs ocaq); Üzü yazı açılan səhər Səlim baba durub gördü ocağın odunu qurtarıb. Düşdü ki, talvardan baltanı götürüb oduna gedə. Gördü ha ... baltanın sapı göyərilib. Dedi: “Kərəm, yatıb yuxuya qalmısan”. (Bulaq)

Müq. et: Yuxuya batmaq

Yuxuya dalmaq

▲ Одолели сон да дрема; Проспал (что-то), как коней продал; Проспал (какой-то момент); Одолела дрема

YATIMINA SIĞALLAMAQ

Yenə də atasının çal saçlarını yatımına sığallayıb, əlavə etdi: – Özüm də bir aydan sonra gedəcəyəm. Sənədlərimi aparıb verəcəyəm tibb institutuna. (Ə. Əbülhəsən. Tamaşa qarının nəvələri)

Bax: Səmtinə sığallamaq.

YATMA TÜLKÜ KÖLGƏSİNDƏ, QOY YESİN ASLAN SƏNİ!

Sağ olun! O gündən bəri sizə eşqim birə min artıb. Mərd adamlara varam. Harda gördüm, istəyirəm əyilim qabağında səcdəyə. Dədələr yaxşı deyib: yatma tülkü kölgəsində, qoy yesin aslan səni! (M. İbrahimov. Böyük dayağ)

Bax: Keçmə namərd körpüsündən, qoy aparsın sel səni.

YATSAM, YUXUMA DA GƏLMƏZDİ

[Qaçaq Bahadır]: – Axi, bizim babalarımız bu torpağın hər bir qarışını öz canları ilə qoruyublar. Nə üçün siz onların bu torpaqlara sahib olmalarına, razı olursunuz? Böyük bəy: – Doğrusu çox sevinirəm. Bizdə bu cür düşünən gənclərin yetişdiyi, yatsam, yuxuma da gəlməzdi. (İ. Əfəndiyev. Mahnı dağlarda qaldı)

Bax: Yatsam, yuxuma da girməzdi.

YATSAM, YUXUMA DA GİRMƏZDİ

● Yatsam, yuxuma da gəlməzdi

Yatsaydım, yuxuda da görməzdim

Yatsaydım, yuxuma da gəlməzdi ki...

Yatsa, yuxusuna da girməzdi

Yatsan yuxuna da girməz

Ağlına da gəlməzdi; güman etməzdi; ağılasığmaz bir iş, hadisə haqqında deyilən ifadə.

Sarı sarsılmışdı. Yatsam yuxuma da girməzdi ki, həmişə böyükklərlə çaşqa-loşqa olan Məşədi Rüstəm kimi nəsilli, arxalı İsa indi dükanı əldən çıxıb müflisləşmiş bir şəxs idi. (A. Məmmədov. Əlvida, gözəl dünyaya); Mənim onlara qarşı sevincim artdı, özümüzünkülərdi, nə yaxşı oldu – dedim. Mənim o kafedraya işə götürülməyim yatsam yuxuma da girməzdi, ağılıma da gəlməzdi. (T. Bünyadov. Göz yaşları)

Müq. et: Yatsam yuxuma, dursam ağılıma da gəlməz(di)

Yatıb yuxuda (yuxusunda) da görməmək

Yuxusuna belə girməmək

Yatsaydı, yuxuda da görməzdi

Heç yuxusuna (yuxuma) da gəlməzdi

▲ И во сне не видывал (видеть); И во сне не снилось; Чего и во сне не снилось; Как снег на голову; Не думано, не гадано; Не чаяно, не гадано; Такое и во сне не увидишь; О чём и мудрецам не снилось

YATSAYDIM YUXUDA DA GÖRMƏZDİM

Fərman qarışa tərəf addımlayıb dayandı. – Məni yaman qızıqdırdın, a Fatı qarış! – dedi. Heç yatsaydım Zöhrəni yuxuda da görməzdim. (Ə. Abasov. Zəngəzur)

Bax: Yatsaydı yuxusuna girməzdi

YATSAYDIM, YUXUMA DA GƏLMƏZDİ Kİ...

Şabanzadə adamların qabağına çıxdı: – Ədə, adam heç inana bilmir. – Yatsaydım yuxuma da gəlməzdi ki, Abbasqulu bəy bizi atıb gedər. – Bi hələ sübut olunmayıb. (F. Kərimzadə. Oğuz qəbri)

Bax: Yatsam, yuxuma da girməzdi

YAVAŞ, BOĞAZINDA QALAR!

● Yavaş ye (ud), boğazında qalar

Sənə qismət olmaz; eləyə bilməzsən, əlindən gəlməz; istəyinə çata bilməzsən mənasında işlədilən ifadə.

[*Həmzə bəy*]: – *Dünən ududuğum pulları qaytarmalıyam, udmalıyam səni. Nəcəf bəy*: – **Yavaş ud, boğazında qalar!** – *Mən evi yıxılmışın, mən oğlu ölmüşün, mən yurdu itmişin, mən küllüyü göyə sovrulmuşsun. Belə haramın olsun.* (Ə.B. Haqverdiyev. *Dağılan tifaq*)

▲ Кишка тонка; Руки коротки; Коротки ноги у многи под небо лезть; Мечтать не вредно; Не твоим носом рябину клевать

YAY ƏKİNÇİ, QIŞ DİLƏNÇİ

Mən istərdim İsgəndərin yanında Quran oxusun, amma dayısı qoymadı, dedi ki, urus dərsi yaxşıdır. Özüm də başa düşdüm ki, urus dərsi oxuyub, urusun dilini bilsə daha yaxşı olar. Mənim kimi yay əkinçi, qış dilənçi olmaz. (Ə. Abasov. *Zəngəzur*)

Bax: Yaz əkinçi – qış dilənçi

YAYDA QAR SEVDASINA DÜŞMƏK

Məntiqsiz arzularla yaşamaq; istəyi reallıqla uyğun gəlməmək.

O da belə bir divanə olub. Yayda qar sevdasına düşüb. Alaqaranlıqda at ayaqlarının səsinə Mirzəxan oyanıb oğlunu yataqda görmədi. (F. Kərimzadə. *Çaldıran döyüşü*)

Müq. et: //Qar dağa çıxar dadlanar

Qar yaya qalar, dadlanar

▲ Упустя лето ходить по малину; Слепой в баню торопится, а баня не топится; Зимой и сорвал бы грибок, да снег глубок

YAYINDAN ÇIXAN OX GERİ QAYITMAZ

[*Həyat*]: – *Şərait və vəziyyətdən doğmayan hərəkətlər daima pis nəticə verir. Söylənilən söz, atılan addım, yayından çıxan ox bir daha geri qayıtmır. Buna görə də qızıışmaq, əsəbiləşmək lazım deyil. Hər şeyi ölçüb-biçmədən bir iş görmək ancaq adama zərər verə bilər.* (M. İbrahimov. *Həyat*)

Bax: Atılan ox geri dönməz

YAYINI ƏLLƏMƏK

Kimisə hirsəndirmək; acığına gələn hərəkətlər etmək; özündən çıxartmaq.

Maronu tərəddüd içərisində görən Göyərçin, qabaqca yayını əllədiyi Kərbəlayı Hatəmخانın boş damarından tutmağı, onu bir yaxşıca ələ almağı qət etdi. (S. Rəhimov. *Şamo*); *Onlar dar ayaqda bir-birinə ürək-dirək verir, bir-birinin yayını əlləyib, əzm iradəsini yoxlayırdılar.* (S. Rəhimov. *Şamo*)

Müq. et: *Yayını əlləmək olmur

▲ Сыграть на слабых струнках (на нервах); Проверять на прочность

YAYLAR KİMİ ƏYİLMƏK

Neçə ki, dirisən, ölü deyilsən, /Qocalıban yaylar kimi əyilsən, /Padişahsan əgər özünü bilsən, /Neçin olub candan bezar, ağlarsan. (M.P. Vaqif. *Vidadi ilə müşairə*)

Bax: Beli bükülmək, 2

YAZ BUZA QOY GÜNƏ!

Borcunu vermək istəməyən, sabah-sabaha salan insanın dediyi ifadə; düzələri iş deyil, düzəlməsinə heç bir ümid yoxdur mənasında işlədilən ifadə.

Doktorun davranışını görəndən sonra qoca kişi Həmid kişiyyə yaxınlaşıb, yaz buza qoy günə, deyib əlini alnına çəkdi və dərin fikrə getdi. (A. Şaiq. *Vədbəxt ailə*)

▲ По воде вилами писано; Вилами по воде писано; Бабушка надвое сказала; Это надо в трубе угольком записать

YAZ ƏKİNÇİ, QIŞ DİLƏNÇİ

● Yay əkinçi, qış dilənçi

Özünü oda-suya vuran çox çalışan, lakin yoxsulluq içində yaşamaq insanlar haqqında işlədilən ifadə.

Qara gəldi rüzgarımız, /Talan oldu hər varımız. /Yaz əkinçi, qış dilənçi, /Yenə boşdu anbarımız. (S. Vurğun. *20 bahar*); [*Nəbi*]: – *Ay baba, xeyir ola Nəbinin yanına getməkdə? – Bizim də günümüz-güzaranımız yoxdu. Yaz əkinçi, qış dilənçiyik. Oğlumu gətirmişəm Nəbiyə tapşırım. Bəlkə ona kömək oldu.* (“*Qanlı zəmi*” filmi); *Hə, bax bu torpaqlar sizin deyil, mənimdir, mən xanın, mən bəyin, mən ağanın. Bax, bircə bu söz kəndlini yandırır-yaxmışdı, cibriğini çıxartmışdı. Çünki torpaqsız o, heç nəydi. Yaz əkinçiydi, qış dilənçi.* (*Bulaq*)

Müq. et: Yayda yanan (yatan), qışda dilənçilik edər
Yaz əkinçi olasan, qış dilənçi!

*Qış – ac, yay – yalavac

▲ Летом пашет, а зимою по миру ходит

YAZ GÖBƏLƏYİ KİMİ BAŞ QALDIRMAQ

● Göbələk kimi baş qaldırmaq

Göbələk kimi cücərmək (bitmək)

Gözlənilmədən çoxalmaq; hər tərəfi bürümək; ətrafa yayılmaq.

Fərhadın təzə qohumları yerdən yaz göbələyi kimi baş qaldırır, Zərخانının gizli barmaqlarının tuşuyla hərəkət edə-edə heykəltəraşı emalatxanadan çıxarıb, işləməkdən qoyacaqlar. (S. Rəhimov. *Ana abidəsi*)

▲ Расты как грибы после осеннего дождя; Как дождевички расты

YAZ VAR, QIŞ VAR, NƏ TƏLƏSİK İŞ VAR

● Yaz var, yay var, qış var, nə tələsik iş var?!

Yay var, qış var, tələsməyə nə iş var?

Tələsmək lazım deyil, qabaqda, hələ çox vaxtımız var; vaxtın hələ çox olmasına və tələsməyə ehtiyac olmamasına işarə olaraq deyilən ifadə.

Cəfər bu dünyadan vaxtsız getdi, subay getdi. Övlad üzü görmədi, övlad səsi eşitmədi yazıq. Ha dedik, evlən, elə güldü, zarafata saldı: yaz var, qış var, nə tələsik iş var, dedi. (İ. Məlikzadə. *Günəşli payız*)

Müq. et: Yaz var, qış var, nə tükənməz iş var?
Ay var, gün var, tələsməyə nə var?!
Hələ qabaqda ay var, il var, nə tələsik iş var?!
Yay var, qış var, hələ çox iş var
Ay var, il var

Hələ qabaqda ay var, il var
▲У Бога дней много; У Бога дней не решето; Божьи дни не вымерли; Дай срок – не сбей с ног!; Впереди дней много; Работа не волк, в лес не убежит

YAZDA İŞLƏYƏN QIŞDA DIŞLƏYƏR

●Yayda işləyən, qışda dişləyər

Yayda işlər, qışda dişlər

Yazda əkib-becərənin qışda azuqəsi bəl olar mənasında.
– *Qağa, daha bekar gəzdiyən bəsdir. Eşitmişəmni, də-dələrimiz deyər ki, yazda işləyən qışda dişləyər. Bu sözlər sənə aiddir. Bala, bir işlə məşğul olmağın vaxtı deyilmi? (B. Bayramov. Tək adam)*

Müq. et: Yay işlə, qış yel!
Avqustda (yayda) beyni qaynayanın, qışda qazanı qaynar
Yayda başı bişənin, qışda aşı bişər
Yazda başı bişənin qışda aşı bişər
Yazda yanmayan, qışda isinməz
Yazdan qışa hazır ol!
Yaz yalan, qış gerçək
Yaz yaz gərək, qış qış
▲Летом ногой приволочешь, а зимой губами поберешь;
Лето собирает, а зима проедает; Что летом родится, то зимою пригодится; Весенняя пашня зимою в квашне

YAZDA YATAN, PAYIZDA BAŞINA DÖYƏR

●Yazda yatan qışda ağlar

Yazda yatan qışda üşüyər

Yazda işləməyən payızda məhsul götürə bilməz mənasında işlədilən ifadə.

[*Həyat*]: – *İndi işin ən qızğın vaxtıdır. Yatmaq olmaz. Yaz əkininə hazırlaşırıq. Yaxşı deyiblər, yazda yatan, payızda başına döyər, deyirlər. İndi işin üstündə olmasaq, sonra ağrısını çəkərik. (M. İbrahimov. Həyat)*

Müq. et: Yayda yatan, qışda ağlar
Yayda yatan, qışda dilənər
Yayda kölgədə yatan, qışda dilənçilik edər
Yayda yanan, qışda dilənçilik eləyər (eylər)
Yayda kölgədə yatan, qışda qar üstə yatar
Yayı kölgədə oturan qışı (qışda) ocaq axtarar
Yazda oynayar, gülər, qışda acından ölər
Yazda ilandan qorxan, qışda çatıdan qorxar
//Xəmir yoğurmayan çörəyi özgədən istər
Yayda yatanı ilan vursun, qışda iş gedən borana düşsün
▲Кто спит весною, плачет зимою; Лето пролежишь, так зимой с сумой побежишь

YAZIĞI GƏLMƏK

●Yazıqları gəlmək

Özünə yazığı gəlmək

Kiminsə halına acımaq; mərhəmət etmək; yazıqlamaq.

Əlbət bunları yaza-yaza siz elə xəyal eləyirmişsiniz ki, bu sözləri oxuyanlar sizin halınıza yanacaqlar və sizə yazıqları gələcək. (C. Məmmədquluzadə. Bir boçka su); Atanın bizə yazığı gəldi. Bir gün tezdən anama su qızdırdı. Qarğalar yemə gedəndə tez çıxıb, yumurtalarını götürdü, suda bişirib, yenə yerinə qoydu. Bu münvalla, qarğalar uçub getdilər. (M. Cəlal. Dəzğah qızı); Ata-oğul bir-birinin üzünə baxa bilmirdilər. Salon onlara heyrətlə baxırdı. İkisi də başını aşağı salıb oturmuşdu. Salonun onlara yazığı gəldi. Heç kəs sual vermədi. (S. Səxavət. Daş evlər)

Müq. et: Yağı görsə yazığı gələr
Gününe yazığı gəlmək
Halına (gününe, yaşayışına) acımaq
Yazıq(dı)!
//Yazıq yığan gələndə birinci səni (özünü) aparacaq
Yazıq yığan gələndə torbasına birinci səni salacaq
Allahın yazığı gəldi
▲Бог помиловал; Проявлять жалость; Жалеть кого-то; Входить в положение; Выразить сочувствие (сострадание)

YAZIQ KÖKƏ DÜŞMƏK

Heç, dedim ki, gör hələ innən belə biçərə Nənəxanım nənə yazıq kökə düşəcəkdir. (S. Rəhimov. Ana abidəsi)
Bax: Pis kökə düşmək

YAZIN GƏLİN ÇAĞI

Yazın gəlin çağı; bağçadakı ərik, alça, alma-armud çətir-çətir çiçəkləyib, al-çəhrayı boyayıb hər yanı. Tora sarımaşmış tənəklərin gömgöy pöhrələri çəpəri örtüb. (S. Əhmədov. Azığa doğru)
Bax: Yazın oğlan çağı

YAZIN OĞLAN ÇAĞI

●Yazın oğlan vaxtı (vaxtında)
Yazın ortaları; yaz mövsümünün qaynar çağı.
Buludlar silinib, gülmür təbiət... /Yazın oğlan çağı... iki-üç nəfər /Dəniz kənarında, sərin kölgədə /Yanaşı əyləşib söhbət edirlər. (O. Sarıvəlli. Özümə yetikdir)
Müq. et: Yazın gəlin çağı (çağında, vaxtında)
▲Благоухающая пора весны; Разгар весны; Весна входит в свои законные права

YAZIN OĞLAN ÇAĞINDA

Zəmanənin təbabətinə görə hər il günəç əkilər bürcünə daxil olanda yazın oğlan çağında, damarlarda qan qaynayanada həcəmət qoydurub qan aldırmaq vücudun bütün qüvvələrini yenidən bərpa edər. (Ə. Məmmədخانli. Babək)
Bax: Yazın oğlan çağı

YAZINI POZMAQ OLMAZ

Neyləyim, yazını pozmaq olmaz. Həlbət mənim qabağında belə yazılıbmış ki, mən gərək tacik arvadı olaydım. (M.F. Axundzadə. Hekayəti Xırs-quldurbasan); Bilirsən, Almaz xanım, görünür, Allah belə istəyirmiş. Yazını pozmaq olmaz. (C. Cabbarlı. Almaz)
Bax: Yazıya pozu yoxdur

YAZIYA POZU YOXDUR

● Yazıya pozu olmaz

Yazını pozmaq olmaz

Yazılan pozulmaz

Yazılana pozu yoxdur

Alına (alnına) yazılanı pozmaq olmaz

İnsanın bəxti, həyatı onun alnında yazılıb; insanın tale-nini heç vəchlə dəyişdirmək olmaz mənasında deyilən ifadə.

Ay kişi, az deyinsənə, göydən nə yağıb, yer onu qəbul edib. Yazıya pozu yoxdur. (Y.V. Çəmənəmli. İki od arasında); *Alayın oxuduğu yazılar da lal adam baxışları kimi daşlardanca lal boylanırdı. Dədə deyərdi: Yazıya pozu yoxdu. Daşların üstündə də qalmalıymış.* (M. Süleymanlı. Köç); *Yeddi çoban bir gözələ vurulur. Bir gün çobanlardan biri zirək tərənir və gözəli atın tərkinə alıb kimsəsiz meşəyə gətirir... Çobanlar onları çox axtarırlar. Axırda altı çoban bir yerə toplaşır, söz verirlər ki, qismət belə imiş, gəlin qayıdaq gedək, yazıya pozu yoxdur, taleyin hökmü buymuş.* (C. Əlibəyov. Dünyanın o biri ucu); *Sağlığında onun ömrü-günü nəm quyularda keçdi. Yazıq kişi balalarını da doyunca görünmədi. Səksən yaşlı qocalara baxıb deyirəm, yazıq Murtuz da yaşasaydı. Eh, ay oğul, yazıya pozu yoxdu.* (H. Abbaszadə. Burulğanlar)

Müq. et: Yazıya pozu, təqdirə tədbir yoxdur

Yazılardan (yazıdan) qaçmaq olmaz

Nə yazılıb (yazılıbsa), o da olacaq

Asılmaq üçün doğulan heç vaxt boğula bilməz

▲ От судьбы не уйдёшь; Чему быть, того не миновать; Что на роду написано, то и будет; Что написано пером, то не вырубишь топором; Бойся – не бойся, а року не миновать; Суженого и на коне не объедешь

См. также: Olacağa çarə yoxdur

YEDDİ AĞAC KƏNARA QAÇMAQ

Qonağımızsan, xətrinə dəymək günahdır, amma demə ki, anlamadılar. Yasəmən kəndə gedəndə sən yeddi ağac kənara qaçardın. Balaların da sən kimi. (B. Bayramov. Yazılmamış kitab); *Balabəyovu görənlər onun üzünə irişib, arxasınca sifətlərini turşudub: – Yaman yazandır! – deyirlər. Gərək beləsindən yeddi ağac kənara qaçasan.* (Ə. İldırım-oğlu. Hər cürə böhtan olsun)

Bax: Uzaq qaçmaq

YEDDİ ARXA DÖNƏN UZAQ QOHUM

– İstəməzdim ki, sən mənim xalam oğlu olasan, mən də sənin xalan qızı? – Yox, heç yeddi arxa dönən uzaq qohum olmağını belə istəməzdim. (Ə. Məmmədخانlı. Bakı gecələri.)

Bax: Yeddi arxa dönəni

YEDDİ ARXA DÖNƏNİ

● Yeddi arxa dönən qohum

Yeddi arxa dönən uzaq qohum

Ən qədim əcdad; ulu babaları; əsil-nəcəbəti; əsil-nəsil, əcdad.

Sən öl, Ağagül, burda bir neçə qoca falçı var, adamın üzünə baxıb yeddi arxa dönənindən xəbər verir. İnanmırsan, get, Əhmədovdan soruş. (Ə. Əbülhəsən. Utancaq); Sən öl, nənən Tamaşa bu saat harda qohum-əqrəbası var, çəkib yığır kəndə. Bakıda, Şəkida, Qarabağda, Gəncədə yeddi arxa dönənindən kimi var hamısına povestka göndərüb kəndə çağırır. (Ə. Əbülhəsən. Tamaşa qarının nəvələri); Deyirlər ki, siz yedi arxa dönənimizdən o yana onuncu babamızın da adını bilirsiniz. On babanın hamısını adbaad saya bilərsinizmi? – Əlbəttə. (B. Bayramov. Bizim kəndin axşamları)

Müq. et: Yeddi arxadan bütün süd, sümük qohumu
Uzaq qohum (olmaq)

▲ Дальняя родня; Седьмая вода на киселе; Десятая вода на киселе; Нашему забору двоюродный плетень
См. также: İtimin qurd dayısı

YEDDİ ARXA DÖNƏNİNƏ BƏLƏD OLMAQ

Bütün nəslini, nəcəbətini, dədə-babsını tanımaq, öyrənmək.

Anomalıq biz. Cüzəm xəstəsi kimi yik. Hamı qaçır bizdən. Özümüz də özümüzdən iyrənirik. Lənətə gəlsin bütün ibarə-bazları. Mən onların hamısının bütün yeddi arxa dönəninə bələdəm. (Q. Turalı. Fələk qırmancı)

Müq. et: Əslini-kökünü bilmək (tanımaq)

İliyini-sümüyünü tanımaq

Zatını-bakını tanımaq

Zatına da, südünə də bələd olmaq (bələdəm)

▲ Знать всю (родовую) подноготную; Знать, каков родом-племенем; Узнать, какого роду-племени

YEDDİ ARXA DÖNƏNİNİ SÖYDÜKCƏ-SÖYMƏK

Sən daha təhlükəlisən, dəhşətəlisən, qorxuncsan! Gücühünəri çatmasa da, Kərimbala astartı tüpürcəklənmiş marka kimi savaşdı mənnən, yeddi arxa dönənini söydükcə-söydü. (B. Bayramov. Yazılmamış kitab)

Bax: Dişinin dibindən çıxanı demək

YEDDİ ARXIN SUYUNU BİR YERƏ QATMAQ

● Yeddi arxın suyunu bir arxa qatmaq

Yeddi arxın suyunu bir arxa calamaq

Yeddi dərənin suyunu bir yerə qatmaq (yığmaq)

Yeddi dərənin suyunu bir-birinə qarışdırmaq

Aləmi qatmaq; hərc-mərclik qarmaqarışıqlıq yaratmaq; hər şeyi bir-birinə qatmaq.

Yeddi arxın suyunu bir yerə qatan ləçərlər! – deyə “cındırlı pirlər” əlindən çıxmağa, qurtarmağa cəhd edən Pası uzun müddət xır-xır xırıldadı. (S. Rəhimov. Şamo)

Müq. et: Yeddi dərədən su gətirmək

Yetmiş iki dərədən su gətirmək

Yetmiş qabdan su içmək (içib)

Yüz dərənin (arxın) suyunu bir yerə qarışdırmaq (qatmaq)

Əlli arxın suyu bir-birinə qarışdırmaq

Min dərədən su gətirmək (gətirir)

Doqquz dərədən on qab su gətirər

▲ Семь дел в одни руки не берут; На семи сидит, девять выводит; На пяти овинах рожь молотит; Всех угодий к одной полосе не подберёшь; Вали в кучу – потом разберём; Наговорил семь верст до небес и всё лесом; Наговорил семь четвергов и всё сряду

YEDDİ DƏRƏNİN SUYUNU BİR YERƏ QATMAQ

Qızqayıt qarı içəridə söylənən, necə deyər, yeddi dərəninin suyunu bir yerə qatan Alo kişinin uzun sürən söhbətinin çətin ki, axıra çatacağına yəqin edib, daha duruş gətirə bilmədi, qarını aralayıb içəri girdi. (S. Rəhimov. Şamo)

Bax: Yeddi arxın suyunu bir yerə qatmaq

YEDDİ DƏRƏNİN SUYUNU BİR YERƏ YIĞMAQ

Kərbəlayı İsmayıl onun danışığına fikir verirdi. Yeddi dərəninin suyunu bir yerə yığıdığını görürdü. Qəmlo xeyli dəyişmişdi. Özü də təzəlikcə, bu əhvalatdan sonra... (F. Kərimzadə. Oğuz qəbri)

Bax: Yeddi arxın suyunu bir yerə qatmaq

YEDDİ FƏRSİZ OĞULDAN BİR FƏRLİ QIZ

YAXŞIDIR

Dağda yol-iz yaxşıdır, /Hər yan nərgiz yaxşıdır. /Yeddi fərsiz oğuldan /Bir fərli qız yaxşıdır. (Bayatı)

Bax: Fərsiz oğul olunca, bir qara daş yaxşıdır

YEDDİ KİŞİNİN İŞİNİ GÖRMƏK

● Yeddi adamın (nəfərin) işini görmək

Çox işləmək; yeddi adamın görəcəyi iş qədər iş görmək.

O, Fatmaya həm açıqlanır, həm küsənirdi. Açıqlanırdı ki, o, əjdaha kimi işləyir, yeddi kişinin işini görür. Küsənməyi də onun üçün idi ki, özündə bu bacarığı görmürdü. (M. Cəlal. Açıq kitab)

▲ Работать за семерых; Отдываться за десятерых

YEDDİ QAT DÖNƏNLƏRİNİ SÖYÜB-SULAMAQ

Nəzər kişinin rəngi üstünə gəldi, nitqi açıldı – Niyə toxdur? Necə ki? – Heç, – dedi. Çoxdanın həsrətindəymiş kimi onu qucaqlayıb öpdü. – Getdim mən, kapitan indi yeddi qat dönənlərimi də söyüb-suladı. – Görüşərik. (C. Əlibəyov. Qış macərəsi)

Bax: Dişinin dibindən çıxanı demək

YEDDİ QATINA YERİMƏK

● Yeddi qatına keçmək

Çox dərinlərə nüfuz etmək; torpağın təkinə işləmək, hormaq.

İlk baharda dalbadal güclənən Muğan küləyi quraqlıqla əl-ələ verib torpağın yeddi qatına yerimiş, damarını qurutmuşdu. (B. Bayratov. Yazılmamış kitab)

Müq. et: Yerini yeddi qatına keçmək (yerimək, keçir)

▲ Дошло до недосягаемых глубин; Вторгаться в тело земли (о воде, о сухове)

YEDDİ QATINDAN KEÇMƏK

● Yeddi qatını kəsmək

Yeddi qatını dəlmək (deşmək)

Kəskin, çox təsirli söz haqqında deyilən ifadə.

Səlim ağa güllə kimi açıldı: – Vallah, elə cavab verərəm ki, yeddi qatından keçər. Ağsaqqal kişidir, hörmətini saxlayıram, elə bilir qorxuram! (M. İbrahimov. Pərvanə); Eşitdiyi sözlər İkramin yeddi qatından keçirdisə də, utandığından canını dişinə tutub susurdu. (Ə. Əbülhəsən. Tamaşa qarının nəvələri); Flora Kərimova oxuyurdu: – Qayıt yerinə qoy ayı, günəşi. Yaman oxuyurdu. Bu səs, bu nəğmə Rufanın yeddi qatından keçirdi – yeddisini də yandırır – yeddi yanıq yeri qalırdı. (S. Səxavət. Daş evlər); Abbasqulu bəy sözü yumşaq demişdi, ancaq ağrıdan, göynəndəndi. Qəmlo bu sızıltıya döndü, elə bil eşitmədi. – O sizi görmək istəmir. Bu kəlmə Abbasqulu bəyin yeddi qatından keçdi. O, atı döndərmək istədi. (F. Kərimzadə. Qarlı aşırım)

Müq. et: Yerini yeddi qatından keçir

Dərinə işləmək

▲ Словно стрелой пронзило; Мало не покажется; Задевать за живое

YEDDİ OĞUL İSTƏRƏM, BİRCƏ DƏNƏ QIZ GƏLİN!

Təzə ərə gedən qıza oğul-uşaq arzulamaq mənasında deyilən alqış ifadəsi.

Bu beşikdə yeddi oğul yırğalayasan, a Nisəbəyim! – deyən hümmət əlini cavan arvadının şəvə saçlarında gəzdirdi. – Yeddi oğul istərəm, bircə dənə qız gəlin! Hümmət cavan ananı sevib oxşadı. (S. Rəhimov. Şamo); [Mirpaşa]: – Ə, hardan gəlirsən? – Hə, mən deyim: anam, bacım qız gəlin, əl-ayağı düz gəlin, yeddi oğul istərəm, bircə dənə qız-gəlin. İndi bildiniz, hardan gəlir?! (“Yeddi oğul istərəm” filmi)

Müq. et: *Allah birinə küftə verir, onu da müftə verir, kiminə yeddi qızı, onu da siftə verir

▲ Сколько в поле пеньков, столько б вам сынков, а сколько кочек – столько дочек

YEDDİ YETİMLƏ BİR DƏRƏDƏ QALMAQ

● Yeddi yetimlə bir dərədə qalmamısan ha (ki)

Qırx yetimlə bir dərədə qalmaq

Ərini itirmiş, çətinliklə dolanan, çoxuşaqlı dul qadın haqqında işlədilən ifadə; çətin vəziyyətə düşmək.

– Bəsdir, bəsdir, sən Allah! Yeddi yetimlə bir dərədə qalmısan, boğazını qırlama. Dünyanıki dünyada qalacaq. Götür çörəyini ye! (Ə. Abasov. Zəngəzur); Nənəbikə səhər tezdənən bir-bir getməli yerləri söyləyər, Nəzər kişi ağıl kəsənə razılıq verər, kəsməyənin isə ya üstündən keçər, ya da qaçmırıq ha, deyər birtəhər ötüşərdi. Arvad da ona tərəf çıxmaq əvəzinə deyərdi: – Bacarmırsan, çatdırmırsan, onda ərizə ver, keç balaca işə. Yeddi yetimlə bir dərədə qalmı-sıq? (C. Əlibəyov. Qış macərəsi)

Müq. et: Yeddi yetimlə bir dərədə qalmamısan ki (ha)?!

Qırx qızla bir dərədə qalmaq

Elə bil qırx qızla (qıznan) bir dərədə qalib

Səni görüm yeddi yetimlə bir dərədə qalasan!

▲ Перестань о том тужить, чему нельзя пособить; Напали на Настю сплошные напасти

YEDDİ YETİMLƏ BİR DƏRƏDƏ QALMAMISAN Kİ!

Gilas nənə ona deyirdi: – Ay Əkbər, sən Allah qaşqabağını sallama, nə olub, yeddi yetimlə bir dərədə qalmamisan ki! Qəmli adam görəndə ürəyim ağrıyır. Boş fikirlərdən bir şey çıxmaz. (A. Şaiq. Yeni mənzilimiz)
Bax: Yeddi yetimlə bir dərədə qalmaq

YEDDİ YOL ÖLÇÜB, BİR YOL BİÇMƏK

Məşədi ona stul göstərdi. Hələ bir gəl otur. Bu işdə tələsmək olmaz. Hərtərəfli götür-qoy eləmək lazımdır. Gərək, atalar demiş, yeddi yol ölçüb, bir yol biçəsən. (M. Hüseyin. Səhər)

Bax: Yüz dəfə ölç, bir dəfə biç!

YEDDİ YOLUN AYRICINDA QALMAQ

Çaş-baş qalmaq; heç nəyə ümidi qalmamaq.
Qəribədir, neçə variant fikir-xəyal seçsəm də, nə qədər onu qeyri-adi qüvvə sahibi hesab eləsəm də atamı gözümün önündə cibgirlər soyurdular, ciblərini boşaldırdılar. Kişi yeddi yolun ayricında qalırdı pulsuz, köməksiz, sənəd-sü-nədsiz. (B. Bayramov. Yazılmamış kitab); Əlimi pulun üstündən çəkmirəm. Hətta fikir məni aparır ki, qayıdan baş üçün bilet almağa pulu necə çıxaraçağam. Görərlər, pulumu əlimdən alarlar, qalaram yeddi yolun ayricında. (B. Bayramov. Yazılmamış kitab)

▲Оказаться на перепутье; И хочется, и колется, и матушка не велит; Раздумье берёт; Зачесать затылок; Стал как бык, и не знаю как быть

YEDDİDƏ ALACAĞI YOX, DOQQUZDA VERƏCƏYİ

Adam, sözünü bilsə yaxşıdır. Nə dediyini bilməyən adamlara nə var ki, yeddidə alacağı yox, doqquzda verəcəyi! Təklifdir gəlir ağzına, atır havaya, sabah yerinə yetirməyən də də vecinə deyil. (M. İbrahimov. Böyük dayaq)

Bax: Üçdə alacağı yox, beşdə verəcəyi

YEDDİSİNİ VERMƏK

Mərhumun ölümündən yeddinci günü keçirilən mərasim və verilən əhsan haqqında deyilən ifadə.

Alimovun qaşları diyiündə, dodağının altında pıçılda-dı və: – Bircə dayısı vardı, o da bu günlərdə rəhmətə gedib, yeddisini veriblər, ancaq hələ qırxi çıxmayıb. (Ə. İldırım-oğlu. Prokurorun qərarı)

Müq. et: Üçünü vermək

Əlli ikisini vermək

İlini vermək

▲Справлять седьмой поминальный день

Ср.: Справлять девятины – поминки в святой день кончины

YEDDISİNDƏ NƏDİRSƏ, YETMİŞİNDƏ DƏ ODUR

●Yeddisində nə idi isə (nə isə), yetmişində də odur

Adamın gələcəyi onun uşaqlığından bəlli olur; uşaqlıq necədirsə, qocalanda da elə olacaq mənasında.

Adətən belə insanlar yeddisində nədirsə, yetmişində də odur. Onlarda Allah xofu, vicdan ağrısı olmaz. (S. Qənizadə. Allah xofu)

Müq. et: Altısında nə idisə də, altmışında da odur
Doqquzunda nə isə doxsanında da odur
//Qızlığı (qızlığında) nə idi ki, gəlinliyi (gəlinliyində) nə ola?!

▲Смолоду ворона по поднебесью не летала, не полетит и под старость; Каков Савва в девять лет, такова ему и слава в девяносто

YEDİN DADINDI, VERDİN ADINDI, SAXLADIN YADINDI!

●Yedin – dadındı, verdin – adındı, o ki yığdın – yadındı (yadındı ki yadındı)

Yeyərsən dadındır, verərsən adındır

Nə versən adındı, nə yesən dadındı, qalanı (da) yadındı

Qazandığın var-dövləti yeməyib, paylamayıb saxlasan yadlara qismət olacaq mənasında işlədilən ifadə.

[Əli]: – Bibi, sənə bir işim düşüb. Sən Ayazın canı, mənə yox demə. Hə, bax, bu ədavaları da məhz sənün üçün gətirmişəm. Yedin dadındı, verdin adındı, saxladın yadındı! Bax, bu ədavalara varam. (“Qayınana” filmi)

Müq. et: Verərsən adındır, yeyərsən dadındır – dala qoyulanı it yeyər

Hər nə yedin dadındır, hər nə verdin adındır, sən yeməsən yadındır

Hər nə yedin dadındır, hər nə verdin adındır, hər nə qaldı yadındır

Hər nə yedin dadındır, hər nə verdin adındır, hər nə qalsa yadındır – oğluna qalsa yad qızı ilə yeyəcək, qızına qalsa yad oğlu ilə

▲Не тем богат, что есть, а тем богат, чем рад (т.е. чем поделишься); Овца руно растит, а скупой деньги копит – не про себя

YEDİYİ ÇÖRƏYƏ KOR BAXMAQ

●Yediyi çörəyə xor baxmaq

Yediyi çörəyə əyri baxmaq

Nankorluq, nanəciblik etmək; vəfasızlıq etmək; yediyi çörəyə xəyanət etmək; yaxşılığa qarşı pisliklə cavab vermək

Kim bilir “qırmızı guşayə” ayaq açan rütbəli-rütbəsiz dostlarımızın əməli olmaya? Onlar mənim ev-əşiyimin qibləsini bilirlər. Bəs dəlmə-deşiyi necə? Yediyi çörəyə kor baxarmı insan olan?! Onlar məndən tük salırlar. (B. Bayramov. Əzrail)

Müq. et: Yediyi qaba tüpürmək

▲За неблагодарных Бог благодарит; За моё добро меня же в ребро; Забыть хлеб-соль; Отплатить (ответить) чёрной неблагодарностью

YEDİYİ HARAM OLMAQ

●Yediyi çörək haram olmaq

Əzab-əziyyətdə düşmək; pis günə düşmək; yediyi burnundan gəlmək.

Əhməd heç kəsə dönmüb baxmırdı ki, birdən onu görüb tanıyarlar, köhnə yaraları təzələnib yediyi haram olar. (Ə. Əbülhəsən. Sədaqət)

Müq. et: Yediyi zəhər olmaq

Yediyi-ıçdiyiyi zəhər olmaq

Təamı zəhrimar olmaq

(Məhsul, çörək) İt qanından da haram olmaq

▲ Подавиться (поперхнуться) куском; Ложку мимо рта проносить

YEMƏKDƏN ÜMİD YAXŞIDIR

● Yeməkdənsə, ümid yaxşıdır

Yeməkdənsə – ümid

Yeməkdənsə (yeməkdən) ümidli olmaq yaxşıdır

Heç vaxt ümidini itirməmək; ümidli olmaq nail olmaqdan yaxşıdır; ümid yaxşı şeydir; ümidlə yaşamaq olar mənasında işlədilən ifadə.

Bu yaxınlarda Maya sövq-təbii bir narahatlıqla toy barədə söz salanda birdən Ağagül şuxluqla ona cavab verdi ki, nə tələsirsən, ay qız, atalar deyib ki, yeməkdən ümid yaxşıdır. (Ə. Əbülhəsən. Utancaq); ...Nə şöhrət, nə mənsəb, nə dövlət, nə var. /Ey könül, dünyadan sən ümid istə! /Ümid arzuların qızıl naxşıdır. /Deyərlər, yeməkdən ümid yaxşıdır. (B. Vahabzadə. Ümid); Nemətula xan fikirləşdi ki, naiblə valinin sözləri baş tutsa, o, Zuvandda da yüksələcək. Bəlkə də, gələcəkdə yenə iş bu tay-o tay oldu, bilmirəm. Tərəkəmə əhlinə indidən bələd olmaq pis deyil. Yeməkdən ümid yaxşıdır, xan dedi. (M. Əliyev. Dağlar oğlu)

Müq. et: Kolumb Amerikanı fəth edəndə yox, fəth etmək arzusunda bulunanda (o ümidlə yaşayanda) daha xoşbəxt idi

▲ Ждать не устать, было бы что искать; Наслаждение не в ощущении, а в предвкушении (философия гедонистов) Наслаждение изменяет: достигнутое счастье становится в тягость; Надежда умирает последняя

YEMƏKDƏN ÜMİDLİ OLMAQ YAXŞIDIR!

Əməlli-başlı hazırlaşmışıq, camaatımız adından elə oradaca sənün şərəfinə böyük qonaqlıq verəcəyik. Qoy görsünlər ki, balaca bir kənd öz yetişdirməsinin zəhmətini necə də yüksək qiymətləndirir. Yeməkdən ümidli olmaq yaxşıdır! – Vüqar bunu ürəyində demək istəyirdi, ancaq dili iradəsinə tabe olmadı, səsləndi, hamı eşitdi. (V. Babanlı. Vicdan susanda)

Bax: Yeməkdən ümid yaxşıdır

YEMƏKDƏNSƏ, ÜMİD YAXŞIDIR!

Dolandırıram; deyirəm, hoppanıb düşün ağzınız atə çatınca, əlimdə də bir tikə tuturam göyün yeddi qatında. Bu da dolandırmaqımı – yeməkdənsə, ümid yaxşıdır! (Ş. Arif. Qınatayın məni); Camaatımız səbirlidir. Yaxşı deyiblər ki, yeməkdənsə, ümid yaxşıdır. Onlar ümid edirlər ki, əmr indi kara gəlməsə də, haçansa sanballı bir protokol yazılacaq. (Ə. İldırımoglu. Protokol)

Bax: Yeməkdən ümid yaxşıdır

YEMƏKLƏ DOYMAQ, YALAMAQNAN HEÇ DOYMAZ

● Yeməklə doymayan yalamaqla da doymaz

Yeməkdən doymayan, yalamaqla çətin doyar

Uzun müddət bir işi görə bilməyən, qısa müddətdə heç görə bilməz; il boyu öyrənə bilməyən, beş dəqiqədə heç nə öyrənə bilməz.

Cavanlıqda mən çox eşqli, havalı olmuşam. Onun təsiri-di hələ qalıb. – Təvəqqe eləyirəm, birini də de. Mənim də cavanlığım yadıma düşdü. – Eh, pir olmuş, yeməknən doymayan, yalamaqnan heç doymaz. Keçdi o günlər bir də qayıtmaz. (V. Babanlı. Vicdan susanda)

Müq. et: Qab(1) yalamaqla qarın doymaz

Boş qabı yalamaqla qarın doymaz

Yeməklə (yeməknən, yedin) doymadın, yalamaqla doyaçaqsan?

Çəmçəynən içdin doymadın, yalamaqnan doyaçaqsan?

Səhər günüylə qızmayan, axşam günüylə qızınmaz

Yeyən qurtardı, yalayan qurtarmadı

▲ Ложкой не наелся, языком не налижешься; Разливной ложкой хлебал, не наелся, а облизыванием хочешь наестся; Перед смертью не надышишься; Ковыря в зубах, не насытишься

Cr.: В рот попало, а в глот не пошло, в зубах застряло

YEMƏMİSƏN QAZ ƏTİNİ, BİLMİRSƏN LƏZZƏTİNİ

● Yeməmisən qaz ətini, nə biləsən ləzzətini?!

Yeməmisən qaz əti, bilmirsən nədir ləzzəti

Dadmamısan qaz ətini, nə bilərsən ləzzətini?!

Bilmədiyin, yaxşı tanımadığın bir şeyin qiymətini, dəyərini anlamazsan mənasında işlədilən ifadə.

A kişi, bəri gəl, gəl oturaq, bir-bir də vuraq. Bir bizim gətirdiyimiz bu yeməklərin də dadına bax, gör bəyənirsənmi? – Vallah, mən bunları belə şeyləri elə də xoşlamıram. – Necə deyərlər, yeməmisən qaz ətini, bilmirsən ləzzətini. Ye, dadına bax. (S. Səxavət. Daş evlər); Bu sözdən sonra Əzrail evin ortasında qayma kimi dayanıb fikrə getdi, səsi nisbətən yavaşıdı: – Rüsvət nədir? O necə şeydir? – Yaxşı şeydir. “Ay axmaq! Yeməmisən qaz ətini, bilməyirsən ləzzətini!” (S. Qədirzadə. Yiğdin yadımdı)

Müq. et: Dadmamısan qaz ətini, nə bilərsən (biləsən) ləzzətini?

Yeyərsən qaz ətini, görərsən ləzzətini

Yeyərsən qaz ətini, bilərsən ləzzətini

Ördək ətin, qaz ətin yeyən bilər ləzzətini

//Qaz əti, ördək əti, olmaz onun ləzzəti, turşuluca toyuq əti, demə – ürəyim getdi

Ta (ki) yeməsən (dadmasan), bilməzsən

▲ Сладки гусиные лапки. – А ты едал? – Нет, отец видал, как воевода едал; Ах, как сладки гусиные лапки. – А ты их едал? – Нет, мой дядя видал, как наш барин едал

YEMƏMİŞ TOX OLMAQ

● Yeməmiş doymaq

Yeməmişdən gəyirmək

Hansısa mətləb haqqında eşitməmişdən bilmək; demə-sən də bilirik mənasında işlədilən ifadə; hamıya məlum mə-lumatı, təzə xəbər kimi yaymağın yersiz olduğunu qeyd et-mək əsnasında işlədilən ifadə.

[*Hacı Əhməd*]: – *A kişi sən get bunu camaata danış ey, camaata. Bu yuxunu biz çoxdan eşitmişik. Biz elə yeməmiş bundan tox idik ey, başa düşdün? Sən get Fatmanisə arvad üçün danış, o biri adamlar üçün danış. (C. Cabbarlı. Almaz)*

▲Об этом уже петухи поют; Слыхали мы эту старую песню; Песня с бородой

YEMƏYİ BACARANA DÜNYA QUYRUQDU

Bacarıqlı adam üçün dünyanın nemətləri əlçatandır mə-nasında işlədilən ifadə.

Həmid klubun həndəvərində gəzinirdi. – Bilet almağın yaxşıdı, al Fəttah, növbə pozmağın olmayaydı. – Növbəyə dursaydım, biz də o adamlar kimi bayırda qalardıq. İndi belədi, qardaş, asta tərənən daldan-dala qalır. Yeməyi bacarana dünyə quyrqudu. Qabağa düşən o quyruğu yeyir, dal-dakı ac qalır. (H. Abbaszadə. Burulğanlar)

▲Кто смел, тот и два съел; Кто смел, тот и съел (тот и на коня сел); Смелый находит там, где робкий теряет
См. также: Bacarana can qurban

YEMƏYİN DADI DUZDA, DÜNYANIN DADI GÖZDƏDİR

●Yeməyin dadı duzdadırsa (da), dünyanın dadı (da) gözdə-dir

Yeməyin dadı duzladı, dünyanın dadı gözle

Aşın dadı – duzdur, dünyanın dadı – gözdür

Söz olmasaydı dünya duzsuz kimi ləzzətsiz olardı məna-sında deyilən ifadə.

Oxuduğumuz, yazdığımız, dinlədiyimiz nəsr əsərləri, şerlər, xalq yaradıcılığı, musiqi və adlarını sadalaya bilmə-diyim, sözlə təsvir olunan bütün sahələrə münasibətdə de-mək olar ki, yeməyin dadı duzda, dünyanın dadı gözdədir, elə deyilmi?! (Xəzər TV, Ovqat, 2015)

Müq. et: Yeməyin dadı duzdur

Yeməyə dad verən duzdur

Yeməyə duz dad verir

Abdal nə bilir şiti (şit olmağı, şitdir)?

Duzunu gimrik eyləyən çörəyini də fətir eylər

Duzun duz olsun!

▲Без соли, что без воли, без гляденья, что без доли: жизнь не проживёшь

YEMƏYİN YEYİLSİN, QONAĞIN KÜSÜLÜ GETSİN

●Yeyilənim yeyilir, qonağım küsülü gedir

Yeyilən yeyilər, qonağım küsülü gedər

Ətim-çörəyim yeyildi, qonağım küsülü getdi

Əbəs yerə çəkilən zəhmət, xərcələnən vəsait haqqında deyilən ifadə; qarğış; zəhmətin, pulun hədəf getsin.

Niffti Comərdin yanında oturub onun dediklərini təsdiq-lədi: – Bax, buna deyiblər, yeməyin yeyilsin, qonağın küsü-lü getsin. Dur biz də gedək. (Ə. Abasov. Zəngəzur)

Müq. et: Çörəyin yeyilsin, qonağın küsülü getsin

Çörəyin yeyilsin, qonağın gileyli getsin

Ətin, aşın yeyilsin, qonağın (səndən) gileyli qalsın (getsin)

Malım getdi, pulum getdi, qonağım razı getmədi

Malım getdi, pulum getdi, qonağım məndən gileyli getdi

Yeyilən maldır, qalan – qəmdir

▲У Фили были, у Фили пили, Филлю же побили; За моё

добро меня же в рыло; За моё же добро мне переломили

ребро; У меня ели, у меня пили – меня же полупили (по-ругали)

YEMİŞ BİTDİ, XİYAR İTDİ

●Yemiş çıxdı, xiyarı yıxdı

Yemiş çıxdı, tüpür xiyara

Qovun (yemiş) çıxdı, tüpür xiyara

Qovun çıxdı – at xiyarı

Qovun çıxdı, xiyarı yıxdı

Qovun-qarpız bitdi, xiyar itdi

Nanə bitdi, xiyar itdi

Təzə bir şeyi (nəsnə, geyim, mühit, dost və s.) əldə et-dikdən sonra köhnəni bəyənməyən şəxsə münasibətdə işlə-dilən qınayıcı ifadə.

Xəstəliyi getdikcə yaxşılaşırdı, daha əvvəlki kimi zəif de-yildi. İndi dünənə kimi yediyi yeməkləri bəyənirdi, ağzının dadını dəyişmək istəyirdi. Bazardan alınan meyvələrin nü-barını istəyirdi. Bir gün ana dözməyib dedi: – Hə, nə oldu, yemiş bitdi, xiyar itdi. Dünən aldığımız meyvələrə qurd düş-üb? (Y.V. Çəmənşəminli. Həyatımın 20 ili)

Müq. et: Yemişin nübarı çıxdı, vay xiyarın halına!

Gül bitdi, reyhan itdi

Gül o qədər bitib (ki), reyhan arada itib

Günəş parlayanda ay görünməz

Ay çıxdı, ulduz itdi

Boz tula gedər, boynuyoğun gələr

İt getdi, qurd gəldi

Qırğı yerində qarğa oturub

Qara çuxa yatdı, ala çuxa qalxdı

Toyu gördü, tərəngə yadından çıxdı

Düyü hörmətdədir, darı özünü asdı

Çölməkdə ət qurtardı, çuğundur baş qaldırdı

Öküüz ölməyincə inəyə qiymət olmaz

Tuman gəldi, tumon qaç! (*soyuqdəymə xəstəliyi*)

//Təzək yığan əllər, ipək gördü dolaşdı

Təzə (yeni) aşızənin asqısı olar

Hər əldə olunan şey (insanı, adamı) bezikdirər

Biri ölməsə (ölməyincə), biri dirilməz (bitməz)

Biri itməsə, biri bitməz

İndi itər, yengidə bitər

Sınmaq olmasaydı, dulusxana tikilməzdi

▲Временем в красне, порою в черне; Взшло солнце

ясное – прощай светел месяц; Луны не видно, когда

солнце светит; Сокол с места, ворона на месте

Ср.: Не рвалось бы, да не ломалось, куда бы всё дева-

лось?

YEMİŞİN NÜBARI ÇIXDI, VAY XİYARIN HALINA!

Qadının mənimlə belə danışmasından xəcalət çəkib, başımı aşağı saldım. – Utanma, siz kişilər adamı tora salmaq üçün nəzir-niyaz verirsiniz, təzəsini tapandan sonra, Tanrınıza təpik atırsınız. Yemişin nübarı çıxdı, vay xiyarın halına! (C. Əlibəyov. *Qayaların göz yaşı*)
Bax: Yemiş bitdi, xiyar itdi

YENİDƏN HƏYATA QAYTARMAQ

Ölkəmizdə yüzlərlə sənət əsəri, zamanın və insanların zoruna dözməyib xarabazara çevrilmiş dini məbədlərimiz yenidən həyata qaytarılır. (Ədəbiyyat qəz. 22.03.2009)
Bax: Həyata qaytarmaq, 2

YENİLİK AĞRI İLƏ DOĞULAR

Fəna. Çox fəna! Artıq izahata ehtiyac varmı? Rüstəmbəy gülümsəyərək: – İnqilab! İnqilab! – dedi. Yenilik ağrı ilə doğulur. (Y.V. Çəmənəmli. *Studentlər*)
Bax: Təzə iş əngəlsiz başa gəlməz

YER ALTINDAN YASA GETMƏK

*Ağız, harda görünüb ki, böyük adam kəndin kiçik Allahu, mənim kimi lüt rəncbərin evinə gəlsin, hələ kefini də soruşsun...bəlkə Bəbir bəyə qandırılar ki belə Qədir Qatur Məmmədə çörək verənlər nəslindəndir. Qohumdur, qahmardır, filandır, bəhməndir. Ona görə yüzbaşı yer altından yasa gedir, yoxsa? (M. Cəlal. *Dirilən adam*); [Nuru kişi]: – Öz aramızdır son vaxtlar yaman yer altından yasa gedirsən, aaa... Biz də çörəyi qulağımıza yemirik, onu biləsən. (“Doğma sahillərdə” filmi)*
Bax: Saman altından su yeritmək

YER AYIBI ÖRTÜR

● Yer adamın ayıbını örtür
Torpaq ayıbı örtür

Yaşadığı müddətdə pis əməl sahibi olanların çirkin əməlləri öləndən sonra gizlədilir; ölüm, qəbir insanın eyiblərini gizlədir mənasında işlədilən ifadə.

*Ona ağlamıram, – dedi, – yer ayıbı örtür. Dünyada qalan üzqaralığına ağlayıram. Nəslin üstündə kiri, ləkəsi qaldı. (M. Süleymanlı. *Səs*)*

Müq. et: Məzar ayıbı örtür

Məzar (qəbir) adamın ayıbını (pisini) örtür

Ölüm bütün ayıbları örtür

▲ Земля хоронит (хранит) не только тела, но и дела (об умершем); Могила худой славы кроет

Ср.: Земля на могиле дерном зарастает, а худой славы не покроешь

YER BAŞINA QƏHƏTDİ?

*Talib kişinin qan beyninə vurdu: – Ə, Murtuz, yer başına qəhətdi? Ə, bu bir qulaq yeri sürünün dırnağına verib mənim balalarımı niyə ağlar qoyursan, a mürvətsiz oğlu? (İ. Muğanna. *Dan ulduzu*)*

Bax: Başına yer qəhətdir?!

YER ELƏMƏK

● Sözü yer eləmək

Söz-hərəkət yer eləmək (elədi)

1. Mənfi təsir etmək, xətrinə dəymək; ağır gəlmək; söz və ya davranışın pis təsir etməsi; pis reaksiyaya səbəb olmaq (danışan subyekt mövqeyindən) ağır gəlmək; mənfi münasibətlərdən küsmək, incimək.

*Şalələnin baha qiymətə alınmış nişan üzük-sırğası getdikcə Tünzalə və Naziləyə çox bərk yer eləyirdi. (S. Rəhimov. *Ana abidəsi*); Bu da Alyoşaya yer eləmişdi. Onu tində tutub saxlamış və dodaqucu salamlamağın səbəbini soruşmuşdu. (M. Hüseyin. *Səhər*); Tərlanın mənə qarşı bu etinasızlığı birdən mənə elə yer elədi ki, hirs başıma vurdu, nəfəsim sinəmdə qısıldı. (Ə. Məmmədخانlı. *Ayrıldılar*); Feyzulla səhnədə lal-dinməz dayanmışdı, pörtmüşdü, bolluca tər töküdü. Qırx ildə səhnədəydi və bu illər ərzində rejissorlardan, aktyorlardan bu cür sözləri az eşitməmişdi, amma indi ona yer eləyən Siyavuşun son sözləri – məscid, əzan, mürdəşir söhbəti oldu. (Anar. *Dantenin yubileyi*)*

Müq. et: Güllə kimi dəymək

Adama yer eləyir

Adama elə yer eləyir ki...

2. Başqasının oturması üçün bir qədər o yana çəkilmək; çəkilərək başqasına yer vermək.

▲ 1. Задеть за живое; Захватило поперёк сердца (за живое); Пронзило душу; Становится (до боли) обидно; И без перца доходит до сердца. См. также: Adama ağır gəlir. 2. Дать место

YER HAQQI!

Yeri, göyü müqəddəs bilib ona and içmək mənasında işlədilən ifadə.

[Yolçu]: – *Ay qardaş, yer haqqı, bizim yarağımız yoxdur! İnanmırsansa, gəl özün bax, axtar. Yenə deyirəm, yer haqqı, qardaş, inanın mənə, mən silah gəzdirmirəm.* (M.F. Axundzadə. *Hacı Qara*)

Bax: Allah haqqı!

YER QULAQLI OLAR

*Dinlədik, aşağı baxdıq, yuxarı baxdıq, götür-qoy elədik, yer qulaqlı olar, ordan-burdan söz-sov gəldi çatdı qulağı-mıza ki, əmioğlunu öz ellərimizdən olan, ömrünü qaçaqlıqda keçirən bir şəxs öldürüb. (B. Bayramov. *Bizim kəndin axşamları*); – **Yer qulaqlı olar, buna deyiblər ha! Şahsənəm xala bizə gəlir. Vüqarın durulmuş sifətinə qüssə kölgəsi qondu: necə olub ki, maşını öz qarımıza sürdürməmişəm.*** (V. Babanlı. *Vicdan susanda*)

Bax: Yerin də qulağı var

YER QULAQLIDIR

*Bir qədər fikir edəndən sonra Bala Sultan söylədi: – Orasını doğru deyirsiniz: mən bilirəm ki, xam deyilsiniz; amma vallah doğrusu, yenə qorxuram. **Yer qulaqlıdır**, dünya-aləm şeytan ilə doludur. (C. Məmmədquluzadə. *Kişmiş oyunu*); *Gəlmələrin nigahını oxuyubsanmı, düzünü de? – Gəlmələr nikahını oxuyub, toyunu eləyib gəlmişdi. – Bax ha, yer qulaqlıdır.* (M. Süleymanlı. *Ceviz qurdu*); – *Bu xəbər ona hardan çatıb? – Nə bilim? **Yer qulaqlıdır.** Hələ dədəmə deyib ki, o qızı nəinki dərnək rəhbəri qoymaq, lap komsomol**

təşkilatçılığından da çıxartmaq lazımdır. (İ. Muğanna. Dan ulduzu); Şaban zadə dəstəyi yerindən asdı. Görəsən, mənim belə qohumluğumu bilən varmı? Deyir **yer qulaqlıdı**. Bilməmiş olmazlar. Onsuz da indi onu lazımı yerinə çatdırıblar. (F. Kərimzadə. Oğuz qəbri)
Bax: Yer in də qulağı var

YER QULAQSIZ DEYİL

Cavan oğlan, kəndinizdə işlər necə gedir? Qolçomaq qalıqları daha sizi yaralamaq istəmərlər ki? Ələkbər özünü daha da itirdi. – Mənim yaralandığımı bu haradan bilir? Düz deyiblər ki, **yer qulaqsız deyil**. Bəlkə də. (M. Qocayev. Tək əldən səs)
Bax: Yer in də qulağı var

YER SAHİBSİZ OLANDA, NAMƏNƏ TƏPƏYƏ ÇIXAR

Atam daha dözə bilmədi: – Qurumsaq, az məni öcəşdir, dünyanı dağıdaram. Ruhları şad olsun uluların, **yer sahibsiz olanda, namənə təpəyə çıxar**, – deyiblər. İndi səni təpəyə çıxarıblar. Çox göynən getmə, bir az təpədən aşağılara en! (T. Bünyadov. Göz yaşları)
Bax: Oba yiyəsiz olanda, donuz təpəyə çıxar

YER YARILSAYDI, YERƏ GİRƏRDİM!

Matım-qutum qurudu, heyrət içində qaldım. Xalqımızın canlı abidələri gözüüm önündə sıralandı, tarix yarandı. Mənavi aləmi, adət-ənənəsi ürəyimdə baş qaldırdı. Utandığımdan **yer yarılısaydı, yerə girərdim!** (T. Bünyadov. Göz yaşları); – Ay Səfər müəllim, axı siz bizim ən savadlı, qabaqcıl, təcrübəli, hörmətli pedaqoqlarımızdan birisiniz. Belə olmaz a kişi, belə olmaz, **yer yarılısaydı yerə girərdim**, amma müdirin kabinetində yer yarılmadı. (A. Mirseyid. At əhvalatı); Umnisə ilk baxışdan onun diqqətini çəkmişdi. Qadına yaxınlaşmış bir az diqqətlə baxan şişman adam: – Sən də təzəmi gəldin, – deyər soruşdu. Umnisə utandığından **yer yarılısaydı yerə girərdi!** – Qardaş, çörək pulu üçün... deyər bildi. (Ə. Seyidov. Ünvansız eşq)
Bax: Yerə girmək, 1

YER YERİŞİNƏ, DAĞ DURUŞUNA HƏSRƏT ÇƏKİR

Yerişi, duruşu gözəl, mətanətli, vüqarlı gəzən qız haqqında deyilən ifadə.
Bəli, indi, bu saat, hamı dediyi kimi, Nəcibənin elə vaxtıdır ki, **yer yerişinə, dağ duruşuna həsrət, minnət çəkir**. (M. Cəlal. Elçilər qayıtdı)
▲Её красоте и ангелы небесные радуются; Взглянет – огнем опалит, слово молвит – рублем подарит
См. также: Günə deyir sən çıxma, mən çıxım

YER-YURDUNDAN DİNGİLDƏTMƏK

Bəli, tamah və həvəs kişiyə yamanca güc gəlir, onu öz **yer-yurdundan dingildədib** az qala dəli-divanə eləyirdi. (S. Rəhimov. Şamo)
Bax: Yerindən oynatmaq

YERBƏYER ETMƏK

1. Hər şeyi öz yerinə qoymaq; nizam və səliqə-səhman yaratmaq.
Onlar evləndikdən sonra iş gəlib Səfiqulu bəygilə açıq cəngi-cidada çıxsa, Səkinəni və Cəfəri buralardan uzaq bir yerə köçürməyi, Gəncədə və ya Qarabağda **yerbəyer eləməyi** də düşünmüşdü. (M. İbrahimov. Pərvanə); Məmmədhiyyəyn haşiyəli xalçanı səliqə ilə büküb, dəsmala bağladı. Saranın gəlinliyində hazırlanmış atlas yorğanı, ağ samovarı, hamam boxçasını və qeyri qiymətdə ağır şeyləri iki dəqiqənin içində **yerbəyer etdi**. (M. Cəlal. Sara); Məhəmməd xurcundakı şeyləri **yerbəyer elədi**. Zəkiyyə ağlaya-ağlaya mətbəxə keçdi, çay qoydu, onun elə bil dili kilidlənmişdi. (T. Bünyadov. Göz yaşları); Hərdən də keçmişlə bu günü qarışdırdığını hiss edir, fikirlərinin axarını ani olaraq saxlayıb dağılmış yaddaşında ona tanış gələn nələri isə **yerbəyer etməyə** çalışırdı. (V. Sultanlı. Səhra savaşı)

2. Övladları evləndirmək.

Anası çönüb elə bil üzü o tərəfə altdan-altdan güldü: – Qorxma, hələ ölməyəcəyəm, – dedi. – Səni də **yerbəyer eləyim**, sonra. O dünyaya rahat gedim. O bir Allahdan arzum odu, sənə halal bir adam yetirsin. (A. Məsud. Fatma)
▲Привести в полный порядок; Наводить (навести) порядок; Всё раскладывать по местам (по полочкам)

YERDƏMİ ALMAQ

●Yer dəmi almaq

1. Yuxudan ayılandan sonra yatağında bir müddət xoşhallanmaq (xoşallanmaq); yataqdan qalxmaq, tərpnəmək istəməmək; yataqda feyz almaq.

Saat on ikiyə işləyir, qız hələ **yerdəmi alır**, heç durmaq fikrində də deyil. (M. Hüseyin. Qara daşlar)

2. Hamamdan sonra soyuyub özünə gəlmək; rahatlanmaq, dincəlmək.

Əvvəlki hamamların üç ötağı olurdu: birinci otaq soyunmaq üçün; ikinci otaq çimmək üçün, üçüncü otaqda isə insanlar çiməndən sonra **yerdəmi alırdılar**. Hal-hazırda Türkiyədə belə hamamlar lap çox var. (Spase TV, Xəbərlər, 31.07.2016)

▲1. Нежиться в постели; Нежиться на сухой, пахучей траве; Предаваться неге, истоме. 2. Лежать-остужаться (после бани)

YERDƏN DƏ OLSA, ÇIXARMAQ

Qanqaralıq getdikcə artırdı. Bir neçə adamı milis rəisi, xüsusən Əmrahov əməlli-başlı çək-çevirə salmışdılar. Hədə-qorxu da gəlirdilər, iltizam alıb vaxt verirdilər, **yerdən də olsa, qatırı çıxarmağı** onların boynuna qoymağa hər vasitə ilə çalışırdılar. (B. Bayramov. Yazılmamış kitab)
Bax: Yer in deşiyindən çıxartmaq

YERDƏN GÖTÜRMƏK

Atamgilin yurdu indi də kəndimizdə durur, uçub dağılıb. Keçən il getmişdim, vahimə adamı basır, ev ucuq qəbrə oxşayır. Nə isə... Nənəmi **yerdən götürdük** və elə səhəri günü mən Bakıya qayıtdım. (S. Səxavət. Daş evlər); Məhərrəm ona baxdı: – Abbasqulu bəyi Yadullanın yanında basdıraca-

ğıq. Əmimlə sözüümüz belə oldu. O kişini mən özüm **yerdən götürəcəyəm**. Həmişə məni qoruyardı. (F. Kərimzadə. Oğuz qəbri)

Bax: Dəfn etmək

YERDƏN-GÖYDƏN DƏM VURMAQ

● Yerlə-göylə əlləşmək

– Görürsünüzmü, iki-üç gündür ki, bizim başımızın böyüyü, cənab ağa yenə **yerdən-göydən dəm vurur**. (N.B. Vəzirov. Nə əkərsən onu biçərsən)

▲ Витать в облаках; Воевать с ветряными мельницами; Заехала кума, неведомо куда

YERDƏN GÖYƏ KÜP DÜZƏLƏR ...

● Yerdən göyə küp düzsələr, altındakını çəksələr, onda gəl bax guppultuya

Yerdən göyə küp düzsələr, bir-birinə bənd etsələr, altından birini çəksələr, gəl onda guppultuya (guppultuya) bax!

Bu hadisənin səsi sonra çıxacaq, böyük həngamə qopacaq mənasında işlədilən ifadə.

Siz də, hamınız qol çəkiniz. Sən də, sən də! Bunu qoyaq cibimizə, bu sübutalını, dokumentalını dəlidir. Qəzetdə yazılanları da hamı gördü və təsdiq elədi. Yerdən göyə küp düzsələr, bir-birinə bənd etsələr, altındakını çəksələr, onda gəl bax guppultuya! (C. Cabbarlı. Almaz)

▲ Не наше дело горшки лепить, наше дело горшки колотить

YERDƏN GÖYƏ QƏDƏR RAZI OLMAQ

[Jenya]: – Mən sizdən **yerdən göyə qədər razıyam**, – dedi. Yaxşı ki, siz o məlunu mənə tanıtдыңız. (M.S. Ordubadi. Gizli Bakı)

Bax: Razi qalmaq

YERDƏN GÖYƏCƏN RAZI QALMAQ

Ataxan, adam gərək haqqı itirməsin. Bu barədə şəhər xalq nəzarəti komitəsindən, milis və prokurorluqdan mən **yerdən-göyəcən razıyam**. (Ə. İldırımoglu. Təşviş)

Bax: Razi qalmaq

YERDƏN GÖYƏRMƏMİŞƏM

Eybi yoxdur. Mən də **yerdən göyərmişəm**. Mənim də qohum- əqrabam, bacım-qardaşım, dostum, tanıdığım vardır. Onlarla məsləhətləşərim, – dedim. (M.S. Ordubadi. Dumanlı Təbriz)

Bax: Biz də adam övladıyıq

YERDƏN KÖTÜK QARMAQ

Kimisə döyməyə hazırlaşmaq; döymək istəmək; döyməklə hədələmək.

*Usta, atamı ki, yaxşı tanıyırsınız. Axır vaxtlarda lap korlanmış. Mən bir gün evə gec gələndə, atam o saat **yerdən kötüük qarır**. Daha demir ki, mən yekəlikdə oğlanı döymək ayıbdır.* (M. Hüseyin. Səhər)

▲ Дать волю рукам; Действовать кулаками; Прикладывать руку (рукоприкладством заниматься); В назидание – да кулаками

YERDƏN SÖZ ATMAQ

Tağızadə demişdi: – Bu adamların səsini düzgün eləyib alıbsınız? Yerdən söz atanlar olmuşdu. – Əgər məktubdakılar düzdürsə, yox. Şıxəlioğlu da, Alı da belə işə düşüb çıxmamışdılar. Ona görə də rəngləri ağarmış. Mübahisə isə getdikcə daha da qızışırdı. (F. Kərimzadə. Qırmızı zirvə)

Bax: Söz atmaq, 2

YERƏ GİRMƏK

● Əriyib yerə girmək

Ölüb yerə girmək

Utanıb yerə girmək

Yerin dibinə girmək

Çox utanmaq; utanıb sızılmaq; utandığından ölmək.

*Danışmayanlar çox idi, hamısı da Qaragünəoğlunun, doğrudan da düşmən olduğuna inanmaqdaydılar. Qaragünəoğlunun ən yaxın dostu qorxusundan camaatın arasında **yerə girmək** istəyirdi.* (M. Süleymanlı. Ceviz qurdu)

Müq. et: Yerə girməyə hazır olmaq

Yerə batmaq

Yerə keçmək

Yerin dibinə keçmək

Daş əridi, sən əriyib qurtarmadın!

▲ Сквозь землю провалиться; В землю бы лёг, да укрывлся; В землю бы закатался, лишь бы этого не видеть; Не знать, куда глаза девать; Чуть со стыда не сгорел; Готов был сквозь землю провалиться

YERƏ GİRSİNLƏR!

● Yerə girsin!

Yerə gir (girəsən, girəsiniz)!

Yerin altına girəsən!

Yerin dibinə girəsən!

“Ölsünlər mənasında işlədilən qarğış ifadəsi.

Bu işlər Səlməsda, Buxarada, Danabaş kəndində vaqe ola, adam deyər ki, eh nə eləyək? Cəhənnəm-gora! Bir öz-gə adam ki görmür, amma bu kafirlər içində, vallah, yaşamalı deyil. Yerə girsinlər, bizim də canımız qurtarsın. (C. Məmmədquluzadə. Pillə-pillə)

Müq. et: Yerə batsın (batasan)!

Başın yerə girsin!

Allah sizi yerə soxsun!

Yerə girmiş!

Yerə batmış!

▲ Чтобы тебе провалиться сквозь землю!; Провал тебя возьми!; Провались ты в тартарары!; Пропасти на вас нет (где бы вам провалиться)!

YERƏ-GÖYƏ SİĞMAMAQ

● Yerə, göyə sığışmamaq

Yerlərə, göylərə sığmamaq

Şadlığından yerə-göyə sığmamaq

1. Həddindən artıq sevinmək; sevindiyyindən atılıb-düşmək; şadlığından, sevincdən özünü əndazəsiz aparmaq; son dərəcə məsud, xoşbəxt olmaq.

Atabəy Məhəmməd məktubun məzmunundan o qədər şad idi ki, **yerə-göyə sığmırdı**. (M.S. Ordubadi. *Qılınç və qələm*); Tavus gözaltı Əhmədə baxdı. Əhməd bu saat sevindiyindən **yerə-göyə sığmırdı**, elə bil yanındakı aktrisanın tərəvətli nəfəsi onu oxşayırdı. (M. Süleymanov. *Firtına*); Səninlə dost olalı **Yerə-göyə sığmadım**. /Dolaşdım addım-addım /Ulduzlar dünyasında. (X. Rza. *Dostluq*)

2. Həddindən artıq təkəbbürlü olmaq; özündən razı olmaq.

Nəticə etibarilə **yerə-göyə sığmayan Pası**, ələbaxan vəziyyətinə düşmüşdür. (S. Rəhimov. *Şamo*); Bütün günahlar səndədir, bilirsənmi? **Dikbaşlıqdan yerə-göyə sığmırsan!** (M. İbrahimov. *Böyük dayağ*)

Müq. et: Forsu yerə-göyə sığmamaq

Ədası yerə-göyə sığmamaq

Dikbaşlığından yerə-göyə sığmamaq

3. İfrat dərəcədə böyük olmaq; çərçivədən çıxmaq; hədd-hüdü bilməmək; ölçü-biçiyə gəlməmək.

Yox, axund. Bizim dərdimiz yerə-göyə sığmaz, – dedi. Kaş əli qabarlı bir rəiyyət olaydım, balalarım gözümüün önündə olaydı. Tehrana qız vermək çətin bir şeydir. Getdimi, bir daha üzünü görməyəcəyəm. (Y.V. *Çəmənəminli. İki od arasında*)

Müq. et: Dağa (dağ)-daşa sığmamaq

Göylərə sığmamaq

Yer-göy tutmamaq

Nə yer qəbul edir (eləyir), nə göy

Özünü göyün yeddinci qatında hiss etmək

Yer-göy onu tutmur

▲1. Быть на седьмом небе; Быть в эмпиреях; Не слышать земли под собой; Землю под ногами не слышать; Дух перехватило от восторга; Чувствовать себя на седьмом небе. 2. Зазнался как вошь в коросте; Ног под собой не чувствует (не слышит); Загордился как пузырь на болоте; Ни перед кем шапку не ломит. 3. Не знает границ, меру; Ни в какие ворота не лезет; В голове не укладывается; Ни пером описать, ни словами передать

YERƏ QOYMAQ

Hansısa vərdisdən əl çəkmək; bir daha etməmək; vərdişini tərgitmək.

Belə düşünmə ki, bu papirosu kimdən aldığını dedirtmək üçün sənə şillə çəkdim. Bu onun üçündür ki, yerə qoyasan bu zəhrimarı çəkməyi. (Ə. Əbülhəsən. *Utancaq*)

▲Бросить затею; Отрубить концы; Отрезать полы (и уйти)

YERƏ QOYMAMAQ

●Yerə qoya bilməmək

Adət etdiyi bir işi, hərəkəti, vərdişi tərgidə bilməmək; vərdişindən qalmamaq; vərdişindən əl çəkməmək; fikrindən dönməmək.

İbrahim xan qayını Cəmşidi yanına çağırıb, başında tüğyan eyləyən fikrini yerə qoymasa, onun başını cəllad əlinə verəcəyini söylədi və bununla düşmənləri sakir etdi. (Y.V. *Çəmənəminli. İki od arasında*)

▲Не мочь избавиться от дурных привычек; Никак не оставит привычки; Не совладать дурными привычками

YERƏ QOYURSAN YERİ YANDIRIR, GÖYƏ QOYURSAN GÖYÜ!

Şakiri uşaq bağçasına özüm düzəltdim. Bağça məsələsinə uşağın atası özü təkidlə tərəfdar çıxdı. Oddur, alovdur, yerə qoyursan, yeri yandırır, göyə qoyursan, göyü! – deyirdi. (B. Bayramov. *Yazılmamış kitab*)

Bax: İpə-sapa yatmamaq, 2

YERƏ MİXLANIB QALMAQ

İri yağış damcıları ətrafı döyəclədi. Bir-iki damla koftanın yaxasından içəri düşdü, məni diksindirdi. Yalnız bundan sonra yerimdən tərpendim, bir-iki addım atıb dayan-dım. Famil də yerə mıxlanıb qalmışdı. (C. Əlibəyov. *Qış macərəsi*)

Bax: Yerində mıxlanıb qalmaq

YERƏ SOXMAQ

●Yerin dibinə soxmaq

Yerin altına soxmaq

Yerin tərkinə soxmaq

Kiminsə başını aşağı etmək; xəcil etmək; rəzil etmək, rüsvay etmək; utandırmaq.

Ay Rüstəm, yenə Tövrət oxuyursan? Mən ölümlə bəsdir məni yerə soxdunğun. Yoxsa Tolstoy olmaq istəyirsən? Xaxaxa! (Y.V. Çəmənəminli. Studentlər.); Nə işin var molla-da, niyə üstümə söylədirsən, niyə qarğadırsan, gördünmü daş yağdırdı üstümüzə?! – Oğlu: – Noouldu, – dedi, – öz başına yağdı ki. – Gəl içəri, bəsdə yerə soxdun məni. (M. Süleymanlı. *Ceviz qurdu*)

Müq. et: Yerə vurmaq

Məni yerə vurdun

Sən məni yerə vurdun

Sən məni niyə yerə vurdun?!

//Yerə vurdun, başıma vurdun!

▲Вгонять (вогнуть) в краску; Оплевать с ног до головы; Втоптать в грязь; Совестно на глаза людям показаться
Лишить (кого) чести и достоинства; Вырвать из земли (корнями)

YERSİZ GƏLDİ, YERLİ QAÇ!

Kiməsə qanuni mənsub olan bir yeri yersiz birisinin tutması; özünə aid olmayan bir şeyə zoraklıq və haqsızlıqla sahib çıxmaq istəyən adam haqqında işlədilən ifadə.

Ağlını başına cəm elə, dur get evinə. Həyasıza niyə baş qoşursan?! Onun adamlığı olsaydı, sənün üstünə gəlməzdi. Yaxşı deyiblər, yersiz gəldi, yerli qaç! (Ə. Abasov. *Zəngəzur*); *Gəminin qaraltısı getdikcə böyüyürdü. Həmid hiddətlənmişdi: yersiz gəldi, yerli qaç, buna deyiblər. Bax ha, baxsa-basa dünyanın o başından gəliblər, öz dənizimizdə, dədəbaba məskənimizdə üstümüzə ağalıq eləyirlər.* (H. Abbaszadə. *Burulğanlar*)

Müq. et: Qərrib gəldi-yerli qaç!

Mis gəldi, saxsı qaç!

Xəzri gəldi, gilavar, qaç!

*Yerli gəldi, yersiz qaç!

▲ Гости хозяйина выжили; Гости навалили, хозяйина с ног сбили; Прими зятя в дом, а сам убирайся вон; Пришёл с боку, а берёт в строку; В своих углах не староста указчик; Отдай ключи, а сам у ворот стучи

YESİR GÜNÜNƏ SALMAQ

Günümüz xoş keçsə də gözüümüz orda-burda qalır. Çalışır ki, özümüzü təzədən yesir gününə salaq. Burada ağa kimi, bəy kimi dolandığımız yerdə, bundan sonra niyə gedib kiminsə qoltuğuna sığınıb ona nökrə olaq?! (F. Kərimzadə. Çaldıran döyüşü)

Bax: Pis günə qoymaq

YEŞİKDƏN ÇIXMAMAQ

● Qutudan çıxmaq

Seçkilər zamanı namizədin seçilməməsi; səs çoxluğu toplamayan və qutuda qalan zaman deyilən ifadə; seçkilərdə səs toplaya bilməyib iddia etdiyi vəzifəyə seçilməmək.

Deməli, ikicə ay qalıb. Bil ki, yeşikdən çıxmıyacaq əmin o seçkidə. Tək vəzifəsi yox, özü də yeşikdə qalacaq. Bəs nə! (İ. Muğanna. İdeal)

Müq. et: Yeşikdə (qutuda) saxlamaq (saxladılar)

Yeşikdə qalmaq (qaldı)

Yeşikdə qoymaq

▲ Прокатить (прокатили) на вороных; Накидать чёрных шаров; Получить баранку; Остаться в ящике; Не быть избранным

YETDİYİNƏ YETİR, YETMƏDİYİNƏ BİR DAŞ ATIR

Məsələn, elə Bəşir Osmanoviç. İyirmi ildən artıqdır ki, mən onu tanıyıram. Neçə dəfə onun küyrəyini elmi dairədə yerə vurublar. Söhrab Günəşli onun həmirini kəsdiyinin, boğazını qurutduğunun dəfərlə özü şahidi olmuşam, amma heç dəyişmir. Yetdiyinə yetir, yetmədiyinə bir daş atır. (V. Babanlı. Vicdan susanda)

Bax: Yetənə yetir, yetməyə nə daş atır

YETƏNƏ YETİR, YETMƏYƏNƏ DAŞ ATIR

● Yetənə yetir, yetməyə nə bir daş atır

Yetdiyinə yetir, yetmədiyinə (də) bir daş atır

Yetənə-yetməyə nə daş atmaq (atır)

Yetənə-yetməyə nə bir daş atır

Davakar, nadinc, dilini və əlini dinc qoymayan, hamıya sataşan adam haqqında deyilən ifadə.

[Əmrulla]: – Yaxşı ki, mən özüm partiya tərəfindən göndərilmişəm. İndi Maarif Komissarlığı götürüb bir qədər halının birin də yapışdırıb mənim xirtdəyimə, yetənə yetir, yetməyə nə bir daş atır. Mən də qələt elədim ölü-dirimlə, dedim ki, onu bizim teatrımıza verin! (C. Cabbarlı. Dönüş); Həmid əkiz qardaşlarının bu yaşda olan çağlarını xatırlayırdı. Əkizlər keçdi təkin dama, ağaca dırmaşır, yetənə yetir, yetməyə nə də daş atırdılar, amma böyüyəndə elə dəyişdilər ki... (H. Abbaszadə. Burulğanlar)

▲ Где не ухватит, там след когтей оставит; Сладу с ним нет; Кидаться на всех без разбору; Без проказ ни на час; Не мытьём, так катаньем – своё возьмёт

YETİM ÇOX ÇƏTİN GÜLƏR, AĞLAYANDA ASAND AĞLAR

● Yetim çox çətin gülər, ağlayanda hasand (asan) ağlar

Yetimin şad günü olmaz, qəmli günü isə çox olar; yetim az-az gülər, əksərən isə ağlar.

Aşmağa asan dağlar, /Qar başın basan dağlar, /Yetim çox çətin gülər, /Ağlasa hasand ağlar. (Bayatı)

Müq. et: //Yetim deyib: mən gülərdəm, Allah demiş: mən hardayam

Yetim ağlaşan olar

▲ В сиротстве жить – слезы лить; У сирот глаза на мокром месте вставлены; Сирий плаксив бывает

YETİM, ÇÖRƏK VERƏNİNİN QANLISIDIR

● Yetim çörək verəninini söyər

Kimə yaxşılıq elədin, özünü ondan qoru mənasında deyilən ifadə.

Sonsuz qarı bizə şikayət etdi: – Oğullarım, sizdən çox razıyam, əmdiyiniz süd halal olsun, ancaq bu oğlan ki, görürsüz, mən ömrüm boyu ona xidmət etdiyim halda belə, heç oğul kimi əlimi sıxmadı, xəstələnəndə yanıma belə gəlmədi, zərər verməkdən başqa bir xeyri dəyməyib mənə. Atalar doğru deyib ki, yetim, çörək verəninin qanlisidir. (Y.V. Çəmən-zəminli. Qızlar bulağı)

Müq. et: Yetim həmişə öz piri nə təpik atır

Yetim kimə zərər verərsən? – mənə çörək verənə!

Darımızı yeyib, üzümüzə xortdayır

Bəslə (əzizlə) qarğanı, oysun (deşsin, didsin) gözünü!

*Yetimə dedilər: – Kimi sevirsen? – Dedi: – Mənə çörək verəni!

Yetimçə qudurub, yavaş-yavaş buynuz çıxarır

Yetim özünə görə yetim deyilmiş

▲ Не вспоив, не вскормив – не сделаешь себе врага; Не поя, не кормя врага не наживёшь; Не делай людям добра, не увидишь от них зла; Берегись того, кому сделал добро; Выкормил змейку на свою шейку; Где едят, там и мерзят; У кого живут, того и ругают. Отогрел змею за пазухой (на свою же голову); Согрел змею на груди

YETİM QIZSAN, BÜZÜL YAT!

● Yetim uşaqsan, büzül yat!

Yetim qızsan, qıvrıl yat!

Qərib qızsan qıvrıl yat!

Müti ol, verilənə qane ol, heç nəyin iddiasında olma mənasında deyilən ifadə.

Bilirsən, bu saat başını salamat saxlamaq istəyirsənsə, başını aşağı sal, kasıbkarlığına qurşan, bu tifilləri saxla. Vəssalam! Mən dünyagörmüş adamam: yetim qızsan, büzül yat! (Y.V. Çəmən-zəminli. Qan içində); Kişi iki əli ilə dizlərinə vurub, öz-özüinə: yetim qızsan, büzül yat, axı sənə deyən gərək, köpək Məcnun, sənə dava nə yaraşır? (Y.V. Çəmən-zəminli. İki od arasında); Nənəm dedi, göydən düşdü üç

alma, /Sayı üçdür, amma özü üç olmaz. /"Qıvrıl bala, yat" – dedilər yetimə, /Yetim quzu böyüsə də qoç olmaz. (B. Vahabzadə. Nənəm dedi...); Alverçi Zəminə Çöhrənin qulağından tutub onların ensiz, taxta darvazasına qədər gətirib Zəkiyyə xalaya demişdi: – Aaaz, Zəkiyə, küçüyə deynən ki, yetim qızsan, büzül yat! (S. Səxavət. Daş evlər)

Müq. et: Yetim qızsan, büzül yat, neynirsən uzanmağı
Yetim qızsan, büzül, yat, sənə nə yaraşır uzanmaq
//Yat ki yetim tərleyəsən!

Altın həsir, üstün yesir, yat yetim (ki) tərleyəsən!
Allah qəriblərin dayağıdı

▲ По рогажке протягивать ножки; Не к лицу сироти-нушке барские (господские) замашки; Не твоё место впереди сидеть, твоё место – при куту, в углу

YETİM QUZUDAN QOÇ OLMAZ

● Yetim quzu böyüsə də qoç olmaz

Yetimin gələcəyi, böyük uğurları ola bilməz, arxasız, köməksiz insanların cəmiyyətdə layiqli yer tuta bilməsi mümkün deyil mənasında işlədilən ifadə.

Dədəm sağ olsaydı, neynirdim, ə, mən bu universiteti? Bütün kənddə bir nömrəli kişi idi. Yetimin baxtı olmaz, ə! Yetim quzudan qoç olmaz, nənəm Çiçək arvadın sözüdü. (Ə. Vəliyev. Ötən günlər)

Müq. et: Həyat buzovundan öküz olmaz

▲ И большому гусю не высидеть телёнка; От сирого имени не жди доброго племени

YETİM UŞAQSAN, BÜZÜL YAT!

Qoçaq, həkimliyi nə tez öyrəndin? Get, küçük, başımdan rədd ol. Bəlkə bir xəlvət işim var, yetim uşaqsan, büzül yat! (N.B. Vəzirov. Daldan atılan daş topuğa dəyər)

Bax: Yetim qızsan, büzül yat!

YETİM AY DA QARADIR, GÜN DƏ

● Yetimə ay da qaranlıqdır, gün də

Yetimin günü həmişə qaradır mənasında işlədilən ifadə.

Rusiyanın bazarlarında gündəlik çörəkpulu üçün can çürüdüən azərbaycanlılar atalı-analı yetim misallı idilər. Yetimə isə ay da qaradır, gün də. Mənə qaranlıq qalan da elə bu məsələdir. (E. Başkeçid. Min yol mənə söylər)

Müq. et: Yetimliyi üz-gözündən (necə) bildirir

▲ Сироте что день, что ночь: ночь темна, да и день не светлее; Не раз сирота кулаками слёзы утрёт

YETİM CAN-CAN DEYƏN ÇOX OLAR, ÇÖRƏK VERƏN AZ!

Telli bəyin sözünü ağzında qoydu. – Ay Bəbir yüzbaşı, yetimə can-can deyən çox olar, çörək verən az! Təki nə Qədir öləydi, nə də millət onun adını çəkəydi. Bizə də ad lazımdır deyil, dolanmaq, səlamətlik lazımdır. (M. Cəlal. Dirilən adam)

Bax: Yetimə gəl-gəl deyən çox olar, çörək verən az

YETİM GƏL-GƏL DEYƏN ÇOX OLAR, ÇÖRƏK VERƏN AZ!

● Yetimə ürək verən çox olar, çörək verən olmaz

Yetimə can-can deyən çox olar, çörək verən az

Yetimə hay verən çox olar, pay verən az

Yetimə, yoxsula canıyananlıq eləyən, vəd verən çox olar, kömək əlini uzadan, az olar mənasında işlədilən ifadə.

Təzədən, bax ha, yüz ildən sonra, dur, qayıt get. Deyir yetimə gəl-gəl deyən çox olar, çörək verən az! (F. Kərimzadə. Çaldıran Döyüşü)

Müq. et: //Ağıl verən çox, çörək verən yox

Acıyan (acan) çox, çörək (pul) verən yox

Yetimin hamamda anası çox olar

Yeddi məscid tikdirməkdənsə, bir yetimə həyan ol!

▲ Все доброты, а в нужде помочь нет охоты; Всякий сам для себя хлеб добывает; Хорошо звенят бубны, да плохо кормят

YETİM HAY VERƏN ÇOX OLAR, PAY VERƏN AZ

O Vəfadar dədəsinin xeyrinə sənə havadar durmur ha?! Bir də ki, başa düş, yetimə hay verən çox olar, pay verən az. Bil ha, bir adam da bu evdən bir çöp görmüycək. (M. İbrahimov. Pərvanə)

Bax: Yetimə gəl-gəl deyən çox olar, çörək verən az

YETİM ÜRƏK VERƏN ÇOX OLAR, ÇÖRƏK VERƏN OLMAZ

Allah-taala yalandır, müəllim, mənə o gücü-qüvvəti sən verdin! Yetimə ürək verən çox olar, deyərlər, çörək verən olmaz, amma çörək nədir ki, müəllim, çörəyi itə də verirlər. Sən mənə ürək verdin. (Ə. Vəliyev. Ərköyün)

Bax: Yetimə gəl-gəl deyən çox olar, çörək verən az

YETİMİ DƏRD ÖLDÜRƏR, DEYƏRLƏR ƏCƏLDƏNDİR

Dərddənin dərddən hali olan, onun dərddən ölməsini bilən yoxdur mənasında.

İş qalsa məcəldəndir, /Dağ döşü qəcəldəndir, /Yetimi dərd öldürər, /Deyərlər əcəldəndir. (Bayatı)

Müq. et: //Yetimin arzusu da böyük olar, dərdi də böyük

▲ Сирота чахнет от кручины, а кажется Бог прибрал; Сырый да вдовий плачут, а за них Бог на страже стоит; Житье сиротам, что гороху при дороге: кто мимо идёт, тот и урвёт

YETİMİN AĞZI AŞA ÇATANDA, BAŞI DA DAŞA YETİR

Burda söhbət yetim Şəkəralının başına gələn əhvalatdan gedir. Düzdür – yetimin ağzı aşı çatanda, başı da daşa yetir, – deyiblər. Ancaq bu yetim o yetimlərdən deyil. (Ə. İldırımoglu. Yetim Şəkəralı)

Bax: Yetimin ağzı aşı çatanda, başı daşa çatar

YETİMİN AĞZI AŞA ÇATANDA, BAŞI DAŞA ÇATAR

● Yetimin ağzı aşı çatanda, başı daşa çatar

Yetimin ağzı aşı çatanda, başı da daşa yetir

Yetimin ağzı aşı, başı daşa

Yetim çalışıb-çapalayıb özünə bir gün ağlayanda həyatı sona çatır mənasında işlədilən ifadə.

Eh qaydadı, Tanrı yetimə göz verər, işıq verməz. Yetim sevar, sevilməz. Nakam eşqlə, hicran məhəbbətli yetim kama yetməz, diləyi bitməz. Bəli, yaxşı deyiblər: yetimin ağzı aşa çatanda, başı daşa çatır. (T. Bünyadov. Göz yaşları)

Müq. et: //Yetim yarımaz, yarısa da qarımaz
Yetim yarımaz, yarısa da barımaz
Yetim yaşamaz, yaşasa da qarımaz
▲ Сирому да вдвоему не прожить век в добре

YETİMİN AHI YERDƏ QALMAZ

● Yetimin ah-naləsi (ahı, naləsi) yerdə qalmaz
Ah yerdə qalmaz

Yetimin ahı, qarğısı ona zülm edənləri tutur mənasında.
İlk ziyarət etdiyimiz yaşlı bir qarı idi, yetim idi, kimsəsi yox idi. Çalışmaq qüdrəti olmayan, irəliki həyatı da əzab içində keçmişdi, onu çox incitmişdilər. Yəqin ki, atalar məsəlində deyildiyi kimi, yetimin ahı yerdə qalmaz, zaman gələr kimsə ona əziyyət verəndən hesab soracaq. (Y.V. Çəmənəmənli. Qızlar bulağı)

Müq. et: Məzlumun ahı yerdə qalmaz
Ah çəkənin ahı kimsədə qalmaz
Yetimin ahını alma!
▲ Сиротская слеза не даром капнет; Сиротская слеза не канет мимо (мимо не канет); Сиротские слёзы отольются

YETİMLİYİN ÜZÜ QARA OLSUN!

Mənim əynimdə nazik nimdəş bir plaş. Yetimliyin üzünü qara olsun, uşaqlıqdan o günə kimi əynim paltı görmüşdümmü ki, paltının nə olduğunu da biləydi?! (M. İsmayıl. Qağa da bir qağaydı)
Bax: Kəsibliğin üzünü qara olsun!

YETMİŞİNDƏ ÖYRƏNƏN, GORUNDA ÇALAR

Həqiqət müəllimə yaxınlaşdı. – Mən sizi tanıyıram. – Sən Allah müəllimə, taxsırımızdan keç. – Sən özün niyə savad kursuna gəlmirsən? Qonaq güliümsəyərək: – Yetmişində öyrənən, gorusunda çalar, bacı. – Səndən yaşlılar kursa gəlir, sənə nə olub? (F. Kərimzadə. Qırmızı zirvə)
Bax: Qırkında öyrənən gorusunda çalar

YETMİŞİNDƏ ZURNA ÇALMAQ ÖYRƏNƏN GƏRƏK AXİRƏTDƏ ÇALA

Yetmişində zurna çalmaq öyrənən /Gərək axirətdə çala, verən. /Az qalıb həştadı tamam edim mən, /Sən indi yazırsan ədli-şər məni. (Q.B. Zakir. Piranəsərlikdə çərxi-kəcrəftar)
Bax: Qırkında öyrənən gorusunda çalar

YEYƏSƏN QAZ ƏTİNİ, GÖRƏSƏN LƏZZƏTİNİ

Göyərçin daha da açılışır, Maroya kinayəli söz atır, uzaqlaşmaq, daldalanmaq istəyən Maronu şəhadət barmağı ilə yaxını göstərüb, göz basıb, yeyəsən qaz ətini, görəsən ləzzətini – deyər qəribə bir şuxluqla, torqurucu bir məharətlə oğlanı qıfılbanda, sehirlə tilsimə salırdı, özü də necə. (S. Rəhimov. Şamo)

Bax: Yeməmişən qaz ətini, bilmirsən ləzzətini

YEYİB, ÜSTÜNDƏN DƏ SU İÇMƏK

● Udub üstündən də su içmək
Qarına ötürüb, üstündən də su içmək
Başqasının malını mənimsəmək, öz malı kimi yemək, sonrasını düşünməmək, alıb, qarşılığını verməmək.
[Kərəmov]: – Olmaz da, pulları yemişən, üstündən də su içmişən. İndi dama girəndə ağlın başına gələr. (S. Rəhman. Toy)

Müq. et: Pulları (pullarını, malını, malını-dövlətini, varını, varını-yoxunu, sərvətini) yeyib (yemək), üstündən də su içib (içmək)
//Bizi dərman kimi udarlar
Haram gəldi, halalı apardı
▲ Чужое добро квасом запить; Разжиться чужим добром

YEYİB YATMIŞ KƏLƏ KİMİ

Erkəklik ehtirası güclü olan mənasında.
Düzünü deyim, o dəqiqələr başıma əsla ideya girmirdi; yeyib yatmış kələ kimi cismaniyyətim özünü şiddətli bir halda büruzə verirdi. (Y.V. Çəmənəmənli. Üç gecə)
▲ Как откормленный племенной бык; Словно (как) бугай откормленный на убой; Словно бык по четвертой траве (четырёхлетний); Здоров как бык и не знает как быть; Отыелся как свинья на барде

YƏQİN ETMƏK

Dəqiqələşdirmək; düzünü öyrənmək; nəyinsə doğruluğuna tamamilə inanmaq; yaranan şübhəni ortadan qaldırmaq; heç bir şübhə yeri qoymamaq; müəyyən qənaətə gəlmək.
Sanki Dato-Sandro bütünü bu deyilə biləcək sözləri eşidib ondan nə tələb olunacağını yəqin edirdi. (S. Rəhimov. Qaf-qaz qartalı)

Müq. et: Yəqinlik hasil etmək
Yəqinlik hasil olmaq
Yəqin bilmək
Yəqin olmaq
▲ Как пить дать; Рупь за сто; За милую душу; Без булды

YIXIL OTUR BİR YERDƏ!

● Yıxıl otur yerində!
Qaxıl, otur bir yerdə!
Canfəşanlıq etmə, atılıb-düşmə; sakit ol, heç bir işə qarışma, heç nə ilə işin olmasın mənasında deyilən ifadə.
Günəşli onu dinləmədi, səsini yenidən qaldırdı: – Mən sənə demədimmi, dönə-dönə tapşırmadımmı ki, yıxıl otur bir yerdə. Öz qızına özün müştəri axtarma, biabır olarıq. Niyə sözümə baxmadın?! (V. Babanlı. Vicsn susanda)

Müq. et: Yıxıl, oturduğun yerdə qal!
Yıxıl, yıxıldığın yerdə qal!
▲ Подбери ноги под себя; Нечего трепыхаться; Сядь и сиди!

YIXILANA BALTA VURMAZLAR

● Yıxılana təpik vuran çox olar
Yıxılanı vurmazlar

Məğlub olanı döyməzlər, vəzifədən gedəni tənqid etməzlər, uduzanı söyməzlər mənasında işlədilən ifadə.

Sən ürəyində kin saxlayıb mən barədə prokurora ağzından bir söz qaçırırsan, o da bundan istifadə edər. Bunu eləmə. İndi mənim ölən yerimdir, yıxılana balta vurmazlar. Arvadın ölümü onsuz da mənim axırıma çıxdı. (Ş. Əsgərov. Üç düşmən)

Müq. et: Əyilən boynu vurmazlar
Əyilən boynu (boyunu) qılinc kəsməz
Qaçanı qovmazlar, yıxılanı vurmazlar
Yaralı quşa daş atmazlar
Yıxılana xəncər qaldırmaq namərdlikdir
Yıxılan ağaca balta çalan (vuran) çox olar
Qolu bağlı olanı hər kəs döyər
Əyilən başın cəlladı çox olar
Əli bağlımı hər kəs döyər
Dağdan yumalananı (yumarlananı) hamı itələyər
Ölmüş aslana dovşanlar da hücum eylər
//Yıxılmasan, qalxmazsan
Adam yıxılmasa (düşməsə) qalxmaz
Yıxılmasa dikəlməz
Yıxılmasa(n) bərkiməz(sən)
▲Лежачего не бьют; Не велик подвиг поднимать меч на обрубленного; Не бей (не тронь) лежачего; На покляпое дерево и козы скачут

YIXILANA ZƏRBƏ VURMAQ NAMƏRDLİKDİR!

İnsafını bilmədən itirmiş adamlar onsuz da taleyin ağır zərbələri altında inləyən Rusiyadakı kiçik xalqlara nifrət gözü ilə baxa bilər. Yıxılana zərbə vurmaq namərdlikdir! (M. İbrahimov. Pərvanə)
Bax: Yıxılana balta vurmazlar

YIXILI EVİN DİRƏYİ OLMAQ

●Yıxılı evin dirəyi olmaq
Yıxılı damın dirəyi olmaq
Yıxılan evin dirəyi olmaq
Bir yıxılı damın dirəyi olmaq (dirəyidir)
Adətən çox bacarıqlı, səriştəli, qoçaq, işgüzar, təsərrüfatçı qadınlar haqqında (bəzən yumorla, bəzən də istehza ilə) işlədilən ifadə.

Kərbəlayi, bir əyirən, bir toxuyan, bir odun, qurdun parası! Tahi belə qız olmaz. Özü də çox gözəldir. Özü də uzun boylu, saçı dabanında, yıxılı evin dirəyi olan bir qızıdır. (Y.V. Çəmənəminli. Şaqqulunun xeyir işi)

Müq. et: Bir evin dirəyi olmaq
Uçuq(ğ) evin dirəyi olmaq
Sökülü evin dirəyi (dirəyidir, dirəyi olmaq)
Evin dirəyi; Evin dirəyidir
Evimin dirəyi, ürəyimin bəndi
//Arvad evin sütunudur
Ağıllı arvad yıxılı evin dirəyidir
Qız deyil e, yıxılı evin dirəyidir
Qız deyil, qızıl qırığıdı!
Allah evinizin dirəyini qorusun!
*Evimizin dirəyi yıxıldı
Allah evinizin dirəyini yıxsın!

▲Барская барыня; Хорошая жена дом сбережёт; Хорошая жена – полдома; Хорошая жена – каменная стена; Умная жена, как нищему сума (всё сбережёт); Ей бы только штаны надеть

YIXILIB-DURMUŞ ADAM

Bilirsən, əmioğlu, – dedi, – bu gün sirdaşıq, sabah qardaş. Odur ki, səndən nə gizlədim. Bu bəlalı başım çox daşdan-daşa dəyib, yıxılıb-durmuş adamam. Mənimlə əlbirdilbir olsan... (Ə. İldırımoglu. Bir gecənin tanışları)
Bax: Dünya görmüş adam

YIR-YIĞIŞLA MƏŞĞUL OLMAQ

Evi yığıdırmaqla, nizama salmaqla məşğul olmaq; səliqə-səhman yaratmaq; silib-süpürmək.
Şah sarayında kənz-qaravaşlar yır-yığışla məşğul olarkən gənc nökrərlərin iş görərkən əyilib-qalxan o qızlara hansı məbhut nəzərlərlə, hansı bir daxili qızdırmayla baxdıqlarını gördü. (Elçin. Baş)

Müq. et: Sahmana (səhmana) salmaq

▲Проводить уборку; Приводить в божеский вид (дом, двор); Наводить порядок в доме

YİYƏLİK ELƏYƏ BİLMƏMƏK

●Yiyəlik etməmək

1. Öhdəsindən gələ bilməmək; qarşısında gücsüz olmaq.
İyirmi il idi Domrul boyuna-buxuuna, qollarının gücünə yiyəlik eliyə bilmirdi. İyirmi il idi qapılarda odun yarırdı, ocaq yerlərində, təndir qırağında, küllərin üstündə yatırdı. (M. Süleymanlı. Köç)

2. Yiyə (sahib) dura bilməmək.

Müq. et: Yiyəsi olmamaq (yoxdur)

Yiyəsiz olmaq (qalmaq)

Sahibi olmamaq (yoxdur)

Yiyəlik (yiyəsi) olmaq

▲1. Не мочь совладать собою (своей молодецкой силой). 2. Не иметь хозяйской жилки

YİYƏSİNƏ QİSMƏT OLSUN!

●Yiyəsinə qismət!

Öz sahibinə qismət olsun!

Allah yiyəsinə qismət eləsin!

Özgələ qismət olmasın, yiyəsi xeyrini görsün mənasında deyilən alqış ifadəsi.

Rufa mağazanın qabağından keçəndə olan rəngli paltarı Akifə göstərüb dedi: Çox gözəl paltardı, dəbə də uyğundur, yiyəsinə qismət olsun! (S. Səxavət. Daş evlər)

▲С обновкой!; Носить вам до нового платья!; Хороша Маша, да не наша; Этот квас не про нас; Хорошо Хорошево, да не наше Царево

YOĞURMADIM, YAPMADIM, HAZIRCA KÖKƏ TAPDIM

Gələcəkdə Püstə xanım, başlayacaq, ay qız, Xırda, bacın ölsün, bu nə sözdü şəhərdə danışirlar? Gələcəkdə Bədircəhan xanım, ay qız, Xırda, mən elə sevindim, and olsun Allaha. Doğrusu, deyirdim yoğurmam, yapmadım, hazırca

kökə tapdım, a xalan ölsün, bu nə işdi? (N.B. Vəzirov. *Da-dan atılan daş topuğa dəyər*); Sarıköynək dedi: – Mümkünsə, bizə verəcəyiniz evin ünvanını deyın, gedək baxaq. Salamov qızarmış yağlı gözləri ilə qıza baxıb şit-şit güldü. – Bacıqızı, **yoğurmadınız, yapmadınız, hazırca kökə tapdınız**, hələ bir utanmadan dadlı-dadsızlığını da axtarırsınız. (İ. Əfəndiyev. *Sarıköynəklə Valehin nağılı*)

Bax: Nə yoğurdum, nə yapdım, hazırca kökə tapdım

YOĞURUB-YAPIB BOYNUNA QOYMAQ

Zalxa qarının nəvəsi sənün üzünə demirmi ki, tələfat olsa sən cavab verəcəksən? Elə bilirsən o, elə bunu deyib kiryəcəksən? O ki, o qayda həyasızlaşıb, qorxmaz olub, vallah, bir şey olsa, hamısını **yoğurub-yapıb sənəciyəzin boynuna qoyar**. (İ. Muğanna. *Dan ulduzu*)

Bax: Boynuna qoymaq, 1

YOX YERDƏN BÖHTANA SALMAQ

● Yox yerdən bəlaya salmaq

Yox yerdən işə salmaq

Səbəbsiz-filansız böhtan atmaq; günahı olmadan, heç nədən böhtana salmaq.

Bəşir Bədirbəylinin ürəyini yüz yerdən deşdilər, sonra o büzüşüb yumağa döndü, atasının acı taleyini xatırladı. Xainlər, nadürüstlər yazıq kişinin də bax beləcə, **yox yerdən böhtana salıbdır**. Nə böyük dəhşətdir! (V. Babanlı. *Vicdan susanda*)

Müq. et: Yox yerdən bəlaya (işə) düşmək

▲ Утопить (кого-то) в ложке воды; Навешать всех собак (на кого-то); Свалить с больной головы на здоровую; Повесить обвинения на другого

YOXA ÇIXMAQ

● Yox olmaq

1. Qeyb olmaq; görünməmək; itmək; yox olmaq; tapılmamaq.

Çax-çuxu kupədə qoyub düşməyə tələsəndə Səmədə aydın olan bircə bu idi ki, o əvvəlki üzü palçıqlı adam, o cına-yətkar-qatil **yoxa çıxmışdı**. (İ. Muğanna. *İdeal*)

Müq. et: Əppək olub, yoxa çıxmaq

Yağlı əppək olub, yoxa çıxmaq

Yağlı kömbə olub, yoxa çıxmaq

Yağlı tikə olub yoxa çıxmaq

Yoxa çıxsın (çixasan)!

Səni görüm yoxa çixasan!

Yox olmuş!

2. Nəsə qıt olmaq; az tapılmaq.

bax: Seyran belinə çıxmaq

Müq. et: Qara toyuğun yumurtasına dönüb (tapılmır)

▲ 1. Как иголка в стогу затеряться; Как иголка в стоге сена; Как (будто, словно) ветром сдуло; Как в воду канул; Как сквозь землю провалился; Игла в стог упала, пиши пропала; И след простыл; Только и видели; Пишите письма мелким почерком; Сокрылся в тёмных пропастях. 2. В котлах щеголяет; В сапогах щеголяет; В красных сапожках ходит; Днём с огнём не сыщешь

YOXDAN ALLAH DA BEZARDIR

● Kasıbdan (kasıbcılıqdan) Allah da bezardı

Heç nəyi olmamaq, ağır vəziyyətdə yoxsulluq içində olmaq; hamını bezdirir, narazı salır mənasında işlədilən ifadə.

Dünya varından ötəri ürəyini niyə sıxırsan, ay Qoca dey, Çərkəzin canı sağ olsun. – Orası elədir, a bala, amma **yoxdan Allah da bezardır**. (İ. Şıxlı. *Dəli Kür*); Oğlan vergiyiğanı görcək cəld evə sarı yüyürdü. Vergiyiğanın gözləri güldü: – ta neynək, **yoxdan Allah da bezardı**. Olsa, dəlidi adam qaçıb gizlənə? (Ə. İsayev. *Üsyan*)

Müq. et: Yoxa nəhlət (lənət)!

Yoxu yox olsun!

Yoxa çarə yoxdur

Yoxa qələm işləməz

Daşdan qopar, yoxdan qopmaz

Yoxluq əlindən ələnmək

▲ На нет и суда нет; У нета ничего не возьмёшь; Из ничего не выкроишь ничего; Из нета ничего не скроишь; У нас всякого нета припасено с лета; И Бог не возьмёт, как ничего нет; С одного конца нет, и с другого нет, а в середке и не бывало

YOXSUL BİR AT ALDI YER TAPMADI OTARA

Bu yol gedir otara, /Otar hara, ot hara? /**Yoxsul da bir at aldı /Yer tapmadı otara**. (Bayatı)

Bax: Çörək tapanda ayran tapmamaq, ayran tapanda çörək tapmamaq

YOXSUL YAĞIŞ GÖZLƏYƏR, GÖYDƏN YERƏ DAŞ YAĞAR

Yoxsulun heç vaxt bəxti gətirməz, yoxsul istədiyinə çata bilməz mənasında işlədilən ifadə.

Aşıq yolun çaş gələr, /Gözlərindən yaş gələr, /**Yoxsul yağış gözləyər, /Göydən yerə daş gələr**. (Bayatı)

Müq. et: Kəndçinin qarını yarmışlar qırx dənə “gələn il” çıxmış

▲ Бедняк ждал телёнка, а Бог дал ребёнка

YORĞAN-DÖŞƏYƏ DÜŞMƏK

● Yatağa düşmək

Ağır xəstə olmaq; xəstələnib yatağa düşmək; bərk xəstələnmək; ayağa qalxa bilməmək.

Dərviş Nakamın dərdi ilə **yorğan-döşəyə düşən** Gövhər Tacın zəif, xəstə vücudu göründü. (M. Cəlal. *Açıq kitab*); Qərrib **yorğan-döşəyə düşəndən** bəri Sərxan onu ilk dəfə görürdü və deyəsən, gözlərinə inanmırdı. Qəribin qolları nazilib uzanmışdı. (İ. Məlikzadə. *Yaşıl gecə*); Var-dövlət əldən çıxandan sonra nə abır-həya?! Müdiriniz **yorğan-döşəyə düşüb**, siz də ağzınıza su alıb oturacaqsınız? (İ. Muğanna. *Dan ulduzu*)

Müq. et: Yatağa düşənmək

Yorğan-döşək yatmaq

Yorğan-döşəkdə yatmaq

Yorğan-döşəyə uyxılmaq

*Yorğan-döşəkdən qalxmaq (durmaq)

Yorğan-döşəkdən qaldırmaq

▲ Свалиться в постель; Лежать в лежку

YORĞAN-DÖŞƏYƏ SALMAQ

Xəstə, halsız vəziyyətə salmaq; xəstələndirmək.

Əmim İsgəndərə olmazın divan tutdu. Təpiyin altına saldı, döydü, nə döydü. Bədənini xıncım-xıncım elədi, yorğan-döşəyə saldı. Sən razı olmasan onlar gedə bilərdilərmisi? Bu işi törədən sənsən, – dedi. (T. Bünyadov. Göz yaşları)

Müq. et: Yatağa salmaq

▲ Довести до больной кровати (до хворобы)

YORĞAN-DÖŞƏYİNƏ QOR DOLMUŞ KİMİ

Bu gecə Aslanın yerli-dibli evə qayıtmadığını görən usta Pirəli yorğan-döşəyinə qor dolmuş kimi yerində o yana-bu yana çevrilir, yata bilmirdi. (M. Hüseyin. Səhər)
Bax: Yerinə qor dolmaq

YORĞANI ÇƏKİB BAŞINA, ELƏ BİLİR QUYRUĞUNU GÖRƏN YOXDUR

Neçə vaxt idi ağır xəbər xəbər üstündən gəlirdi, tutulanları, işsa olunanları, məhkəmələrin gedişini qəzetlər yazırdı. Özlərinin deyib-danışdıqlarından özləri vahiməyə düşürdülər. – O nə idi, ay Cəbrayıl? – Şef tapşırıb. Sənə acığı tutub. – Nəyimə? – Deyir yorğanı çəkib başına, elə bilir quyruğunu görən yoxdur. (B. Bayramov. Əzrail)
Bax: Başını kola soxub, quyruğundan xəbəri yoxdur

YORĞANINA GÖRƏ AYAĞINI UZATMAQ

Adam yorğanına görə ayağını uzadar, cəmi Qarabağ xanlığında altı min evsiniz, bir dəfə göz eləsəm, sizin toxumunuzu yer üzündən kəsərlər, amma mən pislik eləmək istəmirəm. (Y.V. Çəmənçəminli. İki od arasında); [Qubus]: – Deməli, ona görə sənin evində heç nə yoxdur. Eyzən də onun-bunun yanında şikayətlənirsən ki, maaşdan artırıb bir mebel də ala bilmirsən. Hətəm: – Mən də sən kimi həmişə yorğanıma görə ayağını uzadıram. (İ. Əfəndiyev. Bağlardan gələn səs); – Başa düşdüm: soruşmaq istəyirəm ki, o qızını necə köçürəcəksən, cəhiz məsələsi. – Hə, onu öyrənmək istəyirəm. Necə deyərlər, mən də yorğanıma görə ayağını uzadım. (X. Həslova. Deyəsən almamışam)
Bax: Ayağını yorğanına görə uzatmaq

YORĞUN DÜŞMƏK

● Yorğun-arğın düşmək

Çox yorulmaq; yorulub əldən düşmək; taqətsiz qalmaq; taqətsiz olmaq; taqəti kəsilmək.

Abbasəli gördü ki, Əhməd yorğun düşüb. Onu həvəsləndirmək üçün: Qalx ayağa, ay Qızılqayanın dalında gizləndi, fürsəti əldən vermək olmaz. (Ə. Abasov. Zəngəzur)

Müq. et: Yorulub əldən düşmək

Yorğun olmaq

Yorğunluqdan ayaqları qırılmaq

Yorğun eşşəyin gününə düşmək

*Yorğunluğu çıxmaq

▲ Быть смертельно усталым; Устал как собака с долгой дороги; Упал как без рук и без ног (от усталости); Ноги отваливаются

YORULUB ƏLDƏN DÜŞMƏK

Kişinin heç nəyə vaxtı çatmırdı. İşinin həddini – saatının başa çatması ilə yox, yorulub əldən düşməsi ilə müəyyən edirdi. Mədəndə hamı onu çox istəyirdi. Fəhlə rəhbərinin bir sözünü iki eləyən olmazdı. (C. Əlibəyov. Qış macərəsi)
Bax: Yorğun düşmək

YÖNÜ BƏRİ OLMAQ

● Yöni bəridir!

Yöni bu yana olmaq

Ağır, ölümcül xəstəlikdən sağalmaq üzrə olan xəstə haqqında deyilən ifadə; sağalmağa başlamaq.

Şükür, min-min şükür ki, generalımızın yönü bəridir! – deyib incəbel xanım zərif əlini ərinin üzünə sürtdü. Daha ürəyimi üzmə, general, – dedi. (S. Rəhimov. Qafqaz qartalı); Məleykə Qəribin batıq ovurdlarına, hərdən səyriyən solğun yanaqlarına baxırdı və baxmaqdan doymurdu: yönü bəridi, buna da çox şükür. (İ. Məlikzadə. Yaşıl gecə)

Müq. et: Üzü bəri olmaq

Üzü bu yana olmaq

▲ Отощёл от погоста; От смерти отбрыкался; Идёт на поправку

YÖNÜ O DÜNYAYA OLMAQ

● Yöni o yana olmaq

Yöni gora olmaq

Ölmək ehtimalı daha çox olan ağır xəstə haqqında deyilən ifadə.

Fərəc həkim başını buladı, nə buladı. Dilim-ağzım qurusun, Qərinçan, sən yөнün o dünyayadı, günbəgün şam kimi əriyirsən. İnsan ki, başladı şam təkin əriməyə, demək, onun fatihəsi oxunub. (İ. Məlikzadə. Yaşıl gecə)

▲ На ладан дышит; На него уготован домок в шесть досок; За него на том света уже провиант – получают; Могила его зовёт; На волосок от смерти; Он уже под святыми лежит; И крест в руках

YÖNÜNÜ QİBLƏYƏ DÖNDƏRMƏK

...Yazdın Vidadiyə bu şad xəbəri. /O da həyatının ixtiyar yaş, /Yөнünü döndərib Qıbləyə qarşı, /Dilində surələr, durdu namaza, /Lənətlər oxudu o yaramaza. (S. Vurğun. Şairin ölümü)

Bax: Üzünü Qıbləyə döndərmək

YUXARI TÜPÜRÜRƏM BIĞDIR, AŞAĞI TÜPÜRÜRƏM SAQQAL

● Yuxarı tüpürürəm biğ, aşağı tüpürürəm saqqal (saqqaldır)

Yuxarı baxırsan – biğ, aşağı baxırsan – saqqal

Aşağı tüpürdün – saqqal, yuxarı tüpürdün – biğ

Çıxılmaz vəziyyətdə olmaq; iki imkandan birini seçməyin çətin olduğu vəziyyətdə deyilən ifadə.

Əgər mən sən deyən kişilərdən olsaydım, iki kötək ona vuranda, birini də gərək sən arvada vuraydım, neyləyim, **yuxarı tüpürürəm biğ, aşağı tüpürürəm saqqal.** (N.B. Vəzirov. *Sonrakı peşimançılıq fayda verməz*); [Aftil]: – *Yoldaş sədr, mən nə deyə bilərəm. Deyim yaxşıdır, necə deyim. Deyim xarabdır, genə necə deyim? İnsaf da dinin yarısıdır. Vallah qalmışam belə, yuxarı tüpürürəm biğdir, aşağı tüpürürəm saqqal. Doğrusu o kişinin qızı düz işləyir, mərd adamdır.* (C. Cabbarlı. *Almaz*); [Həsənov]: – *Yazıq Akif qalib məəttəl, yuxarı tüpürür biğdir, aşağı tüpürür saqqal. Cilovunu da yığışdırı bilmir.* (M. İbrahimov. *Həyat*); Əmicanım deyirdi ki, onların üzü hər iki cahanda qara olsun, deyirdi qohumluqdur, **yuxarı tüpürürsən biğ, aşağı tüpürürsən saqqaldır.** (S. Rəhimov. *Şamo*)

Müq. et: //Bəzənirəm xanım döyür, bəzənmirəm ağam
Bəzənirəm ağam döyür, bəzənmirəm xanım
Adam qorxusundan doğru demək (danışmaq) olmur, vicdan qorxusundan yalan
Tanrının qorxusundan yalan danışmaq olmur, bəndənin qorxusundan doğru
Tanrının qorxusundan yalan danışmaq olmur
Çağıraram – eldən ayıb, çağırımaram (çağırmanam) – it itdi
Biri deyir oxu, biri deyir oxuma!
▲Рано встаю (восстает) – поп поёт, а поздно – вдова плачет; Подымешься – дух захватит, опустишься обухом хватят; Из дома гонит мачеха, из лесу – медведь; Из дому жена, а из лесу змея (т.е. выживает); С одну сторону черемиса, а с другую – берегися! (и так плохо, и подрутому); Повернись – бьют, недовернись – тоже бьют
Ср.: Меж двух огней; Стою как меж двух огней; Стал как бык, и не знаю, как быть

YUXARIDA ALLAH, AŞAĞIDA SƏN!

●Göydə Allah, yerdə sən!
Allahdan və səndən başqa güvənc yerim yoxdur anlamında deyilən ifadə.
Almaz xanım, səni deyib gəlmişəm – yuxarıda Allah, aşağıda sən! Sən mənim bu balama kömək elə. (C. Cabbarlı. *Almaz*)
▲Бить челом; Бью челом тебе; Петь Лазаря; Яви Божескую милость; Помоги Христа ради!

YUXARIDA BIĞ, AŞAĞIDA SAQQAL

Qəti qərarım yox idi. Necə deyərlər, yuxarıda biğ, aşağıda saqqal idi. Hansına əlimi sürtürdüm cod tükə dəyirdi. (Ə. Vəliyev. *Ürək dostları*)
Bax: Yuxarı tüpürürəm biğdir, aşağı tüpürürəm saqqal

YUXARIDA YER YOXDUR, AŞAĞIDA OTURMAQ İSTƏMİR

●Yuxarıda yer yox, aşağıda oturmur
Yuxarı başda yer yoxdur, aşağı başda oturmur
Aşağı başda oturmur, yuxarı başda da yer yoxdur
Yüksək vəzifəyə əli çatmır, aşağı vəzifəni isə bəyənmir mənasında.
Daha doğrusu, yuxarıda yer yoxdur, aşağıda da oturmaq istəmirlər. Valideynlərinin onlara tapdığı işi bəyən-

mirlər, özləri isə iş axtarmırlar. (N. Babayev. *Əgər ailə dağılırsa...*)

Müq. et: Qarıya buraxmırlar, bacadan baxmağa da qoy-murlar

▲Смердом жить не хочется, а дворянином жить не хочется; Пошёл бы журавль в мерщики, так не берут, а в молотильщики – не хочется

YUXARIDAN AŞAĞI BAXMAQ

●Adamlara yuxarıdan aşağı baxmaq

Üstən aşağı xor baxmaq

Kimisə bəyənmemək; saymamaq; etina etməmək; kiməsə xor baxmaq; həqarətlə baxmaq.

Birinci təəssürat çox vaxt səhv olur. Bəlkə də yaxşı adamdır. Hər halda özünü belə tox tutur. Hüdüür, göyçək oğlandır. Sifəti də gözəldir, amma bir az forsludur deyəsən. Adama elə bil yuxarıdan aşağı baxır. Danışanda da belə əmrlə danışır: sabaha çap eləyin. (Anar. *Mən, sən, o və telefon*); *Yunusun tay-tuşlarına bir növ yuxarıdan aşağı baxması Qaranın xoşuna gəlməsə də, etiraf edirdi ki, ona bunu deməsəydilər, yadına salmasaydılar, ağına belə gəlməzdi.* (İ. Muğanna. *Dan ulduzu*)

Müq. et: //Yüksəkdən baxan alçağa tez enər

▲Смотреть свысока; Смотреть сверху вниз; Смотреть с высоты своего величия

YUXARIDAN GETMƏK

– *Ağa, bir azca aşağıdan get, çox yuxarıdan gedirsən. Baş aparma, başından böyük danışma, sonra başın ağrıyar.* (N.B. Vəzirov. *Nə əkərsən, onu biçərsən*)
Bax: Göylə getmək

YUXU APARMAQ

●Yuxu tutmaq

Yuxuya getmək; yatmaq; yuxulamaq.

Adətən yerinə girdikdə İlyas bəyi yuxu aparardı, lakin üç-dörd saatdan sonra ayılırdı. Bir yeri ağrıdığı üçün yox, fikir-xəyaldan ayılırdı. (M. İbrahimov. *Pərvanə*); *Məni yuxu aparmışdı. Yuxuda gördüm ki, şairmi, ya aktyormu, nəşə olmuşam, kolxozçulara deklamasiya deyirəm. Öz-özümə güllürəm ki, mən hara, bu sənət hara?* (M. Cəlal. *Mərkəz adamı*); *Gecə yarısı onlar evin ətrafında bərkədən ulaşırdılar. Otağımızı yüzlərlə çaqqal hər tərəfdən əhatə edərək ulaşırdı. Ulaşma bir saata qədər davam edib, sonra birdən kəsildi. Məni haçan yuxu apardığını bilmədim.* (A. Şaiq. *Cağərqi*)

Müq. et: Yuxu basmaq

Yuxu gözündən tökülmək

Yuxu xəstəsi (olmaq)

Yuxusu ağır (ağıruxulu) adamdır

▲Клопа давить; Спячка напала; Уснуть сном праведных; Оказаться в объятиях Морфея

YUXU BASMAQ

Kişi gözlərini açdı. Şıxəlioğlunu tanıyıb taz ayağa durdu. – Yuxu məni basıb. Yuxuda görürəm. – Yuxunu saxla gö-

rüm bir, – Şıxəlioğlu dilləndi. Açı qılınu. (F. Kərimzadə. Qırmızı zirvə)

Bax: Yuxu aparmaq

YUXU DƏMİ ALMAQ

Zahid müəllim diənən evə bir qədər gec gəldiyindən yatağa da gec girmiş, ona görə də səhər-səhər yataqda **yuxu dəmi alıb**, ləngimişdi. Zəngli saatın çalması da onu dərin yuxudan ayıldı bilməmişdi. (Ə. Seyidov. Tale yolları)

Bax: Gözünü dinləndirmək

Gözünün acısını almaq

YUXU GÖRMƏK

● Yuxular görmək

Yuxuda ikən cürbəcür şeylər (hadisələr, surətlər və s.) görmək.

“Heyvərə!, ey müdiri-əhli-füsun! /Bir **yuxu görmüşəm**, de, xeyir olsun! /Görürəm mən diənən gecə yuxuda – /Yenə dəskin olmuşam Bakuda. (M.Ə. Sabir. Yuxu); İki gündən sonra gələndə gördük ki, dərviş qəbrin üstündə türbə tikdirib, içində də şam yandırmışdı. Ziyarətə gələn adamlar danışırdılar ki, guya dərviş bir gün bu qəbri tapmış, sonra da **yuxu görüb** onu ziyarətə getmişdi. (A. Şaiq. Pir fabriki); Akifin anası yenidən Əliş kişiyyə tərəf çevrilib: – Deyirəm axşam **yuxu görmüşəm**, uşaqlardan nigaranam – burnunu çəkdi, – mən nə deyirəm ki. (S. Səxavət. Daş evlər); [Məsmə arvad]: – Mənim balam, hanı? Heyləmişən onu? Naçannik: – O nəvənə de ki, hər ağılna gələnə yuxuda görməsin! – Baş üstə! Nəçənnik, məni başa sal görüm, yuxu görmək nə vaxtdan cinayət olub? Hə, indən sonra yuxu görmək üçün səndən icazə alarıq. (“Yuxu” filmi)

Müq. et: Yuxusunda görmək

Yuxusuna gəlmək (girmək)

▲ Видеть сон; Видеть десятый сон

YUXU TUTMAQ

Mərdan yatmamağı, gecəni birtəhər fikir-xəyal içində keçirməyi qəsd etmişdi, ancaq iki gündən bəri səfər, yol onu tam yormuşdu. Kürəyi yumşaq döşəyə söykənən kimi onu **yuxu tuturdu**. Neçə dəfə özünü məcbur edib oturdu. (M. Cəlal. Bir gəncin manifesti); Umnisə Qonçanın qabağında nə deyə bilərdi ki. Necə ona başa salaydı ki, bütün gecəni yatmayıb. Axırda son qərara gəlib və həmin qərarı demək üçün günün çıxmasını gözləyir, amma neçə günün yuxusuzluğundan oturduğu yerdəcə **yuxu tutub**. (Ə. Seyidov. Ünvanlı eşq)

Bax: Yuxu aparmaq

YUXUDAN KAL OYANMAQ

● Yuxudan kal oyadılmaq

Yuxudan kal durmaq

Doyunca, kifayət qədər yatmamaq; yatıb lazımınca yuxusunu almamaq; yuxudan yarımçıq durmaq; yuxudan vaxtından tez ayılmaq.

– İcazə olarmı, ana? Cənnət ana yüngülcə diksindi. Astanada suçlu-günahkar adam kimi dayanmış, **yuxudan kal**

oyanmış Vüqarı mat-mat süzdü. (V. Babanlı. Vicdan susanda)

Müq. et: Yuxudan ayılmaq

Yuxudan durmaq

Aşı içdin, qaşıqları hara qoydun?

▲ Проснуться не выпавшись; Недоспавши просыпаться; С недосыпу...

YUXULAR TƏRSİNƏ YOZULUR

● Yuxular tərsinə olur

Yuxu tərsinə yozulur

Yuxunu tərsinə yozurlar

Röyada gördüklərin həyatda tamamilə əks mənə verir anlamında işlədilən ifadə.

Açdım ürəyimi sənə yuxuda, /Yuxudakı kimi olsan həyatda – /Hər şeyi dəyərdim özünə bir-bir /Amma qərībdir, lap qərībdir, başqadır həyat, /**Yuxular tərsinə yozulur**, heyhat. (N. Həsənzadə. Yuxular)

Müq. et: Yuxu yozmaq

Yuxunu (yuxusunu) yozmaq (yoza bilmək)

▲ Верить снам – на свете не жить; Не верить ни в сон, ни в чох, ни в вороний грай; Сны толковать – только перетолковывать

YUXUN XEYİR OLSUN!

● Yuxun (yuxunuz) xeyrə calansın!

Yuxun xeyrə yozulsun mənasında işlədilən ifadə.

[Tərlan]: – **Yuxun xeyir olsun!** Xoşbəxt olasan. (M. İbrahimov. Həyat)

Müq. et: Allah yuxunu xeyrə calasın!

//Ürəyə şər gəlsə, xeyirə yozarlar (yozmaq)

*Yuxusunda da görsə xeyrə calamaz

Yuxun qara gəlsin!

▲ Грозен сон, да милостив Бог; Хвали сон, когда сбывается; Сон в руку!

См. также: Allah xeyrə calasın!

YUXUNU QARIŞDIRMAQ

Ulduzlarla işin yoxdu, axşamçağı düşər-düşməzi olar, **yuxunu qarışdırarsan**. Bəlkə hələ onlardan hansısa özü yox olub, işığı bizə sarı yol gəlməkdədir?! (K. Abdulla. Unutmağa kimsə yox)

Bax: Yuxusunu qarışdırmaq

YUXUSU BAŞINA VURMAQ

● Yuxusu başına sıçramaq

Yuxusu təpəsinə vurmaq

Yatmadığı üçün sərsəmləmək və ya hırçınlaşmaq.

Nazlı, qızın atılıb-düşdüyü bəsdir, yuyundur, yatağına qoy, sonra **yuxusu başına vurur**. (Y.V. Çəmənəminli. İki od arasında)

Müq. et: Yuxusu dəvəcər olmaq

Yuxu nədir bilməmək (bilmədən)

Yuxu tutmamaq

▲ От недосыпу головушку разломило; Сон напал; Сон одолевае

YUXUSU ÇİN ÇIXMAQ

Son günlər söz-söhbət başqalaşdı. Danışır ki, Yetimovun yuxusu özünü gördüyü kimi çin çıxıb. Odur ki, nənəsinə rəhmət yox, lənət oxuyur. (Ə. İldırımoglu. Yarməmmədin yuxusu)

Bax: Yuxusu çin olmaq

YUXUSU ÇİN OLMAQ

● Yuxusu çin çıxmaq

Röyası gerçəkləşmək, həqiqət olmaq; yuxuda gördüyü hadisə ilə gerçək həyatda qarşılaşmaq; yuxuda gördüyünü həyatda yaşamaq.

Ay nənə, deyəsən, yuxum çin oldu. Qağam şəhərdən gəlir. (Ə. Əbülhəsən. Sədaqət); Həşim yuxusunu nə təhər görmüşdüsa, elə də anasına söylədi. – Kiminsə payını yemisen. İlan yuxuda o mənanı verir, amma yuxun çindi. (B. Bayramov. Əzrail)

Müq. et: Vaqeəsi çin olmaq (çixmaq)

Röyası çin olmaq (çixmaq)

▲ Сон в руку; Вышел сон в руку; Как в руку сон; Видел во сне – получил наяву

YUXUSU ƏRŞƏ ÇƏKİLMƏK

● Yuxusu göyə çəkilmək

Gözünün yuxusu göyə çəkilmək

Yata bilməmək; yuxuya gedə bilməmək; yuxusu qaçmaq.

Leyləyin gözünə çimir gəlmir, onun yuxusu ərşə çəkilirdi. (S. Rəhimov. Şamo); Şamxal gözünü səmadaki ulduzlara dikmişdi. Yata bilmirdi. Elə bil yuxusu ərşə çəkilməmişdi. (İ. Şıxlı. Dəli Kür); Məktəbdə Nazimdən başqa dörd ali təhsilli müəllim vardı. Onlardan üçü qadın idi. Direktorun qabağında dillənib bir sözünü iki eləmir dilər. Dərslərini deyib gedirdilər. İndi isə Nazim onun kürkünə qor salmışdı. O gələn gündən yuxusu ərşə çəkilməmişdi. (B. Həsənov. İlk görüş); Gecələr yuxusu ərşə çəkilir, /Səssizcə danışır, səssizcə güllür. /Millər ilmələri saydıqca bir-bir /Yumaq açıldıqca, nənəm bükülür. (N. Kəsəmənli. Nənəm)

Müq. et: Yuxusu qaçmaq

Yuxusu azmaq

Yuxusunu ərşə çəkdirmək

Yuxusunu ərşə çəkmək

▲ Лишиться сна; Сна ни в одном глазу нет; Глаз не сомкнуть; Заботы сон отбили; Сна нет

YUXUSU GƏLMƏK

Yuxusuzluqdan dayana bilməmək; yatmaq ehtiyacı hiss etmək.

Bir kərə Rəşid dedi ki, arvadın yuxusu gəlirdi, mən də zarafatla səs-küy salırdım ki, yatmasın. Ondan məndən inciyib, barışmaq istəmir. (S. Əhmədov. Yasamal gölündə qayıqlar üzürdü)

Müq. et: Yuxusu tökülmək

Yuxusu (yuxu) gözlərindən tökülmək

Yuxu kirpiklərindən sallanırdı

▲ Клонит ко сну; Глаза смыкаются

YUXUSU GÖYƏ ÇƏKİLMƏK

Bir olan Allah şahiddir ki, gecələr gözüümün yuxusu göyə çəkilib, hər tikə boğazımdan keçəndə elə bil bir parça zəhər uduram. (M. Hüseyn. Səhər); Qaçayla Göyçək güldü. Tapdığın yuxusu göyə çəkildi. Onun ürəyi şiddətlə və həyəcanla döyünməyə başladı. (Ə. Vəliyev. Ərköyün)

Bax: Yuxusu ərşə çəkilmək

YUXUSU QAÇMAQ

Sofya xanım gözlərini açdı, yuxusu qaçmışdı. Bir də o biri üzünə çevirdi. Ürəyi yenə xoş bir iztirabla dolu idi. (Y.V. Çəmənşəminli. Studentlər); İndi elə yaxşı yatmaq vaxtıdır ki... Mən də rahatca yatmışdım özüm üçün, amma Əhməd yaxşı elədin məni oyatdın. İşləmək vaxtıdır. Çık, çık, çık... Tamam yuxum qaçdı. (Anar. Yuxum qaçıb); Yuxun qaçdı, evdə yata bilmədin, /Torpaqda yat, torpaq quzum, a laylay. /Gizli-gizli ufuldadın, inlədin, /Oyaq qalan yuxusuzum, a laylay. (N. Həsənzadə. ***)

Bax: Yuxusu ərşə çəkilmək

YUXUSUNA HARAM QATMAQ

● Yuxuya haram qatmaq

Çimirinə haram qatmaq

Yuxusunu haram etmək

Səhərin yuxusuna haram qatmaq

Səhərin şirin yuxusuna haram qatmaq

Yuxudan kəm oyanmaq; yuxudan vaxtıdan əvvəl durmaq; az yatmaq.

Axi bu adi adamın dincəlməyi deyildi, el başçısının əlahəzrət qiüvvələrinə qarşı döyüşə hazırlaşdığı, imperatorun şirin yuxusuna haram qatdığı, məşuqəsi ilə keçirdiyi nəşəli çağlarına acı zəhər qatdığı idi. (S. Rəhimov. Qafqaz qartalı); Bahar dayana bilmirdi. Axtardı, peşman qayıdıb ağasının qarısına, malın üstünə gəldi. Xanım onu darvazadan qovdu. Bir az da yatsaydın, niyə yuxuna haram qatırdın. Allahyar bəyin nəvəsi! Get, bizim ev tənəlxana deyil. (M. Cəlal. Bir gəncin manifesti); Bəyim, bunun sənə dəxli yoxdur, sən elə bir ulduzsan ki, sayrısan həmişə aşiq yuxusuna haram qatır. (Y.V. Çəmənşəminli. İki od arasında); Zahirənin uzaqdan mənalı gülüşü eşidildi: – Mən də deyirəm, səhər-səhər bizdən qiyyət eliyən kimdir! – Bu nə sözdür, Zahirə? Qiyyət nə üçün, vəziyyəti Sona xalaya başa salıram, deyirəm ki, pambığımız çöldə sitib tökülür, onu itkisiz yağmaqdan ötəri canımıza gərək bir balaca cəfa verək. Beş gün, on gün yuxumuza haram qatmaqla bizə bir şey olmaz, tək məhsulumuz yerdə qalmasın. (V. Babanlı. Sabahınız xeyir, qızlar!)

Müq. et: Yuxusuna zəhər qatmaq

Yuxun zəhər olsun!

▲ Перебить сон; Разогнать сон; Недоспать сон

YUXUSUNDA QARA-QURA GÖRMƏK

● Yuxusunda ilan-qurbağa görmək

Yuxusuna (yuxuya) ilan-qurbağa girmək

Yuxuda cürbəcür, qəribə, anlaşılmaz şeylər görmək; pis yuxular görmək.

Elə demə, a kişi, elə demə, yuxusunda qara-qura görüb, ürəyi yuxadır, gəlib ki, bizə baş çəksin. Yaxşı da eləyib. (Ə. Məmmədخانlı. Bakı gecələri)

Müq. et: Qarmaqarışq yuxular görmək

Yuxunu qarışdırmaq

Yuxusunu qarışdırmaq

Kabus görmək

▲ Видеть кошмарные сны; Видеть страшные сны.

YUXUSUNU HARAM ETMƏK

● Səhərin (şirin) yuxusunu haram etmək

Yatmağa qoymamaq; yuxudan yarımçıq oyatmaq.

Sən yat, yat. Yuxumu haram elədi yenə mənim Mirq-zəb. O tozlu yorğanı çiyinə salıb, telefonun yanında oturdu. Səməd çıxqırını da çıxartmadı. Əmisinin canındakı alovu öz canında duydu. (İ. Muğanna. İdeal)

Müq. et: Yuxun haram olsun, yuxumu haram etdin!

Səni görüm yuxun haram olsun!

▲ Разбудить посреди сладкого сна; Отбить от сна (заботы ото сна отбили); Не давать спокойно спать

YUXUSUNU QARIŞDIRMAQ

Hər görəndə şıltaqlı küsənib, /Poçtalyona dinclik verməz sonalar, /Bir gecədə neçə dəfə səksənib /Yuxusunu qarışdırar analar, məktublar gecikəndə. (N. Kəsəmənli. Məktublar gecikəndə); O, bu yaramaz sözləri eşitdikcə yuxusunu qarışdırır, başında cürbəcür qara fikirlər dolaşır. (Ə. İldırımoğlu. Vartazarın cibi)

Bax: Yuxusunda qara-qura görmək

YUXUYA GETMƏK

Mən yenə də ucsuz-bucaqsız qaranlığın içində yalqız qaldım. Mən səhəni ov barəsində düşünərək yuxuya getdim. Səhər hava işıqlanar-ışıqlanmaz mən hövlənk ayağa qalxdım. (İ. Əfəndiyev. Körpüsəlanlar); O mütəkkə Nəzər kişinin ilk oğlunun yaşadı idi. Onlar mütəkkəni beşiyə qoyurdular və uşaq oradaca yuxuya gedirdi. Anası onun üçün əlvən qotazlı döşəkcə də salmışdı. (C. Əlibəyov. Qış məcərəsi); Baba, adəti üzrə, lap axşamdan xalının üstündə yerini saldırıb yatırdı. Qoca yuxuya gedəndə belə zəhmli görünürdü. Zəlimxan onun bu halından da çəkinirdi. (İ. Muğanna. Zəlimxanın akasiyası)

Bax: Yuxu aparmaq

YUXUYA HƏSRƏT QALMAQ

Yatıb-dincəlməyə imkanı olmamaq; yatmaq arzusunda olmaq.

Artıq qadın qəlbi yaralanmışdı, şən pərişanlıq onu qarlamış, gecələr yuxuya həsrət qalmışdı. (Y.V. Çəmənəmənli. Studentlər)

YUXUYA VERMƏK

1. Kimisə yatızdırmaq; yuxulatmağa çalışmaq; yuxuya gedənə qədər gözləmək.

Rüstəm kişi, tərifləyib məni yuxuya vermə, onsuz da yatanlar çoxdur! – deyib Nəcəf ona sataşdı və kombaynı döndərərək taxılı yığmaqda davam etdi. (M. İbrahimov. Böyük da-

yaq); Deyirlər ki, dağda cadugər gizlənib, o cadugər ovsun oxuyub böyük bir dev yuxuya verir. Bu dev hərdən yuxuda öz-özünə danışır, səs çıxarır. (K. Abdulla. Unutmağa kimsə yox)

2. Kimisə aldatmaq; başını tovlamaq; sayıqlığını yatırdırmaq.

Mən də elə olmuşdum, ancaq ömrümdən keçən uzun illər mənim bu qənaətimi alt-üst edib, mənə anlatdı ki, bütünü cah-cəlal, zinət hamısı din xatirinə, ağıl yuxuya vermək xatirinə olan şeylərdir. (A. Şaiq. İmam Rzanın qəbri); Bunlar, sən demə, yuxu deyilmiş. Belə yuxulardan sonra çox gördüm. O, da məni yuxuya vermiş. Bütünü bunları mən çox gec anladım. (B. Vüsal. Od, ildirir ömrü)

Müq. et: Qəflət yuxusuna vermək

▲ 1. Усыпить бдительность; Выждать момент, когда (кто-то) уснёт

2. См. также: Başının altına yastıq qoymaq

YUMAQ (təzə nəyi isə)

● Nəyisə yumaq

Təzə nəyisə yumaq

Nəyisə (təzə alınan bir şeyi, nəsnəni) mübarək eləmək.

Gəlin bu gün gedək həmkarımızın aldığı təzə maşınını yuyaq, deyə yaşlı müəllim təklif etdi, ancaq bir kimsədən səs çıxmadı. (Anar. Qırmızı limuzin)

▲ Магарычи выпить; Поставить магарычи; Обмыть магарычи; Обмывать новины; Обмывать (что-то); Спрыснуть (сбрызнуть) обнову

YUMAQ KİMİ BÜZÜŞMƏK

● Yumaq kimi büzülmək

Yumağa dönmək

Yumaq kimi yumulmaq

Büzüşmək, kiçilmək, yığışmaq; kömbə kimi yumrulayıb qalmaq.

Şamxal anasını gözü yaşlı görüb evdə bədbəxt bir hadisə baş verdiyini zənn etdi. Yoxsa arvad bircə gecənin içində bu qədər qocalıb, yumaq kimi büzüşməzdi. Onun belə bükülmüşdü. (İ. Şıxlı. Dəli Kür); Belə soyuq havada /Adam çıxarmı evdən?! /Döndü suyu süzülmiş, /Yumaq kimi büzülmüş, /Əllərini ağızında /O təpidə-təpidə. (Q. Qasımzadə. Bakıda qış); Yumaq kimi yerində büzüşmüş rəisin sanki tətiyini çəkdilər. Cəld yerindən sıçrayıb üstümə qışqırdı: – Bu nədi, mən araq içirəm? (Q. Mehdiyev. Mənim “səhvim”)

Müq. et: Büzüşüb yumağa dönmək

Kiçilib yumağa dönmək

Yumaq kimi qıvrılmaq

▲ Сугреву в костях не стало; Свернуться калачиком

YUMANDA YUMRUĞUNDA, AÇANDA OVCUNDA OLMAQ

Kiminsə itaətində olmaq, onun hökmünü qəbul etmək; həmişə qulluğunda olmaq; üzüyola olmaq; müti olmaq; ixtiyarı tamamilə kiminsə əlində olmaq.

Mərhəmət xanım başını qürurla dikəltdi. Ürəyində qəti qənaətlə dedi: yox, bu işi belə qoymaq olmaz! O, dikbaş, yaxşılıq anlamaz gədəni necə olursa-olsun, elə eləyəcəyəm

ki, **yumanda yumruğumda, açanda ovcumda olsun!** (V. Babanlı. *Vicdan susanda*)

▲ Держать на длинной (короткой) привязи; Сделать (кого-то) послушным рабом; Ходить на ниточке; Будешь мне ноги мыть и юшку пить; Указать (кому-то) свой угол; Сделать ручным (кого-то)

YUMRUQ ÇƏKƏNİN QABAĞINA ÇOMAĞNAN ÇIXMASAN, DEYƏR QORXDU

● Yumruq göstərinin qabağına çomaqla çıxmasan, deyər qorxdu

Yumruq göstərinin qabağına dəyənlə çıxmasan, deyər qorxdu

Gücə güclə, zora zorla cavab vermək lazımdır mənasında işlədilər ifadə.

Dünən Kərbəlayi Balarzanın hövsələsi bir az təng oldu. Kərbəlayi Balarza yox ey, belə mən özüm qışqırdım, söydüm. Yumruq çəkənin qabağına çomağnan çıxmasan, deyər qorxdu. (C. Cabbarlı. *Almaz*); *Canım üçün elədir. Lap təcrübə eləmişəm. Yumruq çəkənin qabağına çomağnan çıxmasan, deyər qorxdu, ancaq bu hələ təzə-təzə culus eləyir. Gərək bir görək sözünün əsli-məğzi nədir?* (C. Cabbarlı. *Almaz*)

Müq. et: Biz batırana qıyıq barırmasan, deyər hərifdir Hürmüz göstərinin qabağına dəyənlə çıxmasan, deyər bunun (heç) dalı yoxdur

Namərdin qabağından qaçsan, elə bilər ki, qorxaqsan Nəncibə salam verərsən, deyər, – qorxdu məndən!

▲ Сам без рубахи пойду, а с тебя штаны стяну; Угроз твоих не боюсь; Угроз твоих велик вырос; На крепкий сук острый топор найдётся; Угощу чем ворота запирают

YUMŞAQ DAMARINDAN TUTMAQ

Tünzalə indi də qocanın yumşaq damarından tutub, səbrlə söhbət apardı, nəhayət hansı yol ilə olur-olsun məqsədinə nail olmağı geri qayıtmaq istəmədi. (S. Rəhimov. *Ana abidəsi*)

Bax: Zəif damarını tutmaq

YUMŞAQ DAMARINI TUTMAQ

O, şəhadət barmağını qaldırıb, nəsihətamiz bir halda əlavə etdi: – pul almaq istəyənlər hər adamın dilini bilirlər, yumşaq damarını tutub, işlərini aşırırlar. (M. Süleymanov. *Fırtına*)

Bax: Zəif damarını tutmaq

YUMUB TÖKMƏK

Məleykə Qəribdən xəlvət yumdu tökdü, yumdu tökdü. Oğlum əlimdən gedir, İlahi, kömək elə – dedi. Xaraba qalsın o çayxanani, balamı naxoşluğa çayxana saldı. (İ. Məlikzadə. *Yaşıl gecə*)

Bax: Gözünün yaşını sel kimi tökmək

YUMURTA AZDIRMAQ

Bu kolxoz toyuqlarında belə bir xasiyyət var ki, yumurta azdırmağa yaman həris olur. Görürsən ki, hin qaldı bir tərəfdə, getdi verdi özünü bir kolun dibinə. Özü də yumurt-

layanda səsini çıxartmır ki, biləsən, harda yumurtlayıb. (Ə. Vəliyev. *Samovar tüstülədir*)

Bax: Fal aparmaq

YUMURTA YÜKÜ APARMAQ

Çox asta yerimək; həddindən artıq ehtiyatla hərəkət etmək; yavaş tərpənmək; hər hansı işi çox ehtiyatla görmək; qorxa-qorxa davranmaq.

Lap dəsgah imiş sənin işlərin. Doğrudan nə çəp övrət imiş sənin övrətin. Qərribə bədxasiyyət övrətdi. Xa...xa... Yaxşı, çox yaxşı. Mən onu indi belə yumşaldaram ki, yumurta yükü aparır. (C. Məmmədquluzadə. *Danabaş kəndinin əhvalatları*); *Gəldiyev işini elə qurmaq istəyirdi, əlinin altındakılar yumurta yükü aparınırlar. Bu zabitə bəzilərinin lap xoşuna gəlirdi.* (M. Cəlal. *Açıq kitab*); *Məni tutub Gəncəyə göndərdilər. Qazamatda çox yatmadım. Atam küllü miqdarda pul töküüb məni qurtardı. Hə, indi kəndlilər mənim yanımda cıyıqlarını çəkə bilmirlər. Necə deyərlər, yumurta yükü aparırlar.* (Ə. Abasov. *Zəngəzur*)

▲ Словно по тонкому льду ходить; Словно по яйцам ходит; И тележного скрипу боится; Ходить тише воды, ниже травы; Ходить как по яйцам; Ходить на задних лапках (на цыпочках); Ехать как по яйца, по горшки

YUMURTADAN DÜNƏN ÇIXIB

● Yumurtadan daha (hələ) dünən çıxıb

Yumurtadan dünən dınc eləyib

Yumurtadan təzəcə cik eləyib

Yumurtadan təzə (təzə-təzə, təzəcə) çıxıb

Dünən yumurtadan pırt eləyib (çıxıb)

Təcrübəsiz, səriştəsiz cavan haqqında işlədilər ifadə.

[Xanumnaz]: – Vallah uşaqciyətimçün qorxuram. Salıblar dil-ağıza. Hər iki adam yığılanda ürəyim düşür. – Daha bilməmişik: minməsin qoduq, verməsin cərimə, canı çıxsın dilini saxlasın. Yumurtadan dünən çıxıb, xalqın başına ağıl qoymaq istəyir. (C. Cabbarlı. *Almaz*)

Müq. et: Bələkdən təzə (təzəcə) çıxıb

Dimdiyinin sarısı getməmək

Dünən qınından çıxıb

Dınc eləyib yumurtadan çıxmaq

▲ Молоко на губах не обсохло; Материно молоко ещё на губах не высохло; На зубах ещё волоса не выросли; Без году неделя ...

YUMURTADAN TƏZƏ-TƏZƏ ÇIXIB

Qəmərvadın ev-əşiyi nisbətən abad idi, amma həyatın küçəyə sarə divarının biri uçub-tökülmüşdü. Buna görə də buzbulağın hələ yumurtadan təzə-təzə çıxanları o divarın yerindəki daş-kərpic qalağının üstündən aşırıdılar. Bostana möhkəm divan tuturdular. (B. Bayramov. *Bizim kəndin axşamları*)

Bax: Yumurtadan dünən çıxıb

YUMURTADAN YUN QIRXMAQ

Hər şeydən öz mənfəəti üçün istifadə etmək, faydalanmaq; hər bir şeydən qazanc güdmək; qazanc üçün ən cüzi vasitələrə əl atmaq; xəsislik etmək.

Yox, yox, ona pul verməyin, aparıb o pula da öz dükanı üçün şey-şüy alar. **Yumurtadan yun qırخانın** biridir. (M. Hüseyin. Səhər); Belə xərc çəkib oğluna toy eləmək Osmanın yuxusuna da girə bilməzdi. O, **yumurtadan yun qırخان** adı ilə bütün kənddə şöhrət tapmışdı. (M. Hüseyin. Səhər); Gündəlik qiymət də lap təzə çıxıb, /Əldə pul saxlamaq düzi, ev yuxır. /Daşdan, **yumurtadan** hamı **yun qırxır**, /Dəri ucuzlaşdı, xəz bahalandı. (S. Tahir. Bahalandı); Rəis narahat idi. Prorab İsmayıl iki gün idi ki, yoxa çıxmışdı. Məlikzadə onu çoxdan tanıyırdı. Haralarda işləmişdisə bu acgöz Hadirin dediyi kimi **“yumurtadan yun qırخان”** mühəndisi də özü ilə aparmışdı. (H. İbrahimov. Bahar yağışı)

Müq. et: Yumurtanı halqadan keçirdir

Yüyürənə yumaq sarıtmaq
Şabalıddan yağ düşməz (olmaz)

▲Из блока голенища кроить; Из камня лыки дерёт; Из топора суп варит; Из песку верёвку вить; Он и с грязи пенки снимает; За чужим кануном своих усопших поминнет

YUMURTASI TƏRS DÜŞMÜŞ TOYUQ KİMİ

Həmid səhv eləmədiyinə tamamilə əmin olmaq üçün bir də dönüb baxdı: Çopur Abdulladı. Davud dedi: – Alə, sənə nə olub, **yumurtası tərs düşmüş toyuq kimi** yerində vurnuxursan? (H. Abbaszadə. Burulğanlar)

Bax: Yumurtası tərs gələn toyuq kimi

YUMURTASI TƏRS GƏLƏN TOYUQ KİMİ

●Yumurtası tərs gəlmiş toyuq kimi
Yumurtası tərs düşmüş toyuq kimi
Yumurtası tərs gəlmiş toyuq kimi vurnuxmaq (vurnuxur)
Yumurtası tərs gələn toyuğa dönmək

Bir yerdə qərar tuta, özüne yer tapa bilməyən, daim vurnuxan narahat adam haqqında deyilən ifadə.

[Kürd Musa]: – Aşna! Deyən yenə sən /**Yumurtası tərs gələn /Toyuq kimi** ötürsən? (S. Vurğun. Vaqif); Xaspolad **yumurtası tərs gəlmiş toyuq kimi** həyətdə vurnuxurdu. Afəridənin işığı sönmüşdü. Xaspolad neçə dəfə onun qarısına yaxınlaşdı, dayandı, dayandı, yenə geri qayıtdı. (M. İbrahimov. Pərvanə); Dönüb görürəm qırmızı saqqal bir kişi hamamın qabağında **yumurtası tərs gəlmiş toyuq kimi** oyan-buyana vurnuxub çıxırır. (Y.V. Çəmənəminli. Vətən)

Müq. et: Toyuğu tərs yumurtlamaq

Yumurtası tərs (tərsə) gəlmək
▲Вертеться, как бес перед заутреней; Вертится как белка в колесе; Не находить себе места

YUMURTASI TƏRS GƏLƏN TOYUĞA DÖNMƏK

Mirzə Qiyas **yumurtası tərs gələn toyuğa dönüb**. Gecə itir, gündüz tapılır. Yenə iki gün idi burda idi, eşələnirdi. Xarici qonağı gözləyirdilər. (M. Əliyev. Dağlar oğlu)

Bax: Yumurtası tərs gələn toyuq kimi

YUMURTAYA DÜYÜN VURMAQ

●Yumurtanı uc-uca düyünləmək
Çətin, mümkünsüz iş; həyata keçirilməsi mümkün olmayan hərəkət haqqında deyilən ifadə.

Ağayar anasını ehtiyatla sancmaq istədi. Səni başa salmaq, ya da **yumurtaya düyün vurmaq** – ikisi də çətin şeydir. (Ə. Əbülhəsən. Tamaşa qarının nəvələri)

Müq. et: Yumurtanı düyünlə (gəl) buna söz anlat!

Yumurtanı düyünlə gəl buna söz öyrət!

▲Тебя учить – что решетом воду носить; Как в бездонную кадку воду лить; Как яйцо на носок поставить

YURD-YUVALARINDA TURP ƏKMƏK

Gərək onların **yurd-yuvalarında turp əkək**. Bununla da varlığımızı, birliyimizi sübut etmiş olarıq. (S. Rəhimov. Şamo)

Bax: Yurdunda turp əkmək

YURD-YUVASI YERLƏ YEKSAN EDİLMƏK

Kim inad edib hökumət qüvvələrindən bircə nəfərinin də burnunu qanatsa, nəinki bir tək özü, onun arvad-uşağı da ağır cəzalandırılacaq, **yurd-yuvası yerlə yeksan ediləcəkdir!** (S. Rəhimov. Qafqaz qartalı)

Bax: Yurdunda turp əkmək

YURD-YUVASINA SU SALMAQ

Cahandar ağğın səbri tükəndi. – Di yaxşı, axşam-axşam gözünün yaşını az axıt, dur, bəri gəl görüm. Mələk ya vaşca ayağa durdu, taxta yaxınlaşıb kişinin qabağında dayandı. – Məni niyə belə bədbəxt elədin? **Yurd-yuvama niyə su saldın?** (İ. Şıxlı. Dəli Küür)

Bax: Yurduna su salmaq

YURD-YUVASIZ QALMAQ

●Evsiz-eşiksiz qalmaq
Hər şeyini itirmək, hər şeyi əlindən çıxmaq, yaşamağa yeri, evi olmamaq.

Qaçqınların nümayəndəsi ATƏT-in Minsk qrupunun sədri ilə görüşdə çıxışında dedi ki, iyirmi ildən artıqdır ki, insanlarımız **yurd-yuvasız qalıblar**, torpaqlarımız düşmənlər tapdağı altındadır. Sizin köməyiniz heç hiss olunmur. (Az TV, Xəbərlər, 2016)

▲Остаться без крова; Лишиться крыши (крова) над головой; Небом покрыто, полем огорожено; Негде головы приклонить

YURDU VİRAN QALMAQ

●Yurdu dağılmaq
Yurdu bərbad olmaq
Yurdu xaraba qalmaq
Yurdu kor qalmaq
Yurdu boş qalmaq

Evi-eşiyi dağılmaq, xaraba qalmaq.

Evin taxtapuşu tamam yoxdu, qapı-pəncərələrin yeri tamam kor qalıb, həyətdə gicitikan qurşağacan qalxıb. Baxdım, baxdım, ağlamaq tutdu məni. Öz-özümə dedim: utan, Məlik, yerə gir, sənə kimi oğulun **yurdu** elə belə **viran qalar**. (İ. Məlikzadə. Günəşli payız)

Müq. et: Evi viran olmaq

Evi bərbad olmaq

Evi dağılmaq

Evi xaraba qalmaq
Yurdunda it ulamaq (ulayır)
Yurdunu ot basmaq
Ata yurdunda bayquşlar ulamaq (ulayır)
//Sahibsiz ev xarabadır
*Yurddan çıxsan da, eldən çıxma!
Yurdun viran qalsın!
Yurdu dağılsın!
Yurdun bərbad olsun!

Allah yurdunu boş (viran, bərbad, xaraba) qoysun!
▲Дом (родной очаг) бурьяном оброс; Осиротевший дом; Заросла крапивой тропинка к хате; Дорога в родной дом крапивой заросла

YURDUNA SU CALAMAQ

Allah evini yixsın belə hökumətin! Allah yurduna su calasın durduğumuz yerdə bu qanlı hoqqanı çıxaranların! (S. Rəhimov. Şamo)

Bax: Yurduna su salmaq

YURDUNA SU SALMAQ

●Yurd-yuvasına su salmaq
Yurduna su calamaq
Yurd-yuvasına su calamaq

Yurdundan-yuvasından, evindən-eşiyindən eləmək; həyatını kəskin şəkildə dəyişdirmək.

Bu fikirlər Zərnigar xanımı dəhşətə gətirdi. O özünə toxtaqlıq verdi. Heç yana getməməyi, əksinə, onun yurduna su salmaq istəyini evdən qovmağı qərara aldı. Yarğanin kənarında oturub oğlunu gözəlyəsi oldu. (İ. Şıxlı. Dəli Küür)

Müq. et: Yurduna su ələmək

Yurduna su bağlamaq
Yurduna su ələnmək
Yurduna süpürgə çəkilmək

▲Свести домок в один комок; Остался дом (без хозяйна) и сир, и вдов

См. также: Осаğını söndürmək

YURDUNA TURP ƏKMƏK

Mən sizin, bu Şehlilərin yurduna elə turp əkərim ki, sizin ağılınız durub başınıza gələr! (S. Rəhimov. Şamo)

Bax: Yurdunda turp əkmək

YURDUNDA BAYQUŞLAR ULASIN!

Əl çəkin əlsiz-ayaqsızları əzməkdən, insafsız əməllərdən. Yadınızda saxlayın, buna qoca dünya deyərlər, heç bir günahı cəzasız qoymur. Əvvəl-axır hər kəs öz əməlinin bəhrəsini yeyir, qızım. Elə eləməyin ki, yurdunuzda bayquşlar ulasın! (M. İbrahimov. Pərvanə)

Bax: Yurdu viran qalmaq

YURDUNDA TURP ƏKMƏK

●Yurduna turp əkmək
Yurd-yuvalarında turp əkmək
Yurdunda arpa əkmək

Yurdunu dağıtmaq, məhv etmək, xarabazara çevirmək.

Əgər Zəngəzur müsəlman bəy-xanı kişi kimi tərpaniş edib Qaçaq Nəbidən Qafqazın canını qurtarmasalar, biz özümüz Qarabağdan atlanıb birbaşa ora gedərik, Qaçaq Nəbinin dədə-baba yurdunda turp əkəcəyik. (S. Rəhimov. Qafqaz qartalı); Bilənlər, ölkənin işlərindən baş açanlar qoymadılar ki, torpağımızı əlimizdən alanların yurdunda turp əkim. Dedilər tələsmə. (B. Bayramov. Bizim kəndin axşamları)

Müq. et: Yurduna süpürgə çəkmək

Yurduna (yuvasına) od salmaq
Yurdunu (yurdları) viran qoymaq
Səni görüm yurdunda turp əkilsin!

▲Конским хвостом пепелище разметать; Сметать дом конским хвостом; Сравнять с землей; Камень на камне не оставлять

YURDUNU KOR QOYMAQ

●Ata yurdunu kor qoymaq

Dədə-baba yurdunu kor qoymaq

Dədə-baba evini boş, kimsəsiz qoymaq.

[Nicat]: – Rəhmsizlik... Bizi əsrlərlə incidəndə, bizə əzab verəndə, bizə nifrətlə “gədə” deyib alçaldanda, vətənimizi, varımızı-yoxumuzu çəkib əlimizdən alıb, yurdumuzu kor qoyanda heç kəs bizim taleyimizi görmürdü. (İ. Əfəndiyev. Mahni dağlarda qaldı); [Şahnaz]: – Bu xaniman üzərinə dəhşətli bir tufan yeriir. Fəqət, ədalət divanından qaçıb qurtarmaq olarmı? Qardaşım o yazıq oğlanın yurdunu kor qoydu. Özünü vətəndən didərgin saldı. (İ. Əfəndiyev. Mahni dağlarda qaldı)

2. Ata-baba yurdundan köçüb getmək; ata evində yaşamamaq.

Müq. et: Ata yurdunu boş qoymaq

Ata-baba yurdunu boş qoymaq
Ata evini (ocağını, yurdunu) atmaq
Allah yurdunu kor qoysun!

*Yurdunda çıraq yandırmaq

▲1. Осиротить (чьё-то) родное гнездо; Разорить (чей-то) отцовский очаг; Свести (чей-то) дом в ореховую скорлупу. 2. Покинуть отчий дом; Покинуть родное гнездо

YUYUB-SƏRMƏK

Qağa gah Bakıdakı şairləri yuyub-sərir, gah aşıqların söz-söhbətinə ağız büzür. İndi də ovçuluq söhbətinə keçib. (M. İsmayıl. Qağa da bir qağaydı)

Bax: Dışının dibindən çıxanı demək

Ağ yuyub, qara sərmək

YUYULMAMIŞ ÇÖMÇƏ KİMİ ORTALIĞA DÜŞMƏK

●Yuyulmamış çömçə kimi özünü ortalığa atmaq (salmaq)

Yuyulmamış çömçə kimi aralığa girmək
Yağlı çömçə kimi ortaya düşmək
Yuyulmamış qaşığı kimi özünü araya atmaq
Yuyulmamış qaşığı kimi ortaya atılmaq

Dəvətsiz-filansız, təklifsiz söhbətə, işə qarışmaq.

Rüstəm kişi tutuldu, Telli arvadın susmaq bilməyən dili onun səbrini tükəndirdi. – Ay arvad, sən nə yuyulmamış çömçə kimi düşmüşən ortalığa, hay-küy basıb, baş-qulağımızı aparırsan?! (M. İbrahimov. Böyük dayaq)

Müq. et: Cırtqoz kimi ortalığa atılmaq

Bir köpüklük qutab kimi ortaya girmək
Şaftalı tabağı kimi ortaya düşmək
Şaftalı-tabaq olub ortalığa girmək
Sürtülmüş aşıq kimi alçı d(v)urmaq
Qrammofon kimi zavodit olunub ortalığa düşmək

▲ Вставить свои пять копеек; Бухнуть в колокол, не посмотрев (поглядев) в святцы; Свиная рожа без спросу всюду вхожа

YUYULMAMIŞ QAŞIQ KİMİ ARALIĞA GİRMƏK

Əslinə baxsan söhbət düşmür, onu Ərknaz xanım özü salır. Bəlkə ayrı bir adam bunu bacarmaz. Özü də ayrı bir mətləb danışılan zaman, yuyulmamış qaşiq kimi aralığa girmək hər adamın işi deyil. (M. Cəlal. Plovdan sonra)

Bax: Yuyulmamış çömçə kimi ortalığa düşmək

YUYULMAMIŞ QAŞIQ KİMİ ORTALIĞA GİRMƏK

Özbaşına büsat açmaq, yuyulmamış qaşiq kimi ortalığa girmək zəhləm gedən hərəkətlərdəndir, onu da burda görüdüüm. (Ə. Vəliyev. Yeni həyat)

Bax: Yuyulmamış çömçə kimi ortalığa düşmək

YUYULMAMIŞ QAŞIQ KİMİ ÖZÜNÜ ARAYA ATMAQ

Hər yanda, hər yerdə, hər bir adi və ya “fövqəladə” yığıncaq yerində yuyulmamış qaşiq kimi özünü araya atıb bizim ürəyimizi üzmə, zəhləmizi də tökmə, bəsdir. (S. Rəhimov. Şamo)

Bax: Yuyulmamış çömçə kimi ortalığa düşmək

YUYULMAMIŞ QAŞIQ KİMİ ÖZÜNÜ ARAYA ATMAQ

Abbasəli onu danışmağa qoymayıb, üstünə qışqırdı: – Ə, Qiyas, yuyulmamış qaşiq kimi özünü ortaya atma! Kişi söz danışır. Dəlisən, get özünü Şırsırdan at öl, canın qurtarsın, çıx get cəhənnəmə! (Ə. Abasov. Zəngəzur)

Bax: Yuyulmamış çömçə kimi ortalığa düşmək

YÜK ALTINA GİRMƏK

Çətinliklərdən qorxmayaq onları dəf etməyə çalışmaq; hər hansısa ağır bir işi öhdəsinə götürmək; məsuliyyətli işə boyun olmaq.

Danışmaq asandır, yük altına girmək isə çox çətin. Dil pəhləvanları! Bəs kim versin çiyini bu ağır yükün altına? (B. Bayramov. Yazılmamış kitab)

▲ Взять тяжёлую ношу на свои плечи; Нести на своих плечах; Подставить плечо

YÜK ƏYİB, DAŞ QƏRİBLİYƏ DÜŞÜB

Quşqaranın yükünü yoxuşa yeritmək üçün çərgov axtarır. – Hə, hə, başın haqqı, yük əyif, daş qəribliyə düşüb.

Yoxsa anası ölüf Quşqaranın, xış ulağını boyunduruqdan açıb buraxa, soluq verə. (Ə. İsayev. Üsyan)

Bax: Yük əyilməsə, daş qəribliyə düşməz

YÜK ƏYİLMƏSƏ, DAŞ QƏRİBLİYƏ DÜŞMƏZ

● Yük əyməsə, daş qəribliyə düşməz

Tay əyməsə, daş qəribliyə düşməz

Bir səbəb olmasaydı, bu fəlakət, uğursuzluq baş verməzdi mənasında işlədilən ifadə; səbəb olmasaydı vətəndən, yurd-yuvadan uzaq düşməzdik.

Mən də Ərdəbildənəm, amma biz çoxdan gələnlik, onda heç Şura hökuməti çıxmamışdı. Yox, doxtur, yük əyilməsəydi, daş qəribliyə düşməzdi, yəni soruşmaq istəyirəm ki, görəsən, orda da belə şey varmı? (M. Süleymanlı. Səs)

Müq. et: Yük əyib, daş qəribliyə düşüb

▲ Кабы барыня не ускала, так бы и барин не ляля; Оттого телега запела, что давно дегтю не ела; Скота не держать и ускотья (падёжа) не видать

YÜNGÜLAYAQQ OLMAQ

Bir işi tez yerinə yetirmək; iti gedən, cəld yeriyən adam haqqında deyilən ifadə.

İclasa getdiyim heç gəlməyir, ömrümdə yada /Şayəd işdirsə, çaşıb bir dəfə getsəm arada, /Onda da qaçmağa tez yüngülayağam, sənə nə? (Ə. Vahid. Sənə nə?)

Müq. et: Ayağı (ayaqdan) diri olmaq

▲ Меня уже нигде нет!; И пятки засверкали; Поминай как звали; Меня Митькой звали; Легок на бег (на подьём)

YÜNGÜLLÜK ETMƏK

Qeyri-ciddi hərəkətlər etmək; ciddi davranmamaq; şitlik etmək; özünü yüngül aparmaq.

Əhmədov qeyzlə sağ əlini dizinə çırpdı və elə o dəqiqə də yüngüllük elədiyini başa düşüb, dizini qaşdı. (Ə. Əbülhəsən. Utancaq)

▲ Разменяться на мелочи; Повести себя легковесно (легкомысленно); Дать маху

YÜZ FİKİR BİR BORCU ÖDƏMƏZ

● Yüz qayğı bir borcu ödəməz

Bir fikir min borcu ödəməz (ödəmir)

İki fikir bir borcu ödəmir

Min fikir bir borcu ödəmir (ödəməz)

Nəyinsə haqqında çox fikirləşməyə dəyməz; çox fikirləşməklə heç bir iş düzələn deyil mənasında işlədilən ifadə.

Yüz fikir bir borcu ödəməyib. Padşahın sözünü kəsmək üçün mən bütün dünyanı gəzməli olsam da, elə bir çiçək tapıb gətirməliyəm. (Ə. Vəliyev. Madarın dastanı); Şəmistan elə bil təzədən ayıldı. Sözüüm şəkk-şübhə etsələr, sağ olsun həkimləri. Onların əlində bir barmaq xəstəlik kağızı nədir ki?! Əlqərəz, yüz fikir bir borcu ödəməz. Əlvida, telepat. (Ə. İldırımoglu. Telepat); – A Qurban, niyə dillənmişən? – Fikirləşirəm, İsfəndiyər kişi. – Yüz fikir bir borcu ödəməz. Yaxın otur, bir az söhbət eliyək. – Sabah gələm, yaxşı-yaxşı söhbət edərik. (İ. Muğanna. Saz)

Müq. et: Min şöhrət bir borcu ödəmir (ödəməz)

Min marağ (qayğı) bir borcu ödəməz

Fikir ziyanı ödəməz (ödəmir)

▲ Думою камня с пути не своротить; От лишней думы без ума нет проку; Солью сыт не будешь, думою горя не размыкаешь; Долго думать – тому же быть; Не своротишь с дороги камня думою

YÜZ GÜN YARAQ, BİR GÜN GƏRƏK

Deyirəm, belə yaxşıdır. General soruşur, niyə? Deyirəm, gərəyə gələr. Qafqazda belə bir məsəl var: yüz gün yaraq, bir gün gərək! (S. Rəhimov. *Qafqaz qartalı*); *Bakı hadisələrindən sonra iki tərəfin də silahlanması şiddətləndi. Təbiidir ki, yüz gün yaraq – bir gün gərək. Bir gün vuruşma düşdü.* (Y.V. Çəmənəminli. *Studentlər*); *Ay kişi, yüz gün yaraq, bir gün gərək, çarığını ayağına al! Fərhad geyinincə Fəxrəndə tövləyə gedib atı yəhərlədi.* (Ə. Vəliyev. *Məhəbbətin söhbəti*); *Mayıl əminin tərək xurcunu yəhərin qaşına daima bağlı olurdu. Yüz gün yaraq, bir gün gərək.* (B. Bayramov. *Quru çayın sahilləri*)

Bax: Saxla samanı, gələr zamanı!

YÜZ İL GƏRƏK GÖY QANQAL OTLAYASAN Kİ, AĞZIN DƏVƏ AĞZINA OXŞASIN

● Yüz il gərək qanqal otlayasan ki, ağzın dəvə ağına bən-zəsin

Yüz il gərək göy qanqal otlayasan ki, ağzın dəvə ağına ox-şasın

Nədəsə uğur qazanmaq üçün böyük çətinliklərdən, əzab-əziyyətdən keçmək gərəkdir mənasında işlədilən ifadə.

[*Abbasəli*]: – *Tintin Qiyas, sənin işin uzundur!* – dedi. – *Yüz il gərək göy qanqal otlayasan ki, ağzın dəvə ağına oxşasın.* (Ə. Abasov. *Zəngəzur*)

▲ Всяк пляшет, да не как скоморох; Пошёл в науку, терпи муку; Кто хочет много знать, тому надо мало спать; Верхом не научишься ездить, пока не научишься падать

YÜZ İL KEÇSƏ QOHUM YAD OLMAZ

● Yüz il keçsə qohum səndən (sənə) yad olmaz

Canı verirsən qardaşa ver, min il keçsə yad olmaz

Nə qədər zaman keçsə də qohum qohumluğunda qalır, heç nə dəyişmir mənasında.

Yadın oğlu yağlı aşa mehmandı, /Dar günündə baxarsan ki, usandı, /Düşmənin günü düşməninlə düşməndi, /Yüz il keçsə qohum səndən yad olmaz. (*Aşıq Ələsgər*)

▲ Родным не ссуда, а только остуда; Духовное родство пуце плотского

YÜZ İL QALA

Zeynal isə lap özündən çıxmışdı: – Siz ölməyəsiniz, mən yüz il qala evi verməzdim. Özü də arvadı demirəm, amma kişinin gözündəki bicliyə bax. Bura gəldiyi on gün deyil, burnunu hər yerə soxur. (İ. Əfəndiyev. *Sarıköynəklə Valehin nağılı*)

Bax: Dünyasında...

YÜZ İL YAŞA, YÜZ İL OXU!

– *Hə, student, oxumaqdan yorulmadın? – deyə Çapa-ridze xəfif bir təbəssümlə Əzizbəyovdan soruşdu. – Yüz il yaşa, yüz il oxu!* – deyə Əzizbəyov ona rus zərhməsəli ilə cavab verdi və hər ikisi qaqqılı ilə güldü. (M. Hüseyn. *Səhər*)

Bax: Beşikdən qəbir evinə qədər öyrənmək

YÜZ İL YÜZ İLƏ GETSƏ

Əzizim gəz dostunu, /Bir zaman gəz dostunu. /Yüz il yüz ilə getsə, /Dost atmaz öz dostunu. (*Bayatı*)

Bax: Dünyasında...

YÜZ İL-YÜZ İLƏ QALA

Gedərəm, oturmaram, /Tənə söz götürməyəm. /Yüz il yüz ilə qala, /Səndən əl götürməyəm. (*Bayatı*)

Bax: Dünyasında...

YÜZ İL YÜZ İLƏ QALSAYDI DA

Gülağa məscid çox uzaqdır, görəsən şikayət eləsək Əh-mədlidə məscid tikəllər? – Zəkiyə xalaya baxdı. Zəkiyə xala yüz il-yüz ilə qalsaydı da bu suala cavab verə bilməzdi və dedi: – Uzaq olanda noolar. (S. Səxavət. *Daş evlər*)

Bax: Dünyasında...

YÜZ İLDƏ YETİRƏNİ, BİRCƏ GÜNDƏ İTİRMƏK

● Yüz ildə bitirəni, bircə (bir) gündə (gündəcə) itirmək

Zaman-zaman, az-az qazanılmış, əldə edilmiş səlahiyyət, hörməti, var-dövləti bir anda itirmək olar mənasında iş-lədilən ifadə.

Hacı Cəmaləddin Quşqarayaya demək istədi ki, sən bu vergiyiğənlərin gör kəndlərdə nə oyun açılar camaatın başına, demədi. Düşündü, sözünü uddu. Yüz ildə yetirəni, bircə gündə itirər. Qoşun-silah da onda, saray-divan da. (Ə. İsayev. *Üsyan*)

▲ Ударил в набат, да и сам не рад; От одного злого слова да на век ссора; Правду сказать – дружбу теряют; Одним худым словом перечёркнуть добрые отношения

YÜZ QAZANIN BİR MAYASI

● Qırx qazanın mayası

Çoxbilmiş, hiyləgər; hər işə qarışan, aravuran, araqarış-dıran, sözgəzdırən adam haqqında deyilən ifadə.

Onda görünür, aranın mələyəm şahmar ilanı da sənin ov-sunçuluğundan, hər ləməsinə çəkdiyən cızığından çıxı bilməz, yüz qazanın bir mayası. (S. Rəhimov. *Şamo*)

Müq. et: Yüz qazanın damazlığı

▲ Мягко стелет, да жёстко спат; Где он лисой пройдёт, там три года куры не несутся; Злоумствующая (злоумдрствующая) тварь!

YÜZ QOHUM, YÜZ QARDAŞ OLA, BİR ATA YERİNİ VERMƏZ

● Yüz qohum, yüz qardaş ola, ata əvəzini verməz

Ata bütün qohum-qardaşdan, dost-tanışdan irəlidir, vacibdir, heç kəs atanı əvəz edə bilməz mənasında deyilən ifadə.

Eşitmək istədim o illərdə mən, /Eşitmək, ilahi bir səs, ay qızım. /İnanma, yüz qohum, yüz qardaş ola, /Bir ata yerini verməz, ay qızım. (M. İsmayıl. Ata kəlməsi)

▲Тысячи родных не заменят отца родного; На свете всё найдётся, кроме отца и матери; Отец в сыне (в детях) души не чаёт

YÜZ METRLİYİNDƏN QAÇMAQ

●Yüz metrliyindən aralı (kənar, qıraq, uzaq) qaçmaq
Yüz metr aralı gəzmək

Kimdənsə xoşu gəlməmək; ondan uzaq qaçmaq, qorxmaq, çəkinmək.

Əhməd hər dəfə Abbasəlini qarşısında görəndə yüz metrliyindən qaçır. Bilirdi ki, deyəcək: Əhməd, mənə ərşdən -kürşdən danışma, hünərini göstər, hünərini. (Ə. Abasov. Zəngəzur)

Müq. et: Yüz metrliyinə buraxmamaq

Heç yüz metrliyinə də buraxmamaq

▲Обходить десятой дорогой; Избегать встречи; Не подпускать на пушечный выстрел

См. также: Uzaq qaçmaq.

YÜZ MİN CƏHƏNNƏM ƏZABI İLƏ

●Yüz (min) cür əzabla

Yüz min əziyyətlə

Yüz min əzab-əziyyətlə

MİN əzabla (əziyyətlə)

Cəhənnəm əzabı ilə (əzabıyla)

Çox böyük çətinliklər, əzab-əziyyətlər bahasına başa gələn iş haqqında deyilən ifadə.

Bir ay bundan qabaq uşaqlarımın böyük bacısını və uşaqları götürdüm və beş-on manat "Nakladnoy rasxod" verib Bakı vağzalında iki yüz min növ cəhənnəm əzabı ilə bilet tapıb, minəklərimizi itələyə-itələyə vaqona oturdum. (C. Məmmədquluzadə. Bakıdan Qarabağa)

▲С неимоверным трудом; Пройти огонь и воду и медные трубы

YÜZ MİN ƏZİYYƏTLƏ

Səyyah yazır: günorta vaxtı yüz min əziyyətlə çatdım sizə danışdığım – doğulduğum Salahlı kəndinə. (C. Məmmədquluzadə. Müsəlman içində gördüklərim)

Bax: Yüz min cəhənnəm əzabı ilə

YÜZ MİN PEYĞƏMBƏRƏ YALVARINCA, BİR ALLAHA YALVAR

Bu sözləri eşitməməzliyə vuran müdirin yaşarmış gözləri Xanlara sataşdı, onun fəhlələr arasında çox hörməti olduğunu yaxşı bilirdi. Yüz min Peyğəmbərə yalvarınca, bir Allaha yalvar, – deyə mədən müdiri xanlara tərəf yönəldi. (M. Hüseyin. Səhər)

Bax: On iki İmama yalvarınca, bir Allaha yalvarmaq

YÜZ MİN TƏBİB NEYLƏSİN BİR FƏLƏK QARĞAMIŞA?

●Yüz min təbib neyləsin?!

Yüz min təbib neyləsin (ki): əcəl gəlib, can gedər

Yüz dil-ağız neyləsin bir fələk qarğamışa?

Allahın qəzəbinə gələn kəsin nicatı yoxdur; ölümə məhkum adama dava-dərman kömək etməz mənasında işlədilən ifadə.

O dolu sandıqlar sağ olsun, biri ləl, biri cavahir. Sağ qulağım deyir ki, yüz min təbib neyləsin bir fələk qarğamışa? Sol qulağım isə deyir ki, qələt eləmə, bir şəm ki haqdan yana heç bad ilə sönməz. (N.B. Vəzirov. Yağışdan çıxdıq, yağmura düşdük)

▲Горькому Кузеньке горькая и песенка; Таков его рок, что вилами в бок; Судьбой обойденному нет помощи от людей; Бог полюбит, так не погубит; Бог накажет, мир не поможет

YÜZ MİN TƏBİB NEYLƏSİN: ƏCƏL GƏLİB, CAN GEDƏR

Qoşun gələr, can gedər, /Açam yaram, qan gedər, /Yüz min təbib neyləsin: /Əcəl gəlib, can gedər. (Bayatı)

Bax: Yüz min təbib neyləsin bir fələk qarğamışa?

YÜZ NAMƏRD BİR MƏRDİ ƏVƏZ ETMƏZ

●Yüz namərd verə bilməz bircə mərdin yerini

Müq. et: //Yüz tülkü bir aslan yerini, yeddi oğul bir dədə yerini verməz

Yüz namərd bir mərdə qurban olsun!

YÜZ NAMƏRDİN ÇÖRƏYİN DOĞRASAN, KASA DOLMAZ

●Yüz namərdin əppəyin doğrasan, bir kasa dolmaz

Namərdin çörəyi və köməyi ilə yaşamaq olmaz mənasında işlədilən ifadə.

Bir qurban kəsəd olmaz, /Mərd əli kəsəd olmaz, /Yüz namərdin çörəyin /Doğrasan kasa dolmaz. (Bayatı)

▲Сто малодушных не заменят одного мужественного

YÜZ OĞRUDANSA, BİR DOĞRUYA KÖMƏK ETMƏK GƏRƏKDİR

Yaxşılıqı xeyirxah, halal adamlara etmək lazımdır mənasında işlədilən ifadə.

Mən indi bilirəm ki, dünyada yüz oğrudansa, bir doğruya kömək etmək daha faydalı imiş. Bu gün sən ona açarsan, sabah o sənə. – Bəli də, əl əli yuyar, əl də üzü. (C. Cabbarlı. Almaz)

Müq. et: //Yüz ilin ibadətindən bir günün səxavəti yaxşıdır

*Yüz doğrudansa, bir oğruya kömək etmək faydalıdır

▲Не строй семь церквей, а вскорми семь сирот детей; Не строй церкви, пристрой сирот; Оденем нагих, обуем босых, напоим жаждующих, проводим мёртвых – заслужим царствие небесное

YÜZ OYUNDAN ÇIXMAQ

Şarlatanlıq etmək; fırıldaq, kələk gəlmək; hiylə işlətmək; hər cür işlərdən çıxmaq.

Vaxtından tez ayılmış ayıq qızdı. Bir yaxşı adama şər atdı, tutdurdu, bir yaxşı adamın cibinə nömrələnmiş pul qoydu, bir yaxşı adama özünü döydürdü, tutdurdu, hamısının

da haqqını aldı. Nolub, camaat **yüz oyundan çıxır**, İskəndərin oynamadığı oyun qalmayıb daha. (M. Süleymanlı. Səs); [Cəmil]: – Yenə də ondan ürəyim üzülməyib. Nə gizlədim sizdən. O, mənim dünyada ən çox hörmət elədiyim adamdır. Zərhanım: – Ona görə mənimlə **yüz oyundan çıxırdın**, hə? (İ. Əfəndiyev. Bizim qərribə taleyimiz)

Müq. et: Yüz hoqqadan çıxmaq

Min oyundan çıxmaq

Min oyun çıxartmaq

Hər oyundan çıxmaq

▲ На нём креста нет; Много в нём милости, но больше лихости; У лисы-плутовки тридцать три уловки; В лукавом правды не сыщешь; Из семи печей хлеба едал

YÜZ ÖLÇÜB, BİR BİÇMƏK

● Yüz dəfə ölç, bir dəfə biç!

Yeddi dəfə ölç, bir dəfə biç!

Yeddi yol ölç (ölçüb), bir yol biç (biçmək)!

Min ölçüb, bir biçmək

On ölç, bir biç!

Doqquz (iki) ölç, bir biç!

Hər hansı işi görməzdən əvvəl yaxşı-yaxşı fikirləşmək, götür-qoy etmək lazımdır mənasında işlədilən ifadə.

Bəs belə olanda kimi Gorusa göndərmək gərək idi ki, gedib qazamatın özündə “qarapışıklə” danışıq aparsın, yüz ölçsün, bir biçsin, Qaçaq Nəbini də al dilə tutub tora, tələyə salsın? (S. Rəhimov. Qafqaz qartalı); Mən heç də müəllimliyin əhəmiyyətini azaltmıram, – deyə muzey müdiri dəmir saplı çeşməyinin altından maarif komissarını tənqidi nəzərlə süzdü, – bilirsiniz ki, mən yüz ölçüb, bir biçən adamam! (S. Rəhimov. Ana abidəsi); Yaxşı düşün neyləyirsən... Yüz ölçüb bir biç! /Sorğu-sual eyləməmiş məhkəmə qurma! /Uşağının xatirinə günahından keç, /Öz əlinlə öz evini yıxıb uçurma! (S. Vurğun. Aygün); Belələrinə demək lazımdır ki, bir iş görəndə əməlli-başlı fikirləşin, yüz ölçün, bir biçin. (Ə. Vəliyev. Ötən günlər); Demək sən razı deyilsən bizim getməyimizə? Razı deyiləm deyəndə ki, bu elə bir məsələdi, onu yüz ölçüb, bir biçmək lazım gəlir. Ağsaqqallara danışaq, məsləhətləşək, baxaq görək dünyagörmüş adamlarımız nə deyir? (F. Kərimzadə. Çaldıran döyüşü); Dolandım – yüz ölçüb bir biçəndə mən, /Yaşaya bilmədim bircə an ancaq. /Mən ziyan çəkmədim cəsarətimdən, /Qorxudan qorxuram, qorxudan ancaq. (B. Vahabzadə. Ehtiyat)

Müq. et: Hərtərəfli ölçüb-biçmək

Zehmində ölçüb-biçmək

Əvvəl ölç, sonra biç!

Bir dəfə kəsmək (biçmək) üçün iki dəfə ölç!

Yaxşı, yaxşı fikirləş!

Ölç, biç, fikirləş!

*Ölçməmiş (ölçmədən) biçmə!

Düşünə düşünə görməli işi, sonra peş(i)man olmamalı kişi.

▲ Десять раз отмерь, один раз отрежь; Десять раз размерь, один раз крой; Семь раз отмерь, один раз отрежь
Ср.: Десятью примерь – однаво отрежь

YÜZ SƏKSƏN DƏRƏCƏ DƏYİŞMƏK

Kiminsə əvvəlki mövqeyinin, fikrinin tamamilə dəyişməsi, özgüləşməsi, öz əksinə çevrilməsi mənasına gələn ifadə. başqalaşmaq;

Mən demək olar ki, Rufanı heç tanımadım. Qız Akiflə görüşəndən sonra yaxşı mənada yüz səksən dərəcə dəyişib, özü deyil, başqa bir qızıdır. (S. Səxavət. Daş evlər)

Müq. et: Doxsan dərəcə dəyişmək

Üç yüz altmış dərəcə dəyişmək

▲ Повернуть на сто восемьдесят градусов; Стать в противоположность; Сам себе протворечить

YÜZ YERƏ PARÇALANMAQ

● Yüz yerə bölünmək

Min yerə parçalanmaq

Eyni vaxtda bir neçə işin dalınca qaçmaq; bir neçə işi eyni vaxtda görməli olmaq; işi həddindən artıq çox olmaq.

Bax, səhər açıldandan başımı itirmişəm, yüz yerə parçalanıram, yenə də işi çatdırma bilmirəm. Kişi də səhər gedir, axşam gəlir, hələ üstəlik məni alıb oturur, niyə bu iş yarımçıqdı, deyir. (Ə. Əbülhəsən. Tamaşa qarının nəvələri)

▲ Разрываться на части; Разрываться на сто частей; Не разорваться же мне на части?!

YÜZ YERƏ YOZMAQ

● Min yerə yozmaq

Böyük şübhə içində qalmaq; çək-çevir etmək; yüz gümana düşmək; ağılına müxtəlif fikirlər gəlmək; nədəsə başqa-başqa mənalara axtarmaq.

Vay o günə ki, Rəşid işə gedəndə bir az bikef ola, yaxud fikirli görünə. O, işdən qayıdınca Xoşqədəm bunu yüz yerə yozur, min cür nəticə çıxarır. (Ə. Vəliyev. Ana və oğul); Hacı heç cürə özünü saxlaya bilmirdi ki, öz-özünə gülməsin və o zaman ətrafında olanlar isə Hacıның bu qəfil gülüşünü yüz yerə yozub, yüz cürə nəticə çıxarırdı. (Elçin. Baş)

▲ Сделать двусмысленные (умозрительные) выводы; Давать (чему-то) различные толкования

YÜZ YEYƏNİN OLSUN, BİR DEYƏNİN OLMASIN

● Adanın yüz yeyəni olsun, bir deyəni olmasın

Min yeyənin olsun, bir deyənin olmasın

Bir nəfər əlehdarın olmaqdansa, yüz nəfərə xərc çəkmək daha sərfəlidir.

Ağsaqqal söyləyir ki, çox badələr adladıb, çox üzlər görüb, süfrəsində çox qarınlar doydurub, çox yetimə əl tutub və belə nəticəyə gəlib: yüz yeyənin olsun, bir deyənin olmasın, sənə saqqız kimi çeynəməsin. Onda başın salamat olar, evində hüsur olar. (B. Vüsal. Merac-görkly üz)

Müq. et: Yaman yeyənin olsun, yaman deyənin olmasın!

Pis yeyənin olsun, heç deyənin olmasın!

Bir deyənin olunca, yüz yeyənin olsun!

▲ Имей похлебника-хребетника, да не имей хулителя; Охал дядя, на чужие достатки глядя; Лучше иметь семеро врагов-нахлебников, чем одного друга-завистника; Господи, убей того, (до смерти) кто лучше нашего живёт

ZAMANIN NƏBZİNİ TUTMAQ

● Zamanın-dövrün nəbzini tutmaq

Zəmanənin nəbzini tutmaq

Zəmanənin nəbzini tuta bilmək

Həyatın nəbzini tutmaq

Dövrün nəbzini tutmaq

Günün nəbzini tutmaq

Dövrün tələblərini öyrənib bilmək və onlara uyğun hərəkət etmək.

O, istəyirdi ki, zamanın nəbzini tutan, onun əhvalı-ruhiyyəsinə dolğunluqla əks etdirən məqalə qəzetin lap birinci səhifəsində oxucuların diqqətini cəlb etmək üçün iri hərflərlə yığılsın. (S. Rəhimov. Şamo)

Müq. et: Zamanla (dövrə) ayaqlaşmaq

Zəmanə ilə (zamanla) ayaqlaşmaq

Zamana uymaq

Zəmanəyə uyusmaq (uyğunlaşmaq)

Zamana ilə hesablaşmaq gərək

Zaman zamana uymaz

▲ Идти в ногу со временем; Держать руку на пульсе времени; Не отставать от жизни; Контролировать ситуацию

ZAMINA GÖTÜRMƏK

Əsgər borcunu verməyib, avam olub. Bundan bir ay möhlət alaıq, mən zamına götürürəm, borcunu yerinə yetirməsə, bir də kahıllıq eləsə, mən vicdanən məsul! Məhkəməyə özüm gətirəcəyəm! (M. Cəlal. Dirilən adam); Məni aldatmağa nə var, "qəhrəman", /Tarixi aldatmaq çətindi, vallah. /Ey mənim xalqımın pulsuz vəkili, /Gəl, xalqı zamına götürmə, daha. (İ. İsmayilzadə. "Millət qəhrəmanı")

Bax: Zamin olmaq

ZAMİN OLMAQ

● Zamin durmaq

Zamina (zaminə) götürmək

Zamin(ə) vermək

1. Kiminsə əvəzinə məsuliyyəti öz üzərinə götürmək; kiminsə öhdəliyi yerinə yetirəcəyinə məsul olmaq.

Aşıq tapar, mən zamin, /Atın çapar, mən zamin, /Yara şəfa dərmanı /Könlüm, apar mən zamin. (Bayatı); General qubernatorun əmri ilə mən səni şəxsən Ağamova təqdim etməliyəm. O, sənin üçün zamin olur, yoxsa heç bir qüvvə sənin boynunu kəndirdən qurtara bilməzdi. (C. Cabbarlı. 1905-ci ildə)

2. İttiham olunan bir şəxsin istənilən vaxt inzibati və ya istintaq orqanına qayıdacağı haqqında məsuliyyəti öz üzərinə götürmək.

bax: Zaminə götürmək

Müq. et: Başını girov qoymaq

Kəfil (kefil) olmaq (kəfildir)

//Zamin duranın ya saçı, ya saqqalı

İşin yoxdursa, zamin dur!

(Əgər) İşin yoxdursa, onda get zamin dur!

▲ Взять (брать) на поруки; Поручиться (ручаться) за кого-то

ZAMİNƏ BURAXMAQ

● Zamina buraxmaq

Kiminsə məsuliyyətinə, cavabdehliyinə buraxmaq.

Məhkəmə Rasimin arvadının ağır xəstə və iki azyaşlı uşağının olmasını nəzərə alıb onu zaminə buraxmaq barədə qərar verdi. (AzTV, 02. 03.2012)

▲ Отпустить на поруки; Отпустить под расписку

ZAMİNƏ GÖTÜRMƏK

Uzun zaman get-gəldən və danışıqdan sonra Xasay yaxşı tanıdığı və çox mehriban olduğu İcmiyevi zaminə götürdü.

(M. Hüseyin. Yeraltı çaylar dənizə axır)

Bax: Zamin olmaq, 2

ZAR-ZAR AĞLAMAQ

● Zarı-zarı ağlamaq

Zır-zır ağlamaq

Hönkür-hönkür ağlamaq; uca səslə ağlamaq; yanıqlı-yanıqlı ağlamaq.

Ey Vidadi, sənin bu puç dünyada, /Nə dərdin var ki, zar-zar ağlarsan? (M.P. Vaqif. Nə ağlarsan?); Dünyanın yeddi səsi bir-birinə qarışırdı onun qulağında. Bu qulaq ağrısına körpə dözmürdü. Bir dəfə də anası dözmədi; oturub körpə kimi zar-zar ağladı. (S. Səxavət. Daş evlər)

Müq. et: Zülüm-zülüm ağlamaq

Həzar-həzar ağlamaq

Hönkür-hönkür ağlamaq

Zar qalmaq

▲ Реветь белугой; Обливаться горячими слезами; Плакать навзрыд

ZARA GƏTİRMƏK

● Zara-zinhara götürmək

Təngə götürmək; usandıрмаq, bezdirmək; canını boğazına yığmaq.

Müəllimlərlə də rəftarı yaxşı olmurdu: hazırcavablığı ilə onları da zara gətirirdi. Odur ki, oxuya bilmədi, orta məktəbin dördüncü sinfində dərsi tərk etdi. (Y.V. Çəmənəminli. Studentlər); Urus bilmir ki, bir ovuc düşməndən kar çıxarmaz? Düşmən məliklərini birə kimi canımıza salıb, bizi zara gətirir ki, öz tərəfinə çəksin. (Y.V. Çəmənəminli. İki od arasında)

Müq. et: Zara gəlmək

▲ Навязнуть в зубы; Доводить до белого каления; Надоедать (надоесть); Сидит вот где (указ. на горло)

ZARA-ZINHARA GƏTİRMƏK

Ay qız, Mehriban! Nə oldu o zəhrimara qalmış yapışqan, quyudan-zaddan çıxır? Köhnəsi çoxdan quruyub, mənə lap zara-zinhara gətirdi, yapışqan deyil ki, xalis zibildir. (M. Süleymanov. Firtına); Bu saat ərizə yazıb işdən gedirəm, hər gün, hər gün istintaq olunmaqdan daha zara-zinhara, təngə gəlmişəm. Hər yetən, hər ötən mənə nəsihət dərsi verir. (M. Süleymanov. Firtına)

Bax: Zara götürmək

ZARAFAT DEYİL

*Bütün gecəni Nəzər kişi neçə dəfə keçmişdən indiyə, in-didən gələcəyə köç elədi, ancaq evlərin məsələsi üzərində fikri bənd almadi. Yiğıncaqda çıxış məsələsi onun huşunu azdırmışdı. **Zarafat deyil.** Rayon camaatı oraya yığılacaqdı. (C. Əlibəyov. *Qış macərəsi*); **Zarafat deyil**, kişinin qızı bir aləm xərc qoyub: ət aldirmiş, diyyü islatmış, üç dəfə təndir qalatmış – pərqu tək çörəkləri üst-üstə yığmışdı. Qapılara yengə salmışdı. Camaat bilirdi ki, bu gün toy günüdür ... Fərhadın yola gəlmədiyini eşidincə, zay olacaq. (H. Axundlu. *Üç sınaq*)*

Bax: Zarafat iş deyil

ZARAFAT ETMƏK

●Şit zarafat etmək

Əylənmək; dilxoşluq etmək; zarafatlaşmaq; ciddi danışmamaq.

*Nədənsə, həmişə kəndlilər Mirzə Həşimə şirin dillə **zarafat eləyərək** söhbət edərdilər. (Ə.B. Haqverdiyev. *Marallarım*); [Tip]: – (Fəridə onun əlində qalın tüklü xəzi görün-də qorxub yerə salır) – Niyə qorxdunuz, xanım? Mextorqun direktoru göndərib. – Bəs niyə hırıldayırsan? Dedim, bəs **zarafat edirsiniz.** Bu çox qiymətli şeydir. (İ. Əfəndiyev. *Məhv olmuş gündəliklər*); [Mələhət]: – Heç nə alınmaya-caq. Mən Kəmaləni yaxşı tanıyıram. Bir şey ki, başına girdi, qurtardı. O oğlana denən niyə qızın evinə dava salırsan? Atası bilsə, canını hara qoyarsan? Denən qızı inandırın ki, **zarafat eləyirmiş.** (İ. Əfəndiyev. *Qəribə oğlan*); Zülfüqar bir daha molladan öyrənmək istədi. – Deyəsən, namazını qur-tarıbsan, bəlkə, dəryəyə sən enəsən? – Yay olsaydı enərdim. Qışdı, mənim orda nə işim var? – Mənimlə **zarafat eləyir-sən?** (F. Kərimzadə. *Oğuz qəbri*)*

Müq. et: Zarafat hesab eləmək

Zarafat saymaq

Zarafata başlamaq

//İmanın və nikahın zarafatı olmaz

Nikahın və imanın zarafatı olmaz

Xəstəliklə zarafat eləmək olmaz

Zarafat zarafatdır, qıdıqlamaq (qıdıq vermək) nə zarafatdır (nə deməkdir)?!

Zarafat vaxtı deyil

Zarafat eləyən vaxtım deyil (keçib)

Zarafatın da bir ölçüsü var (olu(a)r, olmalı)!

Zarafatın da öz yeri var

Zarafat da yerində olmalı (olmalıdır)

Zarafat öz yerində...

Zarafatı buraxın (burax)!

Zarafatı boşla (boşlayın)!

Zarafatı yığışdır!

Boşla zarafatı!

Boşla bu (belə) zarafatı!

Zarafata qoyma!

Belə zarafat eləmək olar (olarmı)?!

Zarafat edirsən? – Birdən-ikidən (birdən-ikiyə) sənnən zara-fatım var?!

Zarafata (zarafatlarına) son qoymaq

▲Шутки шутить (людей насмешать); Шутка к добру не доведёт; Подпустить шпильку; Отвести душу на радост-ях; Насмешка рушит дружбу; Смех наводит на грех
Ср.: Шутка приятна до грани; Хорошая шутка никому не мешает; С дураком шутить опасно

ZARAFAT İŞ DEYİL

●Zarafat deyildi (olmamaq)

Zarafat gəlməsin

Sizə zarafat gəlməsin

Bu ciddi, vacib, əhəmiyyətli işdir mənasında işlədilər ifadə; asan məsələ deyil.

*Alayını Tiflisdə yerləşdirən general Lazarev ilk növbədə şəxsi nüfuzundan istifadə edirdi – bu nüfuzu isə Lazarev ar-tıq qazanmışdı – Qafqazda nüfuz qazanmaq isə, əlbəttə ki, **zarafat iş deyildi.** (Elçin. *Baş*)*

Müq. et: Zarafat ha deyil!

Zarafat deyil, e!

Zarafat deyil, bəs nədir?!

Zarafatdı bəyəm?!

*Zarafat hesab etmək

Zarafat saymaq

▲Это тебе не шутки шутить; Не шутки (шутка); Не ба-ран начхал; Не фунт изюму; Шутка ли?; Это не хрен собачий

ZARAFATA DÜZMƏK

– Mən sənnən çox ciddi söhbət eləyirəm. Qara, – deyə Zöhrə həyədan əriyə-əriyə eyni titrək səslə davam etdi. – Sən isə **zarafata düzürsən.** (İ. Muğanna. *Dan ulduzu*)

Bax: Zarafat etmək

ZARAFATA SALMAQ

Hansısa ciddi bir işi, sözü yumorla, eyhamla, zarafat şə-kildə demək; ciddi bir məsələni qeyri-ciddi, gülməli şəkildə ifadə etmək.

*Deyəsən sən bütün bunları **zarafata salırsan**, amma mən fikrimdə çox ciddiyəm. Mən sizə deyəcəklərimi də həyata keçirməyi düşünürəm. (C. Məmmədquluzadə. *Xəbərdarlıq*); [Çiçək]: – Yoldaş müdir, bir neçə dəfə, direktor müavini Hətəm müəllimə demişik ki, Qubuş dayı meyvəni düz çək-mir. Kamandar: – Bəs, müavin nə deyir? – Güllüb **zarafata salır**, deyir ki, bizim tanıdığımız Qubuş dayınız elə kişi de-yil. (İ. Əfəndiyev. *Bağlardan gələn səs*); – Ay nənə, necə olur ki, mən dediyim nişanələr sən tapdığın qızda da var? Elə bil anadan doğulanda mənim zövqümə uyğun doğulub. Bayaqdan nənəsinin sözlərini **zarafata salan** Nicatın üzü ciddi bir ifadə aldı. (X. Həslova. *Muzeydə görüş*)*

Müq. et: Zarafatla soruşmaq

Zarafata salma, ciddi deyirəm!

Zarafata salma!

▲Обратить в шутку; Отделаться шуткой; ... в шутку

ZARAFATDI BƏYƏM?

*Əsli-nəcabəti olmayandan necə divanbəyi hökumət çı-xacaqdır? Heç düşünə bilmirəm. **Zarafatdı bəyəm** divan-dəftərxana işi? (S. Rəhimov. *Şamo*)*

Bax: Zarafat iş deyil

ZARAFATLA SORUŞMAQ

[Çiçək]: – *Necə nə üçün? İclasda qərara almışsınız. Kamandar: – Axı, nəyi qərara almısınız? – Oy, siz zarafatla soruşursunuz? – Yox, ciddi soruşuram. (İ. Əfəndiyev. Bağlardan gələn səs)*

Bax: Zarafata salmaq

ZATI DÜZ OLMAMAQ

Bunu inkar edənin zati düz olmaz, bic olar, /Əqli, idrakını Allah alar əldən, gic olar. (Ə. Vahid. Sabirabad pirinə)

Bax: Zati qırıq olmaq

ZATI-KÖKÜ QIRIQLI OLMAQ

Əmrah ona inanıb yaxınlıq edirdi. Kənd əhli də bilirdi ki, Əmrah yüzbaşı olduğuna görə Balaca bəy onun qılığına girir, ona yaxınlıq göstərir, ancaq Balaca bəy zati-kökü qırıq adamdı. (Ə. İldırımoglu. Əmrahsız qalan dağlar)

Bax: Zati qırıq olmaq

ZATI QƏLİZ OLMAQ

Bəy, əsla sən tanıyası tayfa deyildir! – deyər axmaqlıq edib zati qəliz nəvəsini də cındırlı pirlər tərəfindən cırmaqlanan üzünə tutub, durduğu yerdə özünü işə salan Pası indi çox yamanca qələt elədiyini qandı. (S. Rəhimov. Şamo)

Bax: Zati qırıq olmaq

ZATI QIRIQLI OLMAQ

● Zati-kökü qırıq olmaq

1. Əsli – nəcabəti olmamaq; əslində, nəslində, kökündə haram qan olmaq, xarablıq olmaq; etibarsız olmaq; əsli zay olmaq; nəcabətsiz olmaq.

[Vəzir]: – *Göydən başımıza odlar da yağsa, /Bu ellər baş əyib xar ola bilməz. /Mayan turş ayrandır, zatin qırıqdır, /Söyüd ağacında bar ola bilməz. (S. Vurğun. Vaqif); Sən demə bu zatiqırıq dal qapıdan əkilibmiş, /Bu binadan bəlkə də çən, duman kimi çəkilibmiş. (X. Rza. Məzar keşikçisi); Kəndimizdə belə bir hadisə olanda qızı araşdırırdılar, kimə çəkdiyini, zatinin harada qırıq olduğunu üzə çıxarırdılar. Qızın qardaşlarının dili gödək olardı, atasının beli bükülərdi. (C. Əlibəyov. Qış macərəsi)*

2. Əlləm-qəlləm (həlləm-qəlləm), firildaqçı, nanəcib olmaq.

Qurban, söz aramızda qalsın, bu Əliqulu məlunu nahaq yerə boynuma sarıyırsan, aləmi vuracaq biri-birinə, mət tanıyıram da. Elə zatiqırıqdır ki, tayı dünyada tapılmaz. (M. Süleymanov. Firtına.); Zati qırılmasa, onlar həyatı, /Doğrayar səbatı ildırımları /Zümrüd, Simurq quşu ona gərəkəmə, /Özü aşıb keçər sıldırımları. (X. Rza. Ata borcu)

Müq. et: Zati qəliz olmaq

Zati xarab olmaq

Zatına lənət olmaq

Zatında naqislik olmaq

Zatına lənət!

▲ 1. Крапивное семья; От крапивного семени; Злое семья крапива (не сварить из него пива); Без роду и племени;

Каиново племя; Ерник и в корне кривулька. 2. Мошеник, плут: из рода в род, тот же урод; Гусь лапчатый; Из плута скроен, мошеником подбит

ZATINDA İLLƏT OLMAQ

Zatında sənin, bəlli olub, var imiş illət, /Dersən, yetirir hər şeyi dünyada təbiət. (Ə. Vahid. Atanın etirazı)

Bax: Zati qırıq olmaq, 1.

ZATINI-BAKINI TANIMAQ

Çox çətin işdir bu məsələdə ağbirçəklik eləmək. Elçilədiyin qızın zatını-bakını tanıdırsan, özünə bələd deyilsən, necə zəmin dura bilərsən?! (B. Bayramov. Yazılmamış kitab)

Bax: Cikini-bikini bilmək

ZATI XARAB OLMAQ

Xosrov bəy dedi ki, meşəyə adam göndərmişəm, ağacınız gələcək. – Zatiniz xarabdı sizin, düzələn deyilsiz. Mən də keçirib oturdum bunları başda. Gözünüzdən gəlsin! (Ə. İsayev. Üsyan)

Bax: Zati qırıq olmaq

ZAVAL OLMAMAQ

● Zaval yoxdur

Bir şeyin (kəsin) tamamilə təhlükədən uzaq olmasını, xətersiz ötüşəcəyini bildirən ifadə.

– *Nə qədər ki, mən şura katibiyəm, sənə zaval yoxdur, get yaşa. (C. Cabbarlı. Almaz)*

Müq. et: *Zavala uğramaq

Zavala gəlmək (getmək)

▲ Суда нет (на что-то); Не судим; Взятки гладки; Нечего бояться; С угроз велик возрос; Страхом огорожено

ZƏHLƏSİ GETMƏK

● Bütün varlığı ilə zəhləsi getmək

Zəndeyi-zəhləsi (zəndi-zəhləsi, zəndilən-zəhləsi) getmək
Zəhləsi qaçmaq

Xoşu gəlməmək; acığı gəlmək; görməyə gözü olmamaq, nifrət etmək; kiməsə qarşı lkrah hissi bəsləmək.

Karvan gecədən gedər, /Yatmaz gecədən gedər. Gecə uzun, həmdəm yox, /Zəhləm gecədən gedər. (Bayatı); Dağ başında sar gedər, /Tərlanı busar gedər. /Zəhləm gedər o yardan /Hər gecə küsər gedər. (Bayatı); Bakı burjuaziyasının qudurğan cəmiyyətindən zəhləm gətirdiyini bilirsən. Odur ki, çirkə batmaq üçün cəmiyyətdən çox uzaq qaçaraq, "Hümmət"ə qoşuldum. (Y.V. Çəmənəmli. Studentlər); Papiros çəkmək istəmədi, onun ürək bulandırıcı iynindən zəhləsi gətirdi, həm də narkotik maddənin təsirindən qorxurdu. (Ə. Əbilhəsən. Utancaq); Hə, Balağanın Qaplandan zəhləsi gətirdi. Qaplanın da onu görən gözü yox idi. Elə hey mübahisə eləyirdilər. (H. Abbaszadə. Burulğanlar)

Müq. et: Elə zəhləm gedir ki...

Birinin o birindən zəhləsi gedir

▲ Друг друга терпеть не мочь; Душа воротит; Да в гробу я его видел!; Всеми печёнками ненавидеть; Стоять

костью в горле; Сидеть в печёнках; Любить, как собака палку; На дух не принимать; На дух не переносить

ZƏHLƏSİNİ TÖKMƏK

●Zəhlə tökmək

Zəhlə (zəhləsini) aparmaq

Zənde-yi-zəhləsini aparmaq

Zəndigi-zəhləsini tökmək

1. Bezdirmək, usandırmaq, yormaq; narahat etmək; cana gətirmək.

Hər yerdə yuyulmamış qaşığı kimi özünü atıb bizi üzmə, zəhləmizi tökmə. (S. Rəhimov. Şamo); Adə, lap ağılının yerini itirmişəm. Üç gündür, bu aparatın zəhləsini tökürəm, danışa bilmirəm ki, bilmirəm. İndi bəs nə eləyək? (S. Rəhman. Toy); Qarı indidən gedib Əli kişinin zəhləsini tökməkdənsə, düşünüb söhbətə zəmin yaratmalı, əvvəlcədən çarə düşünməli idi. (Ə. Əbülhəsən. Tamaşa qarının nəvələri)

2. Kimisə rahat buraxmamaq; daima ondan nəşə xahiş etmək, ya da tələb etmək.

Zivər xanım bir ara öz minnət qoymaqları ilə, sonralar isə yerli-yersiz xahişləri ilə Süleyman müəllimi əndazədən çıxarır, onun sözüün əsil mənasında zəhləsini tökürdü. (Ə. Əbülhəsən. Mühəribə)

Müq. et: Başını keçəl eləmək

Zəhləmi aparma!

Zibərimi tökmə!

Lap zəhləmizi tökdün (tökürsən)!

▲1 Надоел хуже горькой редьки; В печенках сидеть; В кишках сидеть. 2. Плешь проест (переест); Набивать (набить) оскомину; Надокучить как осенняя муха
Ср.: (Видимо) Отъест голову

ZƏHM BASMAQ

Qəmlə bir neçə nəfərlə Dəhnəzə gəlmişdi. Abbasqulu bəylə qabaq-qabağa çıxıb geri qayıdanda özünü söymüşdü. Necə olmuşdu ki, onu öldürmüşdü. Axı, heç vaxt əli titrəməyib. Bəs indi? Qəmlonu da zəhm basarmış. (F. Kərimzadə. Qarlı aşırım)

Bax: Zəhmi basmaq

ZƏHMƏT ÇƏKƏN, BAĞ SALAN SÜRƏR BAĞIN SƏFASIN

Bülbülü bağda asın, /Gül-çiçək tutsun yasın. /Zəhmət çəkən, bağ salan /Sürər bağın safasın. (Bayatı)

Bax: İşləməyən dişləməz

ZƏHMƏT ÇƏKMƏ!

●Zəhmət çəkməyin!

Heç zəhmət çəkmə!

1. Əziyyət çəkməyin mənasında işlədilən ifadə.

Rüstəmbəy qarını açdı. Feodor İvanoviç nəzakətlə baş endirdi və dedi: – Siz niyə zəhmət çəkirsiniz, qulluqçu açardı. (Y.V. Çəmənəminli. Studentlər)

2. Narahat olmayın; lazım deyil; etmə; qoy qalsın mənasında (çox vaxt kinayə ilə) deyilən ifadə.

Cəfər bəy durdu ayağa və çeşməyini düzəldib dedi: – Qapada, pəjalusta, mən bir az kak sleduyet, müsəlmanca dildə abyasnitsya ola bilmirəm, proşu izveneniya. Oturanların çoxusu dedi: – Heç eybi yoxdur bəy, zəhmət çəkmə. (C. Məmmədquluzadə. Müsəlman məclisi); Yer göstərəni olmasa da kişi yeddi-səkkiz rəngə bulaşmış əli ilə stul çəkib əyləşdi və gözünü Cəbrailə dikdi, yəni zəhmət çək bizi tək burax. (B. Bayramov. Əzrail)

Müq. et: Nə (niyə) zəhmət çəkirsiniz?!

//Zəhmətin başına dəysin!

▲1. Зачем утруждаете себя; Не утруждайте себя!; Не стоит Вашей милости. 2. Не стоит; Будьте добры; будьте милостивы; Окажите милость (в знач. ироничного «пожалуйста»)

ZƏHMƏT ÇƏKMƏK

●Zəhmət çəkib tər tökmək

Nəyisə əldə etmək üçün əmək sərf etmək, çalışmaq, əlləşmək; əməksevər olmaq.

[Aslan bəy]: – Zəhmət çəkmək lazımdır, deməkdən, qandırmaqdan dəxi yorulmuşam. Hər kim mənim məsləhətimlə iş görüb, olub dövlər sahibi. Mən neyləyim, işləmək, çalışmaq istəmirəm. (N.B. Vəzirov. Pəhləvanani-zəmanə)

Müq. et: Külüng çalmaq

Zəhmət çəkilmək

Zəhmətə qatlaşmaq (qatlanmaq)

İş (əmək) insanın cövhəridir

//Zəhmətsiz rəhmət olmaz

Çəkilən zəhmət hədəf getməz

Axtardığını zəhmət qarısında taparsan

Zəhmətlə yeyilən acı soğan minnətlə yeyilən baldan yaxşıdır (şirindir)

Zəhmətsiz tapılan aşdan, zəhmətlə tapılan daş yaxşıdır

▲Братъ (взять) на себя труд; Приложить усилия (труд);

Трудиться (потрудиться)

ZƏHMƏT HƏYATIN CÖVHƏRİDİR

Biləyimi və təcrübəmi artırmaq üçün sərf etdiyim böyük zəhmət nəticəsində qazandığım müvəffəqiyyətlər əməyin böyük qüdrətini mənə anlatdı. Mən zəhmətin həyatın cövhəri və hər müvəffəqiyyətin açarı olduğuna o zamandan inandım. (A. Şaiq. Zəhmət həyatın cövhəridir)

Bax: Zəhmət çəkmək

ZƏİF DAMARINA TOXUNMAQ

●Zəif yerinə toxunmaq

İncə yerinə (damarına) toxunmaq

Nazik yerinə (damarına) toxunmaq

Kiminsə sevmədiyi bir qüsurlu yada salmaq, demək.

Bu da dəydi Zaura. Təhminə qeyri-ixtiyari onun zəif damarına toxunurdu, axı Zaur özü, 24 yaşında ali təhsilli gənc olsa da, hələ də atasının hesabına geyinib-kecinirdi, gəzib-dolanırdı. (Anar. Bəşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi)

Müq. et: Körüyünə (körüyünü) basmaq

Damarına (damarını) basmaq

Yağırını basmaq

Zəif yeri (damarı)

▲Наступить на любимую мозоль; Хватил прямо за болячку; Говорить о лысине при плешивом; Задеть за (больную) чувствительную струнку

ZƏİF DAMARINDAN TUTMAQ

Hər yerdə gəzir belə bir söz, – deyə qazamat açarçısı kazakın zəif damarından ona xas olmayan ustalıqla tutmağı da bacara bildi. (S. Rəhimov. Qafqaz qartalı); Barışıq nəinki indi, heç qiyamətdə də baş tutmayacaqdı. Bunun üçün də Mələkxanım Rəşidin zəif damarlarından tutur, göz yaşına güc verirdi. (M. Hüseyin. Səhər)

Bax: Zəif damarını tutmaq

ZƏİF DAMARINI BİLMƏK

Mən sizin yaradıcılığınıza pərəstiş edənərdənəm. Plastinkaya yazılan bütün əsərləriniz məndə var, bir neçəsini də özüm lentə köçürmüşəm. – Sənətkarın zəif damarını bilirsiniz! Mən dinləyicilərimi çox sevirəm. (B. Bayramov. Köhnə tanışlar)

Bax: Zəif damarını tutmaq

ZƏİF DAMARINI TAPMAQ

Mərhəmət xanıma da elə bu lazım idi. Lap cavanlıqdan ərinin zəif damarını tapmışdı: evin, ailənin küllü-ixtiyar sahibi olmuşdu. (V. Babanlı. Vicdan susanda)

Bax: Zəif damarını tutmaq

ZƏİF DAMARINI TUTMAQ

●Damarını tutmaq

Damarını tapmaq

Zəif damarını tapmaq

Boş damarından tutmaq

Kiminsə zəif yerini bilərək ondan istifadə etmək; zəif, incə yerini bilib, ona uyğun hərəkət etmək; qılığına girmək.

Rüstəm kişi onun zəif damarını tutmaqla bir dəfəlik kiritmək istədi: – Bu qədər danışmaq əvəzinə fikrini işə versəydin, indi sən də bir ad çıxartmışdın, ay komsomol katibi! (M. İbrahimov. Böyük dayaq); Doğulduğum kənddir, onun üçün belə çox qayğılı danışırım, gərək bu zəif damarımı mənə bağışlayasınız. (Ə. Məmmədخانlı. Ayrıldılar); Və Nərimanovdan başlayan o söhbət, nədənsə, hər dəfə gəlib sədrin üstünə çıxırdı, çünki bu məsələdə kişinin zəif damarını buzbulanlıqlar çoxdan tutmuşdular. (B. Bayramov. Əzrail)

Müq. et: Boş damarından yarışmaq

Boş damarını tapmaq

Qılıq damarını tapmaq

Hər kəsin bir zəif damarı (yeri) olur (var)

▲Затронуть слабую струнку; Найти (находить) слабую жилку; Найти слабую струнку; Взять за живое; Задеть (задевать) за живое; Нащупать пульс

ZƏİF YERİNƏ TOXUNMAQ

– Mən analarımızın sağlığına içmək istəyirəm. Çopur Abdulla Həmidin zəif yerinə toxunmuşdu. O, anasının sağlığına içməyə bilməzdi. Həmid əlini stəkanın ağzından gö-

türdü. Çopur Abdulla stəkana arağ tökəndə qəsdən daşırdı. (H. Abbaszadə. Burulğanlar)

Bax: Zəif damarına toxunmaq

ZƏKAT VERMƏK

Bir xalın bəzircan, bir xalın xoca, /Hüsnün zəkatını ver mən möhtaca, /Mən Abbsam, eyləməzdim iltica, /Məni gətirdi ilticaya qaşların. (Aşıq A. Tufarqanlı. Qaşların)

Bax: Nəzir vermək

ZƏLİ KİMİ ÖMRÜNÜ SÜMÜRMƏK

Zəli kimi ömrünü, /Sümürən bu sözləri /Balasından çox sevir /Görməyirmi gözləri? (Rəsuloğlu X. Bacarmıram)

Bax: Ömrünü yemək

ZƏLİ KİMİ YAPIŞMAQ

Bərk yapışib əl çəkməmək; tutduğu yerdən bərk-bərk yapışmaq, tutduğunu buraxmamaq; israrla nəyisə tələb etmək.

Mübariz onun bu sözlərindən sonra, nə üçünsə həmişəki kimi zəli olub ona yapışmadı, öriş yerinə zorla çəkib onu aparmadı, sinif uşaqları barədə bitib-tükənməz suallarını yenə yağdırmadı. (K. Abdulla. Unutmağa kimsə yox)

Müq. et: Gənə kimi yapışmaq

Zəli kimi qanını sormaq

Gənə olub yapışmaq

Gənə olmaq

▲Впиться как пиявка; Впиться (вцепиться) как клещ; Пристать как банный лист; Хоть отрежь полы и уйди

ZƏLİL OLMAQ

●Zəlil qalmaq

Bədbəxt olmaq; pis günə qalmaq; xar olmaq; alçalmaq; acınacaqlı günə düşmək.

Anam əvvəldən zəlil olmuşdu. Öləndən sonra da mən onun həyatına acıdım. Gördüyüm mənzərə də heç gözlərimin qabağından getmirdi. Anamın meyitini gətirdilər və bir daş səkinin üzərinə qoyub çəkildilər. (Y.V. Çəmənəminli. Qızlar bulağı)

Müq. et: Zəlalət çəkmək

Zəlalətə düşmək

Zəlil olasan!

Allah səni zəlil qoysun!

Zəlil qalmış!

Zəlil etmək

▲Хворь (хилина) нашла на неё; Здоровьем и не отличалась – хворая была

ZƏM-ZƏM SUYU

●Abi-zəmzəm

Məkkədəki bulağın suyu; müqəddəs su; saflıq, duruluq rəmzi kimi də işlədilir; dini əfsanələrə görə cənnətdə olan Kövsər çayının dadlı suyu.

Mənim yarım deyil ol, Kəbədən kəm, /Xalihəcəriül-əsvəd, dəhanı-zəmzəm. (M.P. Vaqif); Vahid, öpsəm o gülin cahizənxandanından, /İstəməm Kəbeyi-ülyada olan zəmzəmi mən. (Ə. Vahid. Mənim yarım deyil ol...)

Müq. et: Abi-kövsər

Kövsər suyu

Allahım, Abu-könsər suyunu sən atama qismət elə!

▲Целительные (целебные) воды святой Мекки; Живая вода; Святая вода; Священная вода

ZƏMANƏ SƏNƏ SAZ GƏLMƏSƏ, GƏRƏK SƏN ZƏMANƏYƏ SAZ GƏLƏSƏN

Məşədi Sərdarı Çalparaqlıların başçısı Mirzə Fərəc Kəhrəlana istəyib. O, da dünəndən gedib, indicə gəlməlidir. Atalar məsəlidir: zəmanə sənə saz gəlməsə, gərək sən zəmanəyə saz gələsən. (M. Əliyev. Dağlar oğlu)

Bax: Zəmanə sənə saz olmasa, sən zəmanəyə saz ol!

ZƏMANƏ SƏNƏ SAZ OLMASA, SƏN ZƏMANƏYƏ SAZ OL!

●Zəmanə (zamana) sənə saz gəlməsə, gərək sən zəmanəyə (zamanaya) saz gələsən!

Zaman sənə saz olmasa, sən zamana saz ol!

Sənə saz olmasa zəmanə, çalış, sən saz ol zəmanəyə!

Zəmanə səninçün əlverişli deyilsə, sən ona uyğunlaş mənasında işlədilən ifadə.

Canımdan qorxmuram. Ondan qorxuram ki, torpaq, mal-mülk əldən getsin, qalaq şölün düzündə. Oğlum, qulaq as, deyir, zəmanə sənə saz olmasa, sən zəmanəyə saz ol! Ona görə Nefti və Qiyas kimilərini üstümüzə qaldıran Comərdlə qohum olmaq lazımdır. (Ə. Abasov. Zəngəzur)

Müq. et: Zəmanə (zamana) sənə uymursa, sən zəmanəyə uymalısən!

Zəmanə dəyişdikcə, adamlar (insanlar) da dəyişir

Zəmanə adamı öyrədir

▲Опоздаешь одним днём, не догонишь и конём; Время научит, что делать; Пора, что железо: куй, поколе кипит; Если люди с тобою не ладят, так ты поладь с людьми

ZƏMANƏ UŞAĞI OLMAQ

●Zamana uşağı olmaq (uşağıdır)

Zəmanə adamı (adamıdır)

Zəmanənin tərbiyə edib yetişdirdiyi, zəmanənin tələblərinə uyğun yaşayan adam haqqında deyilən adam.

Zəki dayı Akifi yenə öz kefində görüb, zəmanə uşağıdır, daha onunla bacarmıram dedi və elədiyi hərəkətə göz yumdu. (S. Səxavət. Daş evlər); Bax, Qazaxıstandakı Medeo sayığı. Hacıqulu o saat başa düşdü ki, nə deyirəm. Zamana uşağıdı dayna, o dəqiqə sözü aldı. Dedi, dədə, televizorda çox görmüşəm. (Ə. İldırımoglu. Təşviş)

Müq. et: *Zəmanə adamı deyil

Zəmanə adamına oxşamır

Heç zəmanə uşağı deyil

Keçmişin qalığı başından çıxmamaq

▲Дитя (своего) века; Каковы веки, таковы и человеки; Герой своего времени

ZƏMANƏDƏN GERİ QALMAQ

[Qaçaq Bahadır]: – Axi, bizim babalarımız bu torpağın hər bir qarışını öz canları ilə qoruyublar. Nə üçün siz onların bu torpaqlara sahib olmalarına, bizim ana-bacılarımızı

əsir-yesir etmələrinə razı olursunuz? Böyük bəy: – Görünür, biz zəmanədən geri qalmışıq. Doğrusu bizdə bu cür düşünən gənclərin yetişdiyi, yatsam, yuxuma da gəlməzdi. (İ. Əfəndiyev. Mahnı dağlarda qaldı)

Bax: Zamanın nəbzini tutmaq (inkarda)

ZƏMANƏNİN NƏBZİNİ TUTMAQ

– Bəs, onlar niyə atana elə ağız büzürülər? – Nə bilim. Hər dəfə bir cür. Gah deyirdilər ki, əfəldi, gah deyirdilər ki, zəmanənin nəbzini tutur, gah da deyirdilər ki, kişi bərk fanatikdir. (S. Səxavət. Daş evlər)

Bax: Zamanın nəbzini tutmaq

ZƏMANƏNİN ÜZÜ QARA OLSUN!

●Zamananın üzünü qara olsun!

Zəmanədən şikayət, onu bəyənməmək mənasında işlədilən ifadə.

[Rəssam]: – Yoldaş Mərdan, dedi, keçmiş zəmanənin üzünü qara olsun! Sənətkar əsəri gərək alım-satıma düşməyə, sənət əsərindən gün kimi gərək hamı feyz ala. Ancaq nə edəsən ki, köhnə hökumət zamanında bizi bu hala salmışdılar. (M. Cəlil. Bir gəncin manifesti); Gilas nənə dərinədən ah çəkib dərdli-dərdli dedi: – Eh, oğlum, zəmanənin üzünü qara olsun! Sizin kimi cavanları əl-qol açmağa qoymur. (A. Şaiq. Yeni mənzilimiz)

▲Провались в тартарары такая жизнь!; Будь трижды проклята доля (жизнь)!; Жизнь – вставши, да за вытьё С.м. также: Zəmanənin üzünə lənət!

ZƏMANƏNİN ÜZÜNƏ LƏNƏT!

●Lənətə gələsən belə zəmanə (dünya, həyat, iş)!

Lənətə gəlmiş zəmanə!

Zəmanədən şikayət mənasında onu lənətləmək, qarğmaq; lənətə gəlsin belə zəmanəni mənasında edilən qarğış.

Mirzə Kazım evə girən kimi bir ah çəkərək dedi: – Zəmanənin üzünə lənət! Bu dünyada nəcib və alim adamlar üçün iş yoxdur. (M.S. Ordubadi. Şahqulu bəyin nəvəsi)

Müq. et: Zəmanəniz, (zamananız) çevrilsin!

Bu zəmanəni görüm tərsinə çevrilsin!

Zamananız dağılsın!

Belə zəmanə dağılsın!

(Qoy) Zəmanə dağılsın!

Qoy belə zəmanə dağılsın!

Zamananız batsın!

▲Будь оно неладно – время-то!

С.м. также: Səni qara gələsən, ay zamana!

ZƏMANƏYƏ UYĞUNLAŞMAQ

[Ağahüseyn] (gülümsəyərək, Qədimə): – Bu yaman tünd-məcəzdi. Deyirəm, ədə, zəmanəyə uyğunlaşmaq lazımdır, mən də cavanlıqda sən kimi idim. Amma indi görürsən də. (İ. Əfəndiyev. Büllür sarayda)

Bax: Zamanın nəbzini tutmaq

ZƏMİN YARATMAQ

●Zəmin hazırlamaq

Zəminə yaratmaq (hazırlamaq, qoymaq)

Hansısa işi başlamazdan əvvəl ilkin hazırlıq görmək, lazımı şərait, mühit, imkan yaratmaq.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Cəfərin öz böyük yaradıcılıq arzularını həyata keçirmək üçün gözəl bir zəmin yarandı. Böyük dramaturq özünün ən qiymətli əsərlərini də məhz bu dövrdə yazmışdır. (A. Şaiq. Böyük sənətkar); Azərbaycanda metafizik ruhlu şerin yeni modifikasiyada təqdiminə çağırış ümidlərə nikbin zəmin yaratsa da, dərhal düşünürsən ki, ümumi türk ədəbiyyatı tam dolğunluğu ilə canlanırdı. (A. Turan. Yeni düşüncə təmayülləri)

Müq. et: //Zənən çox olan evdə zəmin də çox olar

▲Подготовить (зондировать) почву; Пускать пробный шар; Расчищать поле (для работ); Закидывать удочку

ZƏN ƏHLİNİN YASARI İGİDİ ALÇAQ EYLƏR

Tullan bağda hasarı, /Ya ağ geyin, ya sarı, /İgidi alçaq eylər, /Zən əhlinin yasarı. (Bayatı)

Bax: Arvadın deyingəni kişini tez qocaldar

ZƏNBİLLƏ GÖYDƏN DÜŞMƏK

Əziz-xələf olmaq; istekli olmaq; taledən bəxş edilmək; qəfildən hardasa görünmək.

İlhanla baş-başa heydən düşəydim, /Bir nəğmə qoşaydım adına sənin. /Bir gecə zənbillə göydən düşəydim, /Düşəydim bir gecə yadına sənin. (M. İsmayıl. Barışa bilsəm)

▲Как с неба свалился; С неба свалиться (на голову)

ZƏNCİR ÇEYNƏMƏK

●Zəncir gəmirmək

Kiməsə qarşı son dərəcə acıqlı, hiddətli və qəzəbli olmaq; kimisə cəzalandırmağa, məhv etməyə fürsət axtarmaq; hədələmək.

Otağa qıfıllanan Göyərçin zəncir çeynəyir, yekəpər Aloonun gecə ikən əldən çıxmağında Kərbəlayi əmisini müqəssir sayır, ona qarşı kini güclənir, ağaran dişlərini bir-birinə sürtürdü. (S. Rəhimov. Şamo); Zəncir çeynəyərkən bizim əsrdən, /Çıxıb tribunaya Leyli Misirdən, /Eşit, gör nə deyir, eşit, Alamu! /Tarixdə bir yeni səhifədir bu. (M. Müşfiq. Azadlıq dastanı)

Müq. et: Sinirlərini gəmirmək

Əlindən zəncir çeynəmək

▲Вострить (острить) зубы; Лязгать зубами; Кипит злобою (закипел злобой); Разгневаться не в меру; Рвать и метать

ZƏNCİR GƏMİRMƏK

Belə düşünməkdə Məşədi haqlı idi: jandarm idarəsi səhərdən bəri qəzəbindən zəncir gəmirirdi. İzdihamin gözü qabağında fəhlə başçılarını tutmaq olmazdı, axşamın düşməyini gözləmək lazım idi. (M. Hüseyn. Səhər)

Bax: Zəncir çeynəmək

ZƏNCİRİ BOĞAZINA KEÇİRMƏK

●Xaltanı boğazına keçirmək

Kəndiri boğazına keçirmək

İpi boğazına keçirmək

Könülü olaraq özünü əsarət altına salmaq; kiminsə zülmünə tabe olmaq.

Monarxiyanı hər kəs gördü, monarxiya yeni bir söz deyə biləcəkmə? – yox! Torpağa susayan kəndli, inqilab yolunda qan tökən işçi milli muxtariyyət tələb edən xalqlar təkrar monarxiya zəncirini boğazına keçirəmi? (Y.V. Çəmənşəminli. Studentlər)

Müq. et: Zəncirə çəkmək

Zəncirə vurmaq

*Zənciri(ni) qırmaq

Zəncirdən qurtarmaq

▲Надеть ярмо на шею; Находиться в цепях (чего-то); Надеть цепи рабства

ZƏNDEYİ-ZƏHLƏSİ GETMƏK

Qaratel cavabında dedi: Elə şey yoxdur, sən oğrusan, mənim də oğrulardan zəndeyi-zəhləm gedir. Onu bil ki mən bir daha bu evin həndəvərinə düşməyəcəyəm. (E. Başkeçid. Min yol mənə söylər); Anası məndən uzaq qaçmağı Familə tapşırmışdı. Öz qohumlarımdan başqa, arvadların hamısının məndən zəndeyi-zəhləsi gedərdi. Qulaqlarımla eşitmişdim. (C. Əlibəyov. Qış macərəsi)

Bax: Zəhləsi getmək

ZƏNDİLƏN ZƏHLƏSİ GETMƏK

Əntiqə pis qız deyil, anasından zəndilən zəhləm gedir. Neynək, a bala, könül sevən göçək olar. Könliün tutubsa, Allah xeyir versin! (İ. Məlikzadə. Evin kişisi)

Bax: Zəhləsi getmək

ZİNDAN KƏSİLMƏK

Qazamata dönmək, çevrilmək; zindan kimi olmaq; azadlığı itirmək; məhkumluq qədər çətinə düşmək.

Yaşadıqca əzaba düşdü tənim, /Mənə zindan kəsildi öz Vətənim... (M.Ə. Sabir. Yaşadıqca xərəbə Şirvanda)

Müq. et: Zindan olmaq

▲Стать невольником чести; Стать чужим среди своих; Родные края обернулись казематом

ZİNƏT VERMƏK

●Ziynət vermək

Zinət vurmaq

Özünə zinət vermək

Bəzəmək; bəzək vurmaq; süsləmək; yaraşlıq, gözəllik vermək; gözəlləşdirmək.

Məscidə zinət verib hazır edir çay ilə qənd, /Eyləsinlər rövşəxanlar əhli-Qafqazı pəsənd... (Ə. Vahid. Gəlirlər)

▲Стать украшением (чего-то); Придавать красоту

ZİN HARA GƏTİRMƏK

Mərcan belə deməmişdi. Əri onu zinhara gətirdi. Kişinin qaşqabağı tökülmüşdü. (B. Bayramov. Bahar soyuğu)

Bax: Cana doydurmaq.

ZİRƏKLİK GÖSTƏRMƏK

Qoca Firuz bu gün zirəklik göstərib, özünü daha fərqli bacarıqlarını nümayiş etdirirdi. (Ə. Məmmədخانlı. Bakı gecələri)

Bax: Zirək tərpnmək

ZİRƏNİ GİRMANA APARMAQ

●Zirəni Kirmana aparmaq

Ta qədimdən yeri, məskəni olan və həmin yerdə çox asan, rahat tapılan bir nəsnəni özü ilə ora aparmaq.

– *Həsən kişi o nədir elə əlində gətirmisən: – Kişi zənbi-lindəki payı açıb göstərəndə Əliş kişini gülmək tutur: – A kişi, bu ki, bizim özümüzə boğaza qədərdir. Səninki zirəni girmana aparmaqdı. Özüne artıq əziyyət vermişən. (“Moza-lan” satirik kinojurnalı)*

Müq. et: Nöyütü Bakıya aparır

Zirəni Kirmana aparır, nöyütü Bakıya

Nöyütü Bakıya aparır, xurmanı Gəncəyə

Xurmanı bəsrəyə aparmazlar

Zirəni Kirmana aparmazlar

Bələdçiyə yol göstərməzlər

//Qırçı oğluna qır satır

*Bəsrədə sirkə qəhətdir

Coratın qovunu, Zirənin qarqızı

▲Ехать в Тулу со своим самоваром. В монастырь со своим уставом не ходят; В лес дров не возят, в колодезь воды не льют; Учить старую собаку новым трюкам
Cr.: В Тулу со своим самоваром не ездят

ZİYANIN YARISINDAN QAYITMAQ

●Ziyanlığın yarısından

Ziyanın yarısından qayıtmaq da xeyirdir

Ziyanın yarısından qayıtmaq özü də bir qazandır (xeyirdir)

Ziyanın yarısından qayıtmağın özü də şərtəndir

Zərərin yarısından qayıtmaq da qazandır (xeyirdir)

Zərərin yarısından qayıtmaq da şərtəndir

İşin nəticəsinin xeyirli olmamasını görərk, onu yarımçıq qoymaq, yarımçıq saxlamaq, yarıda kəsmək daha məqsədyönlüdür, daha sərfəlidir mənasında işlədilən ifadə.

Könülsüz tikəni yeməkdənsə, ziyanın yarısından qayıtmaq! – Lalə də oğlunu imtahanə çəkir, “xeyir iş” deyilənin oğlunun ürəyincə olmağını istəyirdi. – Bəlkə mən oğlumu üzə salıb Anaxanım barədə güc göstərmişəm? (S. Rəhimov. Ana abidəsi); Sənin qızını nişan üzük-sırğasından xilas edib, ilan qabığına bənzəyən əmvalı geriyə qaytarmaq, dağətəyilələrin dilincə desək, daha bu qəzilli çatını bir yolluq tən ortadan kəsmək gərəkdir, qoy ziyanın yarısından qayıdaq, kişi! (S. Rəhimov. Ana abidəsi)

Müq. et: Ziyanın (zərərin) harasından dönsən kardır (yaşşıdır, xeyirdir)

Zərərin harasından dönsən (dönülsə), kardır (xeyirdir)

Zəfərin yarısından qayıtmaq da şərtəndir

Ziyan ağrıdan acıdır

▲Из двух зол выбирай меньшее!; Лучше воротиться, чем блудиться; Лучше воротиться, нежели далее блудить; Лучше десять раз поворотить, чем один раз на мель сесть; Лучше споткнуться, чем упасть

Cr.: Признанная вина наполовину искуплена

ZİYANIN YARISINDAN QAYITMAĞIN ÖZÜ DƏ ŞƏRTDƏNDİR!

Direktor tərəfindən də, yuxarı instansiyalarda da təsdiq edilib. Keçmiş söz-söhbəti təzələmək nəyə lazımdır? – Görünür, lazımdır ki, təzələyirəm. Ziyanın yarısından qayıtmağın özü də şərtəndir! (V. Babanlı. Vicdan susanda)

Bax: Ziyanın yarısından qayıtmaq

ZİYARƏT DUASI OXUMAQ

Onlar İmam Rzanı ziyarət edir, sonra da ərəb dilində ziyarət duası oxuyur, zəvvarlar da tutuquşu kimi onu təkrar edirdilər. Və daha sonra zireh olan binaya girirdilər. (A. Şaiq. İmam Rzanın qəbri)

Bax: Dua etmək

ZİYARƏT ETMƏK

●Ziyarətə gəlmək (getmək)

Ziyarətə (ziyarətinə) getmək

1. Müqəddəs yerlərə, ziyarətqahlara, məzarlığa getmək; səcdəyə getmək; baş çəkmək.

İsgəndərin bir peyğəmbər kimi Şəddadın qəsrini və qızıl gümbəzini ziyarət etməsi, nəhayət İsgəndərin ədalətlilər öl-kəsinə səfəri ilə sona yetir. (M. Qocayev. Nizaminin insan fəlsəfəsi); Kərbəlayı İsmayıl son ayaqda oğlunu ziyarət etməyə üçün bu günbəzə döndü. Günbəzin qifilinin açarı Kərbəlayının cibində olardı, özü açardı. İndi günbəzi açıq gördü. (F. Kərimzadə. Oğuz qəbri); Onlar İmam Rzanı ziyarət edir, sonra da ərəb dilində dua oxuyur, zəvvarlar da tutuquşu kimi onu təkrar edirdilər. Və daha sonra zireh olan binaya girib İmamı ziyarət edib, qızıl barmaqlığı öpürdülər. (A. Şaiq. İmam Rzanın qəbri)

Müq. et: (kiminsə) Məzarını (qəbrini) ziyarət etmək

Məzarlığı ziyarət etmək

(Atanın, ananın və s.) Yatdığı torpağı ziyarət etmək

Mir Mösum Ağanı ziyarətə getmək

Kəbəni ziyarət (təvab) etmək

//Məkkə evin içidir

Allahım, sən hamıya Məkkə (Kərbəla, Ümrə) ziyarəti qismət elə!

Allah sən istəyənlərin hamısına bu yolu qismət elə!

Allahım, sən bizlərə Ərbeyin yolu getməyi qismət elə!

2. Taixi yerləri, maraqlı yerləri gəzmək; baş çəkmək.

Bizlərə düşən bu muzeyi ziyarət etmək idi. İçimdəki zərif həyəcanla muzeyin yerləşdiyi ünvana doğru yola çıxdım. (Avropadan məktublar. Ədəbiyyat qəz. 19.03.2016)

Müq. et: Böyüklərimizi ziyarət etmək

Ata-ananı ziyarət etmək.

▲1. Поклониться святым местам; Навестить святые места; Совершать паломничество. 2. Посещать исторические места

ZOR AYAQ AÇANDA, DÜZLÜK SARSILAR

Gücün hökmü işləyəndə, haqqın (düzlüyün) hökmü tükənir; hər şeyi güc hesabına həll edəndə ədalət pozulur mənasında işlədilən ifadə.

Subutay əyri qılıncı hiddətlə silkələdi. Sol gözü tamam qapandı, sağ bəbəyi kəlləsinə çıxdı. Usta burdakı ayrılıqla düzlüyün nisbətini söylədi və sonra. – Bizdəki düzlüyə şübhənmi var? – Zor ayaq açanda düzlük sarsılar, usta! (Ə. İsayev. Üsyan)

Müq. et: Qanun zora tabedir
Zor gələndə qanun bacadan çıxar
Zora xanların da borcu var (olur)

▲Сила закона не знает; Сила солому ломит; Сила и со-
лому ломает, и закон ломает; Сильная рука сама влады-
ка; Где сила владеет, там закон уступает; Где сила, там
и закон; Когда золото всплывает, правда тонет

ZOR İLƏ BAZAR OLMAZ

●Zorla (zornan) bazar olmaz
Güc ilə (gücnən, güc-bələynan) bazar olmaz

Zor hesabına iş görmək olmaz; zor olan yerdə düzlük ol-
maz; nəyin bahasına olursa olsun öz istəyinə çatmaq arzusu
ilə yaşayan kəsə onun istəyini qəbul etməyən insanın təəs-
süflə dediyi ifadə.

*Onların hamısı deyir ki, bu kolxoz çətin baş tuta. Heç
kəs öz halal çörəyinə haram qatmaq istəmir. Zor ilə, hədə-
qorxu ilə sosializm qurmaq olmaz. – Düzdür, naçalnik, zor
ilə bazar olmaz. (M. Əliyev. Dağlar oğlu)*

Müq. et: Zor işlətməklə çətinliyi həll etmək olmaz

//Sayıbalını döyə-döyə evləndirmək olmaz

Zorla gedən köpək qoyuna fayda verməz

Dil ilə olan, zor ilə (zorla) olmaz

▲Запрос в карман не лезет; Запрос по рылу не бьёт; На-
сильно (силою) мил не будешь

ZORA DÜŞMƏK

●Gücə düşmək

Çətin vəziyyətə düşmək; gücü çatmamaq; ağırlıq altında
sınmaq.

*Oturub alçaxda dırmaşma başa, /Tülküsen aslanla girmə
savaşa, /Gəl yarışma gücün çatmayan daşa, /Götürə bil-
məzsən, zora düşərsən. (Aşıq Ələsgər. Məğrurluq eyləyib
ustadam demə)*

▲Заработать грыжу; Не по силе ношу брать – пупок ра-
зорвать; Пупок развязался

ZORA SALMAQ

Kimisə çətinə, çətin vəziyyətə, gücə salmaq, gücü çat-
mayan işə buyurmaq.

*[Səlim ağa]: – Ay bəy, arvad xeylağının ağı belə şeylərə
işləməz! Cahan xanımı zora salma! (M. İbrahimov. Pərvanə)*

Müq. et: Zora çəkmək

Zor göstərmək

Zora salma!

Zoruna dönüm!

▲Испытывать на прочность; Загонять в угол; Вгонять
(вогнать) в пот

ZORLA GÖZƏLLİK OLMAZ

●Zor ilə gözəllik olmaz

Zor ilə olan, zor ilə olmaz

Gözəlliyi heç bir vasitəylə qazanmaq olmaz mənasında
işlədilən ifadə.

*Atanın sözlərini mən təkrar elədim: zorla gözəllik ol-
maz, sən özünə niyə belə əziyyət verirsən. Elə belə də gözəl-
sən, gözəyatımlısan, daha nə istəyirsən, heç bilmirəm? (Y.V.
Çəmənşəminli. Qızlar bulağı)*

Müq. et: Zərlə (zər ilə) gözəllik almaq olmaz

Gözəllik pulla alınmaz

Zor hökm sürən yerdə qanun gücsüzdür

▲Насилу милою не стать; Красота не дворянство, не
родом ведётся

ZÖVCƏSİ OLMAQ

*[İbrahim xan]: – Mənim istəkli, ağıllı qızım. Budur, indi
Allahın köməkliliyi ilə böyüyüb boya-başa yetmişən. Daha
ərə getmək yaşına çatmısan. Fətəli xan səni özünə baş hə-
rəm etmək istəyir. Ağabəyim ağa: – Mən Fətəli şah həzrət-
lərinin zövcəsi olmaq istəmirəm. (İ. Əfəndiyev. Hökmdar və
qızı); Ziya maşının qapısını açdı. Vüqarı təkidlə öz yanında
oturdub, rulun arxasında təzədən rahatlandı. – Buyur, mə-
nim zövcəm olan qadınla da tanış ol! O, dal oturacaqda
əyləmiş cavan qadına işarə etdi. (V. Babanlı. Vicdan su-
sanda)*

Bax: Həyat yoldaşı

ZÖVQ ALMAQ

●Zövq çəkmək

Zövqüsəfa çəkmək

Zövqüsəfa qılmaq (sürmək)

Həzz almaq; ləzzət almaq; xoşlanmaq; nəşələnmək; fey-
ziyab olmaq.

*Dilində Vaqifin gözəlləməsi, /Yayılmış aləmə onun zil sə-
si, /Bir gənc də baş qoymuş onun çiyinə; /Burda sevgililər
zövq alır yenə /Vətən torpağının azadlığından. /İnsan –
azadlıqdır, azadlıq – insan! (S. Vurğun Aslan qayası);
[Birinci səs]: – İndi sən sənət aləminə daxil olursan, Əli
müəllim. Bu sənət incəsənət adlanır. Ondan zövq almaq
asandır, başa düşmək, təhlil etmək çətin. (Q. Mehdiyev.
Səndən sonra)*

Müq. et: Zövq vermək

Zövqünü oxşamaq

Zövqünə (zövqə) yatmaq

*Zövqünü korlamaq

▲Получать невинное удовольствие; Удовлетворять лю-
бопытство; Любоваться чем-то (любуюсь – не налю-
буюсь)

ZÖVQLƏRİ ÜST-ÜSTƏ DÜŞMƏK

●Zövqləri uyğun gəlmək

Zövqləri uyğundur

Zövqünə uyğun gəlmək

Eyni şeyi bəyənən, sevən adamalr haqqında deyilən ifadə.

*Rufa bayaqdan bəri nə demək istəyirdisə, nəyi xoşladığını
dilinə gətirirdisə də, rəfiqəsi də onu deyirdi. Onları zövqləri
hər anlamda üst-üstə düşürdü. Mən bunu çoxdan hiss elə-
mişdim. (S. Səxavər. Daş evlər)*

Müq. et.: *Zövqlər müxtəlifdir

Zövqləri fərqlidir

Zövqləri üst-üstə düşür (düşməmək)

Hər kəsin öz zövqü var

Hərənin bir zövqü var (olur)

//Biri qızılgül, biri (də) bənövşəni sevər

▲Взгляды совпадают; Вкусы у них совпадают; Приходиться по вкусу; Ко двору приходится

Ср.: Вкусы расходятся; О вкусах не спорят; На вкус, (и)

на цвет товарища нет

ZURNA-BALABAN ÇALMAQ

●Zurna-qabal (qaval) çalmaq

Zurna çalmaq

Zurnaya qoyub çalmaq

Boş-boşuna hay-küy salmaq; şayiə yaymaq; birinə böhtan atmaq; dalınca danışmaq, haqqında iftiralər yaymaq; dö-nə-dönə demək, təkrarlamaq; xəbərdarlıq etmək.

– *Bəs bu neçə vaxtda bu zalımın qızı zurna-balabandır çalır? Sizin parağınızı başınızdan aparmasalar, ayılmazsınız. (C. Cabbarlı. Almaz)*

Müq. et.: Zurna çalma!

Zurnanı gümüşləmə!

▲В трубы трубить (дудеть); Жевать мочалку (мочало); В барабаны бить

ZURNA İLƏ QANDIRMAQ

Sənin kimilərinə zurna ilə də qandırmaq çətindir. Heyfə cavan ömrümü sənin bu xarabanda çürütdüm... (Ə. Vəliyev. Tədbir)

Bax: Balabanda qandırmaq

ZÜHUR ETMƏK

●Zühür (zühr) etmək

Meydana çıxmaq; ortaya çıxmaq; görünmək; zahir olmaq; peyda olmaq.

Bu fikir Hacı Muxtar bəyin bütün varlığını sarsıdırdı və o, bütün varlığı ilə çalışırdı ki, bu fikri özündən uzaqlaşdırsın. Bu fikir birdən-birə zühür etdi, elə bil, fikir yox, yenicə doğulmuş şeytan balası idi. (Elçin. Baş); Çiləxananın son gününə qədər o qadın mənim otağında zühür etdi, son gecədə isə lap yanımda oturdu, əlimdən tutdu. (Q. Turalı. Fələk qırmancı); – İsa dayı, son günlər nəinki qızlar, heç oğlanlar da dərsə nizamla gəlmirlər. – O niyə? – Nə bilim, səs yayıblar guya İmam Ərəbistanda zühür eləyir. Sənin kimi məktəb direktoru olan yerdə İmam da zühür eləyər, Əzrayıl da. (A. Məmmədov. Əlvida, gözəl dünya)

Müq. et.: İmam zühür eləyir

Zühura çıxmaq

Zühura gəlmək

Zühura gətirmək

Zühür olmaq

▲Возникать как призрак; Явиться призраком; Явиться как святой дух

ZÜLFÜNƏ CAN VERMƏK

Əzizim oba xanı, /El xanı, oba xanı. /Zülfünə can verməşəm, /Kim verər o bahanı? (Bayatı)

Bax: Canını qurban vermək

ZÜLM ETMƏK

●Zülüm etmək

Özünə zülm etmək

Əzab vermək; amansızcasına sıxışdırmaq; işgəncə vermək; kiməsə ədalətsizlik, haqsızlıq etmək.

Söz kəc gəlsə qan olar, /Ürəkdə şan-şan olar. /Zülm eliyən, qan tökən /Ya xan, ya sultan olar. (Bayatı); İki birləşib zülm edib mana; /Şahid yox arada, qorxuram dana. (Q. B. Zakir. Qorxuram); [Xurşidbanu]: – İranda neyləyirlər sizə? – Seyid Hüseyin. – Bizə zülm eləyirlər, xan həzrətləri! Bu mənə məlumdur, ancaq siz açıq şəkildə də bura gələ bilərsiniz, niyə qaçırdınız? (İ. Əfəndiyev. Xurşidbanu Natəvan)

Müq. et.: Zülm (zülüm) vermək

//Zülm eliyən, qan tökən ya xan, ya sultan olar

Zülm, zülm eləyənlər qalar

Zülmədən zindan, hərbdən viranəlik törəyər

*Zülmədən qurtarmaq

▲Гнуть в дугу; Гнуть в три погибели; Гнуть (согнуть) в три погибели; Помыкать кем-либо; Вить верёвки из кого-либо; Попирать свободу (чью-то)

ZÜLM EVİ ABAD OLMAZ

Zülm olan yerdə abadlıq olmaz; haqsızlıqla abadlıq əldə etmək olmaz; zülmə qayda-qanun yaratmaq olmaz.

Dağlarda gördüm lala, /Əldə tutdum piyala, /Kim görübdür dünyada, /Zülm evi abad ola? (Bayatı); Əzizim ayransıza, /Ayran ver ayransıza, /Zülm evi abad olmaz /Qalmaz da dövrən sizə. (Bayatı)

Müq. et.: Zülm də, zalım da var ola bilməz

Zülm də, zalım da həmişə (əbədi) var ola bilməz

▲Тиранией прав не будешь; Грозцы грозят, а жильцы живут

ZÜLM ƏRŞƏ DAYADI

●Zülmü ərşə dayanmaq

Zülm ərşə dirənmək (çıxmaq)

Zülmün ən yüksə həddə çatması; işgəncələrin çoxalması; istismarın çoxalması; haqsızlığın, ədalətsizliyin sərhədləri aşması, şiddətlənməsi.

Bayramın nəzərində mehriban və xeyirxah görünən bu adam danışdıqca danışır, vergül, nöqtə qoymurdu. – Axı belə zülm olmaz! Oğrunu-qulduru tutmağa gücü çatmır, əlsiz-ayaqsız tutub gətirir. Zülm ərşə dayananda belə olar da. (M. Hüseyin. Səhər); Qoy bir camaat haqqını bilsin. Hər qarış torpaqdan bir igid qalxacaq, xortlayacaq. Bəs nə diridiri qəbrə getmək olarmı? Zülm ərşə dayananda belə olar! (M. Cəlil. Dirilən adam); Bu ulu məğrurluq bərəsində eldə-obada maraqlı əfsanələr dolaşır gəzir. Guya çox qədim əyyamda bu tərəflərdə zülmü ərşə dayanan zalım bir hökmdar dövrən sürərmiş. (T. Bünyadov. Göz yaşları)

Müq. et.: Zülmün ərşə çatsın (dayansın)!

Zalımın zülmünə düşsən!

Zülm-sitəmdən başın açılmasın!

▲ Править как чёрт болотом; Тиранство вопит к небу;
He с добра волости встают

ZÜLMƏ TABE OLMAQ

● Zülmün tabeliyində olmaq

Haqsızlığa, işgəncələrə baş əymək; əziyyəti qəbul etmək; müti olmaq.

Daxmanın qapısı açıldı, bəkçi başını içəri salıb, qorxu ilə otağı süzdü və məni göriincə gözlərinə inanmadı. Məni bir kənara çəkib dedi ki, zülmə tabe olmaq insan üçündür. Sən bu səhnələri nə üçün seyr edirsən. (Y.V. Çəmənəmli. Qızlar bulağı)

Müq. et: Zülmə dözmək

▲ Быть (находиться) в тисках; Грызть землю. Подчиняться

ZÜLMƏT BİR GECƏ

Ləbbeyk məmurun qabağına düşüb getdi və axırda hər şeyə göz yumub, canını dişinə tutub, zülmət bir gecədə qarovulun gözündən yayındı. (M. Cəlal. Məşruq)

Bax: Göz-gözü görməmək

ZÜLMƏT KÖPƏYİ GÜNDÜZƏ HÜRƏR

Kiminlə gəlirsən, gör bir üz-üzə? /Ey zülmət köpəyi, hülmə gündüzə! (Ə. Vahid. Quduz Hitlerə)

Bax: Ağlısız köpək ulduza hürər

ZÜLMNƏN ABAD OLAN, ƏQL İLƏ BƏRBAD OLAR

● Zülm ilə abad olan əql ilə bərbad olar

Zülm ilə abad olan bir gün gələr, bərbad olar

Zülmünən abad olan, ədlinən (əql ilə) bərbad olar

Zülm verməklə yaranan abadlıq əqlin vasitəsilə darma-dağın olar mənasında işlədilən ifadə.

Bu dünya da həmişə belə getməyəcək. Atalar demişkən, zülmünən abad olan, əql ilə bərbad olar. Əvvəl-axır camaat işıqlı bir günə çıxacaq. Biz buna inanırıq. (M. Hüseyin. Səhər)

Müq. et: *Zülm ilə bərbad olan, ədl ilə abad olar

Zülm ilə abad olmaz, əql ilə bərbad olar

▲ Неправедно нажитое стоит, поколе праведное не состоит (т.е. не поднимается); Неправда светом началась, светом и кончится

ZÜLMÜNƏN ABAD OLAN, ƏDLİNƏN BƏRBAD OLAR

Mən heç, bu gündə, sabahda qara torpağa gedənin biri-yəm, amma sən hələ cavansan. Dünyadan kam almayıbsan. Bu dünya həmişə belə getməyəcək. Atalar demişkən, zülmünən abad olan, ədlinən bərbad olar. (M. Hüseyin. Səhər)

Bax: Zülmünən abad olan, əql ilə bərbad olar

ZÜMZÜMƏ ETMƏK

● Dodaqaltı (dodağının altında) züzmüzmə etmək

Dodağının altında oxumaq

Dodağının ucunda züzmüzmə etmək

Ağız-ağıza verib züzmüzmə etmək

Yavaşca, astadan oxumaq; öz-özünə alçaq səslə oxumaq; ahəstə oxumaq; alçaq səslə oxumaq.

Gecədən xeyli keçmiş fayton karvansaraya çatdı. İri taxta darvazalar bağlı idi. Bütün yolu züzmüzmə etmiş olan qoca faytonçu birdən-birə susdu və yerə enərək darvazanı döyməyə başladı. (Q. İlkin. Həyat yollarında); Qara qızın birdən-birə susub cavab verməməsini etinasızlıq kimi qəbul edib, kəlin üstündə yırğalana-yırğalana, qüssəli-qüssəli zülm-zülmə edirdi. Sözləri aydın demir, ancaq ürəyində dolandırıldı. (İ. Muğanna. Dan ulduzu); Əmrah hələ yüzbaşı deyildi, kefi kök, damağı çağ, altında da yorğa at, qonşu kənddən gəlirdi, hərdən də öz-özünə züzmüzmə eləyirdi. (Ə. İldırımoglu. Əmrahsız qalan dağlar)

▲ Петь под нос

ZÜMRÜD QUŞU KİMİ ODDA YANIB YENİDƏN DİRİLMƏK

● Zümrüd quşu kimi yanib dirilmək

Zümrüd quşu kimi yanmaq

Qədim İran əsətirində guya Qaf dağında yaşayan, dara düşənlərə kömək edən güclü və böyük bir quş kimi ölüb-dirilən, yenidən həyata qayıdan mistik Simurq quşuna işarədir.

Bakı gecələrinin hekayəsi barədə danışırım, xala, bir də o nağıldan danışırım ki, bir ağ quş vardı, əvvəl qaranlıq bir qəfəsdə çox çırpındı, sonra Zümrüd quşu kimi odda yanib yenidən dirildi və qanad çalıb ağ ulduzlara doğru uçdu. (Ə. Məmmədخانlı. Bakı gecələri)

Müq. et: Simurq quşu

Səməndər quşu kimi (təkin) yanmaq

▲ Как жар-птиц Феникс; Как птица Феникс – возрождается из пепла

ZÜY TUTMAQ

Kərbəlayi Hətəmxan molla Qafara züy tutur, istədiyi əyəni oxudub, istədiyi havanı çaldırır. (S. Rəhimov. Şamo)

Bax: Dəm tutmaq, 1

LÜĞƏTDƏ İSTİFADƏ OLUNAN LEKSİKOQRAFİK MƏXƏZLƏR

Azərbaycan dilində

1. Abasquliyev T. İngiliscə atalar sözləri və onların azərbaycanca, rusca qarşılıqları. Bakı: Elm, 1981, 208 s.
2. Abbasov A. Q. İngiliscə-azərbaycanca atalar sözləri lüğəti. Bakı: Turan evi, 2009
3. Adilov M. İ. Qanadlı sözlər, Bakı: Yazıçı, 1988, 439 s.
4. Aksoy Ö. A. Atasözləri və deyimlər sözlüyü. II c-də, İstanbul: İnkilap, I c., 2017, 486 s. II c., 2018, 1205 s.
4. Altaylı S. Azərbaycan türkcəsi deyimlər sözlüyü. Ankara: Prestij mətbəəsi, 2005, 589 s.
5. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti (Ə.Ə. Orucovun redaktəsi ilə). 4 c-də
Bakı: Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1964-1987
6. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı. Atalar sözü. Bakı: Öndər , 2004, 263 s.
7. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı. Atalar sözü və deyimlər. Bakı: Nurlan , 2007, 319 s.
8. Baxşiyev H.N. Azərbaycanca- rusca frazeologiya lüğəti. Bakı: ADU nəşriyyatı, 2006
9. Bəydilli Cəlil (Məmmədov). Atalar sözü. Bakı: Öndər nəşriyyat, 2004
10. Əlizadə Z. Azərbaycan atalar sözlərinin həyatı. Bakı: Yazıçı, 1985
11. Həkimov M.İ. Xalqımızın deyimləri və duyumları. Bakı: Maarif, 1988, 380 s.
12. Həmidov İ.H., Həmidova L. İ. və başqaları.
Azərbaycanca-rusca və rusca-azərbaycanca atalar sözü və zərbi məsəllər lüğəti. Bakı: Təhsil, 2009, 261s.
13. Həmidov İ.H. Azərbaycanca- rusca atalar sözləri lüğəti. Bakı: “Oka-ofset”, 2004
14. Hüseyinov B.A. Rəvayətli ifadələr (niyə belə deyirik). Bakı: Azərnəşr, 1961
15. Hüseyinov H.N. Rusca-Azərbaycanca lüğət Bakı: SSRİ Elmlər Akademiyasının Azərbaycan filialı, 1941, 652 s..
16. Hüseyinzadə Ə.N. Atalar sözü. Bakı: Yazıçı, 1985
17. Hüseyinzadə Ə.N. Atalar sözü və məsəllər (rusca- azərbaycanca qarşılıqlar).
Bakı, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin Dövlət Mətbuat Komitəsi, 1971, 151 s.
18. Hüseyinzadə Ə.N. Atalar sözləri və məsəllər. Bakı: Azərnəşr, 1972
19. Hüseyinzadə Ə., Qasımsadə H. Atalar sözü, Bakı: Yazıçı, 1985, 692 s.
20. İsmayılov Rafiq. Atalar sözü və məsəllər. Bakı: Altun kitab, 2011
21. Məhərrəmli Q., İsmayılov R. Azərbaycan dilinin frazeoloji lüğəti, Bakı: Altun kitab, 2015, 287 s.
22. Məmmədzadə K. İngiliscə-azərbaycanca-rusca frazeoloji lüğət.
Bakı: Qafqaz Universiteti nəşri, 2008, 323 s.
23. Murtuzayev S. M.F.Axundovun komediyalarının frazeologiyası. Bakı: Azərbaycan SSR EA, 1958, 63 s.
24. Orucov Ə.Ə. Azərbaycanca- rusca frazeoloji lüğət (5500 ifadə), Bakı: Elm, 1976, 247 s.
25. Rzayev X.A. Atalar sözü (azərbaycanca-rusca-ərəbcə). Bakı: Nicat, 1993, 173 s.
26. Rzayev X.A. Atalar sözü (azərbaycanca-rusca-ərəbcə atalar sözü və zərb-məsəllər lüğəti)
(Азербайджанские пословицы). Bakı: Bakı Dövlət Unuversiteti nəşriyyatı, I t., 2003, 688 s.
27. Seyidəliyev N. F. Frazeologiya lüğəti. Bakı: Çıraq, 2004, 272 s.
28. Tahirbəyov B. H., Hüseyinzadə Ə. N. Müxtəsər azərbaycanca-rusca və rusca-azərbaycanca atalar sözü lüğəti.
Bakı: Maarif, 1983
29. Vəliyeva N. Azərbaycanca-ingiliscə-rusca frazeoloji lüğət.

Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, II c-də, I c. 986 s., II c. 987 s. 2010

30. Vəliyeva N. Azərbaycanca-İngiliscə idiomatik lüğət. Bakı: Mütərcim, 2017, 760 s.
31. Vəfəli A. Atalar sözü – aqlın gözü. Dünya xalqlarının atalar sözündən seçmələr. Bakı: Elm, 2012, 1213 s.
32. Zeynalı H. Azərbaycan atalar sözü. Bakı: Azərbaycan tədqiq və tətəbbö cəmiyyəti nəşriyyatı, 2012, 173 s.

Rus dilində

33. Аббасов А.Г., Алиева М. и др. Англо-русский словарь пословиц. Баку, 2013
34. Абдуллаев К.М., Гамидов И.Г. О трансязыковой природе фразеологии. //В пространстве языка и культуры. Звук. Знак. Смысл. Сб. статей в честь 70-летия В.А. Виноградова. М.: Язык славянских культур, 2010, 149-158 с.
35. Аникин В.М. Русские пословицы и поговорки. М.: Художественная литература, 1988.
36. Ашукин Н.С., Ашукина М. Г. Крылатые слова, литературные слова, литературные цитаты, образные выражения. Изд. III. М.: Художественная литература, 1966
37. Бирих А.К, Мокиенко В. М., Степанова Л. И. Русская фразеология. Историко-этимологический словарь. Изд. 3-е, М.: Астрель. АСТ, Хранитель, 2007
38. Большой фразеологический словарь русского языка (значение, употребление, культурологический комментарий). Отв. ред. В.Н. Телия. М.: АСТ-Пресс, 2006
39. Гусейнзаде А.Н. Азербайджанские пословицы и поговорки. Баку: Азгосиздат, 1959
40. Даль В.И. Пословицы русского народа. М.: Госиздат, 1957
41. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка I-IV т.т., М., 1956
42. Жигулев В.П., Сидоренко М.И., Шкляров В.Т. Словарь фразеологических синонимов русского языка. М.: Русский язык, 1987
43. Жуков В.М. Словарь русских пословиц и поговорок. Изд 2-е, М.: Советская энциклопедия. 1967
44. Зелинский С.П. Татарские пословицы, поговорки, загадки и имена женщин (русско-азербайджанские переводы), Тифлис: СМОМПК, 1881, 51 с.
45. Зимин В.И. Словарь-тезаурус русских пословиц, поговорок и метких выражений. М.: АСТ-Пресс, 2006.
46. Иллюстров И.И. Сборник российских пословиц и поговорок. Киев, 1904, 395 с.
47. Иллюстров И.И. Жизнь русского народа в его пословицах и поговорках. Изд. 3-е, СПб, 1915
48. Князев В.В. Книга пословиц (выборки из пословичной энциклопедии). Ленинград: Красная газета, 1930
49. Курилова А.Д. Новый фразеологический словарь русского языка. М.: Дрофа, 2009
50. Махмудбеков М. Пословицы и поговорки (русско-азербайджанский словарь). Тифлис: СМОМПК, 1894, 325 с.
51. Михельсон М.И. Русская мысль и речь. Свое и чужое. Опыт русской фразеологии. I-II т.т. М.: ТЕРРА, 1994
52. Мокиенко В.М., Ермолаева Ю.А. и др. Словарь русских пословиц. М.: Астрель. АСТ, 2008
53. Овсянников В.З. Литературная речь. Толковый словарь современной общелитературной фразеологии М.: ОГИЗ, 1933
54. Пермяков Г. Л. Пословицы и поговорки народов Востока. М.: Наука, 1979
55. Пословицы греческие, турецкие, татарские, собранные в Карской обл. Тифлис: СМОМПК, Вып. 34 за 1904 г. 55 с.

56. Пословицы Ширванских татар (Шемахинский и Геокчайские уезды Бакинской губернии). Смотр-ль геокчайского училища Н.Д. Калашев. Авторы М. Махмудбеков, М.Г. Бабазаде, С.М. Ганиев, И., Алибеков, С. Гаджибеков. СМОМПК, Изд-во Кавказского учёного округа, выпуск 24, Тифлис, 1898, с.1-211 (собрано 1982 пословиц и поговорок)
57. Рыбникова М.А. Русские пословицы и поговорки. М.: Наука, 1961
58. Снегирев И.М. Русские народные пословицы и притчи. М., 1848
59. Степанова И.И. Фразеологический словарь русского языка. СПб, Виктория, 2003
60. Тагиев М.Т. Русско-азербайджанский фразеологический словарь. Баку: Мутарджим, 2006
61. Татарские (азербайджанские) тексты. Песни, загадки, пословицы, записанные А. Калашевым. СМОМПК, вып. 18, Тифлис, 1894, с. 51-65
62. Татарская народная словестность в Закавказье. Учитель Кельвинского земского училища М. Махмудбеков. СМОМПК, вып. 19, Тифлис, 1894, с. 286-325
63. Федосов И.В., Лапицкий А.Н. Фразеологический словарь русского языка. М.: Юнвест, 2009
64. Фёдоров А.И. Фразеологический словарь русского литературного языка. М.: АСТ Астрель, 2007, 877 с.
65. Фелицына В. П., Прохоров Ю. Е. Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения. Лингвострановедческий словарь. М.: Русский язык, 1979
66. Фразеологический словарь русского языка (под ред. А. И. Молоткова). Изд. 4-е. М.: Русский язык, 1986
67. Яранцев Р. И. Словарь- справочник по русской фразеологии. М.: Русский язык, 1981

LÜĞƏTDƏ
İLLÜSTRATİV MATERIAL KİMİ İSTİFADƏ OLUNMUŞ MÜƏLLİF VƏ BƏDİİ ƏSƏRLƏRİN
SİYAHISI

1. Azərbaycanın aşığı və şair qadınları, II nəşr, Bakı: Gənclik, 1991, 283 s.
2. Azərbaycanın aşığı və el şairləri. II c-də I c., Bakı: Elm, 1983, 369 s.
3. Azərbaycan ədəbiyyatı inciləri. XII k-da, Dramlar, Bakı: Yazıçı, 1986, 727 s.
4. Azərbaycan məhəbbət dastanları, Bakı: Elm, 1979, 504 s.
5. Azərbaycan nəsr antologiyası. 5 c-də, Bakı: Şərq-Qərb, 2006
6. Aşığı Ələsgər. Qoşmalar, təcnislər, dodaqdəyməz təcnislər, cıqalı təcnislər, gəraylılar, tərifləmələr, bağlamalar.
/Azərnəşr, Bədii-ədəbiyyat şöbəsi, III çap, Bakı, 1937, 269 s.
7. Aşığı Şəmşir. Şeirlər. Bakı: Yazıçı, 1980, 252 s.
8. Sarı Aşığı. Bayatılar. Bakı: Yazıçı, 1980
9. Bayatılar. Tərtib edən V. Vəliyev. Bakı: Yazıçı, 1985.
10. Bayatılar. Tərtib edən H. Qasimov. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1960, 253 s.
11. Meyxanalar. Oturmusan səmavərdən yuxarı. Bakı: Yazıçı, 1993, 280 s.
12. Molla Nəsrəddinin lətifələri. Bakı: Öndər nəşriyyatı, 1978, 219 s.
13. Abasov Ə. Zəngəzur, I k. Bakı: Nağıl evi, 2013, 532 s.
Zəngəzur, II k. Bakı: Nağıl evi, 2013, 449 s.
14. Abbaszadə Hüseyn. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, II c., 1984, 380 s.
Uzaqdan gələn qonaq. Povest və hekayələr. Bakı: Gənclik, 1974, 260 s.
15. Abdulla Kamal. Unutmağa kimsə yox. Bakı: Qanun nəşriyyatı, 2011
16. Abdulla Şaiq. Əsərləri. V c. Xatirələr. Məktublar. Bakı: Yazıçı, 1978, 502 s.
19. Axundzadə Mirzə Fətəli. Əsərləri, 3 c-də. I c., Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 295 s.
22. Babanlı Vidadi. Vicdan susanda. Bakı: Yazıçı, 1982, 512 s.
İnsaf nənə. Bakı: Yazıçı, 1985, 410 s.
24. Barat Vüsal. Seçilmiş əsərləri, 2 c-də. II c., Bakı, 2016, 525 s.
25. Başkeçid Elşad. Min yol mənə söylər. Bakı: Mütərcim, 2012, 210 s.
26. Bayramov Bayram. Povestlər, hekayələr, xatirələr. Bakı: Yazıçı, 1988, 448 s.
Yazılmamış kitab. Bakı: Yazıçı, 1978, 488 s.
28. Bünyadov Teymur. Göz yaşları. Bakı: Yazıçı, 1991, 412 s.
Dedim ki, yadigar qalsın. Bakı, 2015, 204 s.
29. Cabbarlı Cəfər. Əsərləri, 4 c-də. II c., Bakı: Yazıçı, 1983, 297 s.
Seçilmiş əsərləri. Bakı: Elmlər Akademiyası, 1949, 248 s.
30. Cabir Novruz. Ulu dünya, heyifsən. Bakı: Yazıçı, 1987, 235 s.

31. Çəmənzəminli Yusif Vəzir. Əsərləri, 3 c-də. Bakı: Avrasiya press, 2005
Qan içində. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1968, 243 s.
32. Əbülhəsən Ə. Seçilmiş əsərləri, 3 c-də. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1984.
Tamaşa qarının nəvələri. Bakı: Gənclik, 1973, 288 s.
33. Əfəndiyev İlyas. Seçilmiş əsərləri, 7 c-də. I c. Bakı: Çinar-Çap, 2002, 615 s.
II c. Bakı: Çinar-Çap, 2002, 471 s.
III c. Bakı: Çinar-Çap, 2002, s.
34. Əfəndiyev Elçin. Mahmud və Məryəm, Bakı: Gənclik, 1984, 355 s.
Seçilmiş əsərləri, 10 c-də, V c. Bakı: Çinar-Çap, 2005, 493 s.
Seçilmiş əsərləri, 10 c-də, II c. Bakı: Çinar-Çap, 2005, 523 s.
Baş. Bakı: Qanun nəşriyyatı, 2015, 366 s.
35. Əhmədov Sabir. Yasamal gölündə qayıqlar üzür. Bakı, 1984.
37. Əlibəyov Cəmil. Dünyanın o biri ucu. Bakı: Yazıçı, 1986, 415 s.
Vida görüşü. Bakı: Yazıçı, 1981, 385 s.
Mənim analı dünyam. Romanlar. Bakı: Yazıçı, 1988, 703 s.
38. Əliyev M. Dağlar oğlu. Bakı: Gənclik, 1984, 455 s.
39. Əmirov Cəmşid. Qara volqa. Bakı: Azərnəşr, 1993, 256 s.
Brilyant məsələsi. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1963
40. Əsgərov Ş. Üç düşmən. Bakı: Yazıçı, 1984, 330 s.
44. Hacıbəyli Üzeyir. Əsərləri. II c-də. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, I c. 406 s., II c. 455 s.
45. Hacızadə Əlibala. İtgin gəlin. Bakı: Azərnəşr, 1992, 405 s.
Əfsanəsiz illər. Bakı: Gənclik, 1981, 354 s.
Ayrılığın sonu yoxmuş. Bakı: Gənclik, 1983, 432 s.
Dünyanı tanı. Bakı: Gənclik, 1990, 423 s.
46. Haqverdiyev Əbdürrəhim Bəy. Seçilmiş əsərləri. Dağılan tifaq.
Seçilmiş əsərləri. 2 c-də, Bakı: Lider, 2005, I c. 504 s., II c 406 s.
Seçilmiş əsərləri. Hekayələri. Bakı: Maarif, 1976, 243 s.
49. Həsənzadə Nəriman. Bir az möhlət istəyirəm ömürdən. Bakı: Yazıçı, 1981, 453 s.
Mənim nikahımı pozdu təbiət. Bakı: Yazıçı, 1989, 329 s.
50. Hüseyn Arif. Ayrı düşəli. Bakı: Gənclik, 1983, 280 s.
51. Hüseyn Cavid. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1958, 655 s.
Əsərləri. IV c-də. Bakı: Yazıçı, I c., 1982, 321 s.
52. Hüseyn Mehdi. Seçilmiş əsərləri. 10 c-də, IX c. Bakı: Yazıçı, 1979, 636 s.
Səhər. Bakı: Gənclik, 1989.
Qara daşlar. Bakı: Azərnəşr, 1968.
Yeraltı çaylar dənizə axır, Bakı: Azərnəşr, 1966, 204 s.
Kin. Bakı: Gənclik, 1988, 173 s.

53. Hüseyinov Rəfael. Vaxtdan uca. Bakı: İşıq nəşriyyatı, 1987, 362 s.
54. Xəlil Rza. Seçilmiş əsərləri. 2 c-də. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, I c. 296 s., II c. 248 s.
55. Xəndan Rəfiq Zəka. Dostlar sağ olsun. Bakı: Gənclik, 1988, 235 s.
Dünyanın yarısı türkdür, Bakı: Torqud nəşriyyatı, 1996, 341 s.
Azərbaycan cahandır, Bakı: Mütərcim, 2009, 271 s.
56. İbrahimov Mirzə. Pərvanə, I k., Bakı: Yazıçı, 1984.
Gələcək gün, Bakı: Gənclik, 1973, 586 s.
Böyük dayaq. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1960.
Həyat və s. pyesləri. Azərbaycan ədəbiyyatı inciləri, Bakı: Yazıçı, 1986, 728 s.
Povestlər – Güləbət, Pərvizin həyatı. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1960, 136 s.
58. İldırımoglu Əli. Felyetonlar.
Əmrəhsiz qalan dağlar. 525-ci qəzet, 2018-ci il
59. İsayev Ənvər. Üsyan. Bakı: Yazıçı, 1989, 383 s.
61. Kərimzadə Fərman. Çaldıran döyüşü. Bakı: Yazıçı, 1987
Qarlı aşırım, Bakı: Gənclik, 1987, 329 s.
62. Kəsəmənli Nüsrət. Seçilmiş əsərləri, Bakı: Şərq-Qərb, 2004, 255 s.
Qaçaq Nəbi dastanı. Bakı: Çıraq, 2005, 96 s.
63. Kürçaylı Əliağa. Ülkər. Bakı: Yazıçı, 1980, 235 s.
Bütövlük. Bakı: Yazıçı, 1978, 598 s.
64. Qan Turalı. Fələk qırmancı. Bakı: Mütərcim, 2016, 219 s.
65. Qədirzadə Salam. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1990, 507 s.
68. Qocayev Məmməd. Nizaminin insan fəlsəfəsi. Bakı: Mütərcim, 1997, 150 s.
Dostoyevski ətrafında düşüncələr. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 207 s.
69. Qocayev Musa. Qartal balası. Bakı: Yazıçı, 1983, 359 s.
70. Qurani-Kərim. Bakı: Çıraq, 2005, 633 s.
72. Məlikzadə İsi. Dədə pald. Bakı: Yazıçı, 1984, 411 s.
73. Məmməd Araz. Seçilmiş əsərləri. I c., Bakı: Lider nəşriyyat, 2004, 225 s.
78. Məmməd Hüseyin Şəhriyar. Aman ayrılıq, Bakı: Yazıçı, 1981, 106 s.
79. Məmmədquluzadə Cəlil. Ölülər. Bakı: Yazıçı, 1974
Seçilmiş əsərləri, 6 c-də, I c., Bakı: Azərənşr, 1951, 485 s.
Seçilmiş əsərləri, 6 c, Bakı: Azərənşr, 1984, 196 s.
80. Mikayıl Müşfiq. Əsərləri 3 c-də, II c., Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1970, 307 s.
Könlümün dedikləri, Bakı: Gənclik, 1988, 55 s.
81. Mirzə Ələkbər Sabir. Hophopnamə, Bakı: Yazıçı, 1980, 368 s.
82. Molla Pənah Vaqif. Sevmək gərək, Bakı: Gənclik, 1987, 125 s.
83. Muğanna İsa (Hüseyinov). İdeal, Bakı: Hədəf nəşrləri, 2013, 741 s.
Seçilmiş əsərləri, 6 c-də, II c, Bakı: Avrasiya press, 2009, 429 s.

- Seçilmiş əsərləri. Roman və povestlər. Bakı: Azərnəşr, 1972, 445 s.
- Yanar ürək. Doğma və yad adamlar. Bakı: Yazıçı, 1979, 418 s.
85. Ordubadi Məmməd Səid. Dumanlı Təbriz. II k., Bakı: Yazıçı, 1985
- Qılınc və qələm. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, I k., 347 s., II k., 416 s.
- Gizli Bakı. Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1964, 310 s.
87. Paşayev Mir Cəlal. Seçilmiş əsərləri, I c. Romanlar və hekayələr.
- Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1986, 465 s.
- Seçilmiş əsərləri, II c. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1987
- Ləyaqət. Hekayələr və povest. Bakı: Yazıçı, 1984, 359 s.
88. Rəhimov Süleyman. Ana abidəsi. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1967.
- Şamo. Seçilmiş əsərləri. 10 c-də, III c, Bakı: Azərnəşr, 1968
- Qafqaz qartalı. Bakı: Yazıçı, 1984, 242 s.
- Seçilmiş əsərləri, X c-də, Bakı: Azərnəşr, 1968, 358 s.
- Mehman. Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1953, 268 s.
89. Rəsul Rza. Seçilmiş əsərləri, 5 c-də, Bakı: Öndər nəşriyyatı, 2005
- I c. 304 s., III c. 255 s., IV c. 335 s.
91. Rzayev Anar. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Lider nəşriyyat, 2004, 415 s.
92. Sarıvəlli Osman. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004, 207 s.
94. Seyfəddin Dağlı. Aldada bilməzsən. Hekayələr və povestlər. Bakı: Azərnəşr, 1974, 296 s.
95. Seyran Səxavət. Palıd toxumu. Sanatoriya. Hekayələr və povestlər. Bakı: Gənclik, 2005, 320 s.
- Daş evlər. Bakı: Gənclik, 1989, 416 s.
- Kenquru, 525-ci qəzet, 2019
96. Səmədoğlu Yusif. Qətl günü, Bakı: Yazıçı, 1987, 185 s.
98. Süleyman Rüstəm. Təbrizim, Bakı: Gənclik, 1986, 225 s.73.
99. Süleymanlı Mövlud. Üç roman, Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 2004, 584 s.
100. Süleymanov Manaf. Fırtına, Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1960, 252 s.
101. Şamo Arif. Qınamayın məni, Bakı: Yazıçı, 1986, 485 s.
102. Şərqidərəcək Hüseyn (Soytürk). Güney Azərbaycan dramaturgiyası, Bakı: AzAtaM, 2014, 347 s.
103. Vahabzadə Bəxtiyar. Axı dünya fırlanır. Bakı: Yazıçı, 1987, 208 s.
- Bir salama dəymədi. Bakı: Araz, 2005, 273 s.
- Özümlə söhbət. Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1985, 264 s.
- Seçilmiş əsərləri 2 c-də, I c. Bakı: Öndər nəşriyyat, 2004, 326 s.
104. Vahid Əliağa. Seçilmiş əsərləri, 2 c-də. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1975
- Qəzəlləri. Bakı: Azərnəşr, 1989, 280 s.
106. Vəliyev Əli. Ötən günlər. Bakı: Gənclik, 1981, 463 s.

Yeni həyat. Seçilmiş əsərləri. Bakı: 2005, 320 s.

Budağın xatirələri, II k. Bakı: Azərneşr, 1964, 600 s.

Povest və hekayələri. Bakı: Gənclik, 1979, 328 s.

107. Vəliyeva Sona. İşığa gedən yol. Bakı: Zərdabi LTD” MMC, 2016, 768 s.

109. Vurğun Səməd. Seçilmiş əsərləri, 5 c-də. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, I c. 264 s., II c. 248 s., V c. 384 s.

Seçilmiş əsərləri, 7 c-də. Bakı: Elm, 1986, III c. 671 s.

Seçilmiş əsərləri, 7 c-də. Bakı: Elm, 1988, IV c. 765 s.

Körpü çaydan uzaq düşüb. Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı, 1996, 190 s.

Mən tələsmirəm. Bakı: Gənclik, 1988, 62 s.

MÜNDƏRİCAT

İ	788
K	849
Q	901
L	1026
M	1034
N	1078
O	1111
Ö	1136
P	1182
R	1203
S	1212
Ş	1305
T	1322
U	1368
Ü	1380
V	1436
Y	1454
Z	1533
LÜĞƏTDƏ İSTİFADƏ OLUNAN LEKSİKOQRAFİK MƏXƏZLƏR	1549
LÜĞƏTDƏ İLLÜSTRATİV MATERIAL KİMİ İSTİFADƏ OLUNMUŞ BƏDİİ ƏSƏRLƏRİN SİYAHISI	1553

